

7/R

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 11

1951

SISUKORD.

Juhtkiri. Sotsialismi võidu Konstitutsioon	653
K. Prinkman. M. V. Lomonossovi pedagoogiline tegevus	658
Nõukogude kool võitluses rahu eest	670
B. Tolbast. Ellu viia ULKNU Keskkomitee VII pleenumi otsus „V. I. Lenini nimelise pioneeriorganisatsiooni töö kohta“	678
A. Ossoskov. Õpilaste ebaedukuse ja istumajäämise välti- mise küsimusest	687
V. Mərozov. Pidevuse küsimusest õpetamisel	700
R. Hallimäe. Geograafia ja astronoomia õppeobservatoo- riumi tööst	705
E. Suits. Koolide abi kolhooside lasteasutustele	708
<i>Из опыта преподавания русского языка в добукварный период</i>	
H. Пентре. Наши соображения по этому вопросу	712
E. Kooviste. Veel vene keele õpetamisest aabitsaeelsel perioodil	713
<i>Kriitika ja bibliograafia</i>	
H. Reinup. Eelmistega võrreldes samm edasi	714

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

IX AASTAKAIK

Nr. 11

NOVEMBER

1951

Sotsialismi võidu Konstitutsioon.

Tänavu 5. dets. möödub 15 aastat Nõukogude Liidu Stalinliku Konstitutsiooni vastuvõtmisest Erakorralise VIII Nõukogude Kongressi poolt.

Seda ajaloolist sündmust tähistavad õigustatud uhkustundega mitte ainult Nõukogudemaatöötajad, vaid ka rahvademokraatia maade arvukad rahvad, kellele Nõukogudemaat Stalinlik Konstitutsioon on olnud usaldatavaks teenäitajaks omade konstitutsioonide väljatöötamisel, ja kogu maailma klassiteadlikud töölised, kõik progressiivsed inimesed, sest see dokument on neile kõigile heledaks teetähiseks võitluses tõelise demokraatia, sotsialismi eest, tugevdades veelgi nende veendumust, „... et see, mis NSV Liidus on teostatud, on ka teistes maades täiesti teostatav“.¹

Kõigest sellest näeme, et Stalinliku Konstitutsiooni rahvusvahelist mõju ja tähtsust on võimatu ülehinnata. Veelgi suurem tähtsus on tal Nõukogudemaale endale, Nõukogude Liidu rahvastele: „Käidud võitlus- ja kannatustee tulemusena on meeldiv ja rõõmustav omada oma Konstitutsiooni, mis kõneleb meie võitude viljast. Meeldiv ja rõõmustav on teada, mille eest võitlesid meie inimesed ja kuidas nad saavutasid maailmaajaloolise võidu.“²

Nõukogude rahvaste elus tähistas Stalinliku Konstitutsiooni vastuvõtmine terve ajaloolise etapi läbimist, olles üle aastakümne kestnud pingerikka töö ja võitluse kokkuvõtteks.

Nõukogude Liidu esimene Konstitutsioon võeti vastu 1924. aastal. See oli uue majanduspoliitika, kapitalismilt sotsialismile siirdumise algusperiood.

Lähtudes tookordsest olukorrast lubas Nõukogude riik kapitalismi mõningat elavnemist, arendades seejuures kõigest jõust sotsialistlikke suhteid, et selle järgi, kuidas sotsialistlikud eluvormid kasvavad ja tugevnevad, kapitalistlikke elemente samm-sammult välja tõrjuda ja lõpuks need täielikult likvideerida nii linnas kui maal, tehes kõikjal ruumi sotsialistlikele eluvormidele.

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 471.

² Samas.

On loomulik, et NSV Liidu 1924. a. Konstitutsioon pidi kajastama ja tegelikult kajastaski tolle ajajärgu, uue majanduspoliitika algusperioodi ühiskondlikke vahekordi, klassijõudude tookordset suhet, seda, et võimult minema kihutatud ekspluateerijail olid veel teatud positsioonid tööstuses ja kaubanduses, eriti aga põllumajanduses, ja et need ekspluateerijad olid valmis kõigeiks oma kurnaja-seisundi taastamise nimel.

Seetõttu näiteks jättiski 1924. a. Konstitutsioon endised ekspluateerijad valimisõigusest ilma. Kuid ka sellest piiramisest hoolimata oli see Konstitutsioon võrdlematult demokraatlikum kui mistahes kodanliku maa põhiseadus, sest ta kindlustas täieliku valimisõiguse ja -vabaduse töörahvale, ühiskonna määratule enamusele.

Pidades kogu aeg teraselt silmas Lenini poolt formuleeritud ajaloolist ülesannet muuta nepi-Venemaa sotsialistlikuks Venemaaks, asus bolševike partei pärast rahvamajanduse taastamisperioodi kogu jõu ja energiaga sotsialistliku industrialiseerimise teele, sest arenenud kaasaegse tööstuseta, eriti aga rasketööstuseta pole mõeldav ükski iseseisev riik, kõnelemata sotsialistlikust riigist. Purustanud trotskistide, zinovjevlaste ja buhhaarinlaste väärvaated, sammus bolševike partei seltsimees Stalini juhtimisel ainuõiget leninlikku teed, saavutades tööstuse sotsialistlikul arendamisel ühe väljapaistva võidu teise järel.

Kaasaegse tehnikaga varustatud sotsialistliku suurtööstuse loomisel kuulub eriline koht stalinlikele viisaastakuile, mille kestel muutus tundmatuseni meie maa tööstuse ilme. Hinnates viisaastakute osa sotsialismi majandusliku baasi loomisel tööstuses, ütles seltsimees Stalin oma ajaloolises kõnes 9. veebr. 1946. a.: „See oli hüpe, mille abil meie kodumaa muutus mahajäänud maast eesrindlikuks maaks, agraarmaast industriaalmaaks.“³

Teise viisaastaku lõpuks, millal võeti vastu Stalinlik Konstitutsioon, olid kapitalistlikud elemendid tööstusest hoopis välja tõrjutud, ühes sellega oli tohutult kasvanud Nõukogudemaa tööstuse toodang, ületades Esimese Maailmasõja eelse tööstuse oma enam kui seitsmekordselt.

Bolševike partei ajaloolised edusammud Nõukogudemaa sotsialistlikul industrialiseerimisel ja kapitalistlike elementide väljajuurimisel tööstusest löid kõik vajalikud eeldused ja tingimused põllumajanduse, selle eluliselt nii tähtsa ala sotsialistlikuks ümberkorraldamiseks masilise kollektiviseerimisliikumise alusel. 1936. a. lõpuks oli see ajalooline protsess, mida seltsimees Stalin oma tagajärgedelt seab ühele tasemele Suure Oktoobrirevolutsiooniga, põhiliselt lõpule viidud: kolhoosidesse oli koondunud peaaegu kogu töötav talurahvas, üksiktalupoegade käes oli veel vaid 2—3% külvipinnast.

Samaks ajaks olid ka kaubandusest kaupmehed ja spekulandid minema kihutatud, mistõttu kogu kaubakäive oli riigi, kooperatiivide ja kolhooside käes.

Andes kokkuvõtliku hinnangu kõigile neile suurtele ja põhjalikele muutustele, mis toimusid Nõukogude Liidu rahvaste elus pärast 1924. a. Konstitutsiooni vastuvõtmist, ütles seltsimees Stalin:

„Niiviisi on sotsialistliku süsteemi täielik võit kõigil rahvamajanduse aladel nüüd tõsiasjaks saanud.“⁴

³ J. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiselsetel koosolekutel peetud kõned, Tallinn, 1950, lk. 16.

⁴ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 450.

Nende murranguliste sündmuste tulemusena muutus põhjalikult ka nõukogude ühiskonna klassistruktuur: tööstuses polnud enam kapitaliste, põllumajanduses kulakuid, kaubanduses kaupmehi ega spekulante. Jäi järele tööliklass, talupoegade klass ja haritlaskond, kuid ka töölised, talupojad ja haritlased polnud endisteks jäänud, vaid nad olid samuti põhjalikult muutunud: neist olid saanud võitnud sotsialismimaa töölised, talupojad ja haritlased, kes on vabad ekspluateerimise ahelaist, kelle põhihüvid on ühtsed ja kes rajavad oma elu seltsimehlikule abile ja koostööle.

On arusaadav, et kõiki neid ajaloolisi muutusi, sotsialismi võitu kogu rindel pidi kajastama ja kajastaski Nõukogude Liidu Stalinlik Konstitutsioon.

Nii loeme Stalinliku Konstitutsiooni 1. peatükist, et Nõukogude Liit on tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik, mille majanduslikuks aluseks on sotsialistlik majandussüsteem ja poliitiliseks aluseks töörahva saadikute nõukogud. Edasi konstateeritakse siin, et Nõukogudemaa majanduslikku elu suunatakse riikliku rahvamajandusplaaniga ühiskondliku rikkuse suurendamise, töörahva ainelise ja kultuurilise elujärje tõstmise ning Nõukogudemaa sõltumatuse ja tema kaitsevõime kindlustamise huvides.

Stalinliku Konstitutsiooni 10. peatükis on kirja pandud Nõukogude kodanike põhiõigused ja -kohused: õigus tööle, puhkusele, õigus ainelisele kindlustusele vanaduse kui ka haiguse ja töövõime kaotamise korral, õigus haridusele jne.

Missuguse peatüki või paragrahvi me ka võtaksime — igaüks neist kõneleb sotsialismi kõrgeist ja üllaist põhimõttest, mis on Nõukogudemaaal juba teostatud ja mille üle meie rahvas on õigustatult uhke.

Siit selgub ka Stalinliku Konstitutsiooni põhilisi iseärasusi — ta on sotsialismi võidu Konstitutsioon, fikseerides paragrahvide kokkusurutud, ent teaduslikult täpses keeles nõukogude rahva maailmaajaloolise võidu.

Midagi taolist ei leia ega saagi me leida kodanlikest põhiseadustest, sest need on üles ehitatud kapitalistliku kurnamiskorra õigustamisele ja kaitsmisele. Seejuures on iseloomulik, et kodanlikud põhiseadused ei fikseeri seda põhilise tähtsusega fakti sageli mitte avalikult ja otsekoheselt, vaid püüavad sellest mitmesuguste üldiste ja ebamääraste väljenduste ning fraasidega mööda hiilida. Muidugi ei tehta seda teadmatusest ja oskamatusest, vaid kindla eesmärgiga puistata rahvahulkadele prügi silma, variata nende eest põhiseaduse paragrahvide tõelist mõtet, nende kapitalistlikku sisu.

Kui sirvida näit. kodanliku Eesti viimast põhiseadust, siis võib sealt asjata otsida sõnaselget kinnitust, et tootmisvahendid on üksikute eraomand, kes võivad sellega talitada täiesti oma äranägemise järgi, kusjuures töörahvas, ühiskonna rõhuv enamus on jäetud saatuse hoolde. Selle asemel leiame siit küll üldsõnalise sätte, et omandiõigus on kindlustatud. Kui seejuures silmas pidada, et omandi terminiga tähistati tollal harilikult niihästi tootmisvahendite eraomandust kui ka isiklike tarbimisesemetem omamist, siis on selle demagoogilise võtte mõte täiesti selge: jätta mulje, et põhiseadus kaitseb kõigi kodanike omandust, küsimata sellest, kas rõhuval enamusel ongi, mida „kaitsta“ ja „kindlustada“.

Niisama hoolikalt maskeeriti selles põhiseaduses kodanliku Eesti

riigivõimu teravat klassiolemust, selle sügavalt rahvavastast isoleerimist, kui põhiseaduse sissejuhatuses ja 1. peatükis paljasõnaliselt deklareeriti, et rahvas on kõrgeima riigivõimu kandja. Ja seda ajal, kui eesti kodanlus oli täielikult omaks võtnud niihästi fašistliku ideoloogia kui ka fašistliku poliitilise praktika, surudes maha rahvahulkade kõige tagasihoidlikumadki demokraatlikud taotlused ja kehtestades oma kurikuulsa „vaikiva oleku“ põhjendusega, et rahvas olevat poliitiliselt haige ega suutvat seepärast iseenda eest kosta, mispärast vajavat „vaikivat olekut“ poliitiliseks tervenemiseks.

Mõistagi oli rahva termini sissetoppimine põhiseadusse eesti fašiseerunud kodanlusele vajalik selleks, et sedasama rahvast ninapidi vedada, et rahva kõlava termini varjus sedasama rahvast veelgi varjatumalt rõhuda ja mõnitada.

Hilisemad ajaloolised sündmused näitasid aga täie veenvusega, et kui keegi oli tõepoolest parandamatult haige, vajades ainsa ravimina ajaloo surnuaia vaikust, siis oli selleks eesti fašiseerunud kodanlus ja tema pankroteerunud ühiskondlik ning riiklik kord. Eesti töörahvas oli aga täis elujõudu ja otsustavust sooritada suuri ajaloolisi tegusid kogu eesti rahva oleviku ja tuleviku nimel.

Stalinlik Konstitutsioon, fikseerinud oma autoriteetseis sättes sotsialismi võidu meie maal, oli ja on samas nõukogude rahva eilsete, tänaste ja homsete võitude innustaja.

Stalinliku Konstitutsiooni õiged ja õiglased põhimõtted püsisid kõikumatuina Suure Isamaasõja karmides katsumustes, aidates kindlustada nõukogude rahva ajaloolist võitu hitlerlike röövvalutajate üle.

Stalinliku Konstitutsiooni kindlal alusel, tema kõrgete põhimõtete vaimus töötab ja võitleb nõukogude rahvas sõjajärgseil aastail, ja üha kasvava eduga. Sellest annab tunnistust sõjajärgse stalinliku viis-aastakuplaani suurte ja vastutusrikaste ülesannete tulemusrikas elluviimine. Sellest annab tunnistust stalinliku looduse ümberkujundamise plaani ja stalinlike kommunismi suurehituste hoogne teostamine, mis muudavad tundmatuseni meie suure kodumaa stepi- ja metsastepi ning kõrvealade looduse, kliima ja rahvamajanduse iseloomu, suurendades tohutult Nõukogudemaa tootlikke jõude niihästi tööstuses kui ka põllumajanduses. Sellest annab tunnistust ka käesoleva aasta rahvamajandusplaani üliedukas täitmine, mille kohta tõi rõõmustavaid andmeid sm. L.P.Beria oma ettekandes Oktoobrirevolutsiooni 34. aastapäeva puhul. Nii ületab tänava kapitalmahutuste ulatus enam kui kaks ja pool korda Isamaasõja-eelse taseme. Tööstuse toodang kasvab mullusega võrreldes 15 prots., olles tervelt kaks korda suurem 1940. a. toodangust. Töötootlikkus tööstuses tõuseb käesoleval aastal 10 prots., mistõttu peaaegu kaks kolmandikku tööstustoodangu juurdekasvust saadakse tänava töötootlikkuse tõusu arvel. Elektrienergiat toodab Nõukogudemaa sel aastal 104 miljardit kilovatt-tundi, mis ületab Inglismaa ja Prantsusmaa elektrienergia toodangu kokku.

Pidurdamatu hooga edeneb ka Nõukogudemaa sotsialistlik põllumajandus, saavutades selle, et viimaseil aastail on teraviljakultuuride kogusaak üle 7 miljardi puuda. Tehnilistest kultuuridest kasvatame praegu puuvilla enam kui India, Pakistan ja Egiptus kokku.

Kõigi nende edusammude alusel paraneb veelgi elanikkonna varustamine toidu- ja tööstuskaupadega. Nii saavad Nõukogudemaa töötajad tänava mullusega võrreldes enam riidekaupu 24 prots., jalanõusid

12 prots., jalgrattaid peaaegu kaks korda, raadiovastuvõtjaid 25 prots., liha ja lihasaadusi 20 prots., suhkrut 24 prots. jne.

Stalinliku Konstitutsiooni hindamatu tähtsus Nõukogudemaale, aga ka kogu vabadustarmastavale inimkonnale kohustab nõukogude konstitutsiooniõpetajaid veelgi tõsisemalt suhtuma oma vastutusrikkasse ülesandesse. Meie vabariigi koolide töös esineb siiski fakte, mis kõnelevad sellest, et mitte alati pole konstitutsioonitunnid nõutaval ideelisel ja teoreetilisel tasemel. Eriti niisuguseid teemasid, nagu seda on nõukogude ühiskondlik ja riiklik korraldus, käsitletakse sageli kuivalt ja raskepäraselt, mistõttu õpilased ei suuda materjali nõutava teadlikkuse ja kindlusega omandada.

Mitte alati ei suudeta lastele arusaadavalt esitada Stalinliku Konstitutsiooni võrreldamatuid eeliseid kodanlike konstitutsioonide suhtes. Nii mõnigi kord jääb tähtis põhimõtteline küsimus õpilastele kaugeks, sest seda ei seota oskuslikult Nõukogudemaa majandusliku, poliitilise ja kultuurilise elu ilmekate faktidega. Sel puhul ei tule kunagi unustada ka tüüpilise kohaliku materjali esitamist, mis on õpilastele tuttav ja aitab seega küsimust veelgi selgemaks ja arusaadavamaks muuta.

Stalinlik Konstitutsioon fikseerib Nõukogude rahvaste vastastikuste suhete alusena vabatahtlikkuse ja võrdõiguslikkuse õilsad põhimõtted. Ta kvalifitseerib mistahes rahvuslikke või rassilisi kitsendusi või eesõigusi raske kuriteona.

Need on rahvuste-vahelise koostöö tõelised põhimõtted, mille õigsust ja elulisust on kinnitanud kogu Nõukogudemaa ajalugu.

Juhindudes neist õigetest ja õiglastest põhimõtetest võitlebki Nõukogude valitsus järjekindlalt kõigi rahvaste õiguste ja vabaduste eest. Seepärast ongi ta rahvaste-vahelise rahu ja koostöö kindel kaitsja. Seepärast võitlebki ta väsimatult ameerika ja inglise töösturite ning pankurite vastu, kelle huvides on valla päästa kolmas maailmasõda.

Oma kõnes Oktoobrirevolutsiooni 34. aastapäeva puhul andis sm. L. P. Beria sügava analüüsi rahujõudude suurest ideelisest ühtsusest, mis on nende võidu ja võitmatuse allikaid, osutades samas sõjajõudude sügavaile sisemistele vastuoludele, mis on nende nõrkuse olulisi tegureid.

„Seega nii moraalses ja poliitilises kui ka majanduslikus suhtes,“ ütles sm. L. P. Beria lõpuks, „on demokraatia- ja sotsialismileer ühtne, purustamatu jõud. Selle leeri jõudu suurendab veel ka see, et ta võitleb rahvaste vabaduse ja sõltumatuse kaitsmise õige ürituse eest. See aga tähendab, et kui imperialistliku leeri peamehed siiski riskeerivad sõja valla päästa, siis ei saa olla kahtlust, et see lõpeb imperialismi enese krahhiga.“

Stalinlik Konstitutsioon näitab kõigile rahvastele õige tee tõelise vabaduse juurde, aidates rahvastel sügavamini mõista imperialistlike sõjaõhutajate kuritegelikke plaane. Sellega annab ta hindamatu panuse rahu-, demokraatia- ja sotsialismileeri ajaloolisse üritusse kogu maailmas.

Tuginedes Stalinliku Konstitutsiooni suurtele tõdedele jätkab nõukogude rahvas bolševike partei targal juhtimisel oma rahulikku loovat tööd kommunismi ajaloolise võidu nimel meie maal, sammudes vankumatult teed, mida valgustab Stalini geenius.

M. V. LOMONOSSOVI PEDAGOOGILINE TEGEVUS.

(Tema 240, sünniaastapäeva puhul 19. novembril k. a.)

K. PRINKMAN,

Tallinna Õpetajate Instituudi direktor.

*„Oo teie, keda ammu ootab
Ju oma rüpest isamaa,
Seesugustena näha loodab
Kui need, kes tulnud võõralt ra'all.
Oo, päevad teil on õnnistatud!
Te sõandage, hüvitatud,
Nüüd püüdlusega näidata,
Et Platoneid siin kodurajui,
Et Newtoneid, kel vilgas aju,
Võib sünnitada Venemaa.“*

(M. V. Lomonossovi oodist „Üles-
kütse“, 1747. a.)

Selles luuletuses on M. V. Lomonossov väljendanud oma siiraimad mõtted kui teadlane, pedagoog ja patrioot. Ta teaduslik, kirjanduslik ja pedagoogiline tegevus oli suunatud Venemaa ühiskondlik-majandusliku ja kultuurilise olukorra parandamisele. Kogu ta tegevus tule-nes palavast armastusest oma isamaa vastu ning sügavast usust oma rahva jõusse ja andekusse. Oma töösse suhtus ta kui rahva teenindamisse.

Nõukogude inimesed on uhked hiiglaslikule panusele, mille on andnud vene ja nõukogude teadlased teaduste varaaita, nad on uhked oma rahvale, kes on andnud geniaalseid teadlasi. Kultuuri ajaloos ei leidu aga võrdset Lomonossovi-ga. Nii sügav, kõikehaarav mõistus, nii visa püüe looduse saladuste avastamiseks, nii võimas uurimiskirg, selline teadusliku eksperimendi ühendus julgete järeldustega, mis sageli kummutavad tollal kehtinud tõekspidamised, on koondunud ainult sellesse ainulaadsesse inimesse ja teadlasse, Venemaa suu-resse pojasse.

Lomonossov oli loodusteadlane, filosoof, poeet, vene kirjakeele rajaja, ajaloolane, geograaf, poliitikategelane. Ta geeniust hindas kõrgelt Belinski: „... pärisorjuse süngel epohhil sähvatas Jäämere kaldail põhjavalgusena Lomonossov. Pimestavalt hele ja kaunis oli see nähtus.“

Lomonossov vääras välismaalaste ning omamaiste skeptikute arvamuse, nagu poleks venelased võimelised teaduslikuks tööks. Uht-lasi hajutas maakolkast tulnud „Arhangelski mužik“ eelarvamuse, nagu tuleks teadust ja kunsti otsida Venemaal ainult ühiskonna „kõr-gemaist“ klassidest.

Mihhail Vassiljevitš Lomonossovi sünnipaigaks oli Venemaa põhja-rannik, Valge mere ääres olev Denissovka küla. Ta isa oli kalur, kes

sõitis Valget merd ja Jäämerd. Lapsena oli Mihhail isa abiliseks seal-
ses rängas ning ohtlikus kaluritöös. Teadmishuvilisena õppis ta vara-
kult lugema. Lugemiskire eest tuli tal tihti taluda etteheiteid, lugema
pidi salajas, kannatades külma ja nälga.

Kodukohas ei saanud Lomonossov edasi õppida. Teda, talumehe
poega, ei võetud vastu Holmogori slaavi-ladina kooli. Murdumatu

tahe ja taltsutamatu kirk teadmiste järele kihutasid teda, 19-aastast
noormeest, 1730. aasta pakasel talvel minema peaaegu ilma rahata
jalgsi Moskvasse. Et pääseda Zaikonospasski Slaavi-Kreeka-Ladina
Akadeemiasse, esitas ta end aadliku pojana. 1734. aastal suundus ta
Kiievisse, vaimulikku akadeemiasse.

Uue tee andis Lomonossovile Peeter Suure asutatud Peterburi Teaduste Akadeemia. 1735. aastal saadeti ta õppima Peterburi Teaduste Akadeemia juurde asutatud ülikooli. Lomonossovi huviobjektiks said

füüsika, keemia ja tehnika. Aga juba 1736. aasta septembris saadeti Lomonossov Saksamaale õppima metallurgiat ja mäeasjandust.

Ligi viis aastat õppis Lomonossov välismaal, peamiselt Marburgis Christian Wolff'i juures füüsikat, keemiat ja matemaatikat.

1739. aastal suundus ta Freibergi õppima mäeasjandust I. Henckeli juures. Äge ja isemeelne randlane aga läks Henckeliga tülli. Algasid rännakud Saksa ja Hollandi linnades ning siis tuli ta taas Marburgi, kus tegeles algebraga.

1741. aastal pöördus Lomonossov tagasi Venemaale. Algas ta elu Peterburi periood, mis kestis surmani 1765. aastal.

*

Meid, pedagoogilise ala töötajaid, huvitab ennekõike Lomonossovi pedagoogiline tegevus, mida aga tänaseni on veel vähe valgustatud. Ometi oli see talle väga tähtsaks vahendiks ühiskonna teenendamisel.

Lomonossovi pedagoogiline tegevus oli ülimalt mitmekülgne: ta pidas avalikke loenguid, õpetas ülikoolis, tõlkis ja andis välja teoseid, koostas käsiraamatuid, kirjutas oode, esines vaimustavate kõnedega. Ta koostas mitu projekti Akadeemia töö parandamise ning ülikoolide ja gümnaasiumide asutamise kohta.

Lomonossovi teaduslik-pedagoogiline tegevus andis purustavaid lööke pimedusele ja harimatusele, soodustas teaduse arengut ja hariduse levikut. Ta tegevus oli suunatud noore põlvkonna kasvatamisele ja Venemaa teadusliku kaadri ettevalmistamisele.

Peatume ta teaduslik-pedagoogilise tegevuse üksikuil aladel, mis moodustavad M. V. Lomonossovi eriti suure teene oma isamaale ja rahvale.

PELAGOG-POPULARISEERIA.

Välismaalt tagasi tulnud, asus Lomonossov kohe pedagoogilisele tegevusele Akadeemia õppeasutustes. Saanud 1742. aastal adjunktiks, õpetas ta Akadeemia gümnaasiumis füüsilist geograafiat, käsitles keemiat ja loodusteadust ning arendas kasvandikke luulekunstis ja „vene keele stiilis“.

Lomonossovi teadusliku ja pedagoogilise tegevuse esimesist päevist hakatakse talle veeretama takistusi ta õilsais püüdeis. Kuigi Lomonossov oli komandeeritud välismaale valmistuma professoriks keemia ja metallurgia alal ning ehkki ta tuli kodumaale täiesti väljakujunenud teadlasena, ei saanud ta professoriks ega antud talle tööd keemia alal, vaid ta määrati geograafia-õpetajaks. Oma lemmikteadust keemiat võis ta õpetada vaid soovijaile eraviisiliselt.

Lomonossov sai tunda Akadeemia välismaalastest juhtide halvustavat suhtumist endasse kui vene teadlasse. Sellest ajast saab alguse ta lakkamatu võitlus Akadeemia reaktsiooniliste ametnike ja välismaiste seiklejate vastu. Ta kirjutas hiljem, et talle on elus kalleim teaduste levitamine kodumaal ning ta on pühendunud võitluseks vene teaduse vaenlaste vastu.

Pimeduse ja harimatuse ägeda vaenlasena unistas Lomonossov nende pahede võitmisest teaduste levitamise ning rahvale hariduse andmise teel. Seepärast asuski ta innukalt avalike loengute pidamisele.

Pärast kestvaid vintsutusi sai Lomonossov 1745. aastal professoriks ja akadeemikuks, sai Akadeemias keemiakateedri juhatajaks ning oli siitpeale Akadeemia täisõiguslikuks liikmeks. Nüüd õnnestus tal korda saata tolle aja kohta suurt tegu — esimesena vene professoreist hakkas ta pidama avalikke loenguid füüsika alal ning tegi seda vene keeles. Nii suutis ta haarata suuremat kuulajaskonda, ka neid, kes ei tundnud ladina keelt.

Lomonossov valmistus loenguiks väga põhjalikult. Ennekõike tuli süveneda loengute teoreetilisse ossa ning ehitada see rangelt teaduslikule alusele. Seejuures juhindus ta oma progressiivseist ideedest, ühiskondlik-demokraatlikest püüdeist ja filosoofilis-materialistliket vaateist. Samaaegselt valmistas Lomonossov ette ka eksperimentaalset osa. Selleks palus ta luba kasutada Teaduste Akadeemia füüsikakabineti aparate ja riistu. Lomonossov illustreeris loenguid katsetega, sidudes teooriat praktikaga, ning äratas selle metoodilise võttega oma auditooriumi huvi.

Lomonossov oli novaator ja eesrindlik professor-pedagoog. Ta püüdis kaotada formalismi käsitluses ning trafaretsust ja mehhaanilisust õpetuses. Ta rakendas täiuslikumaid õpetamisvõtteid, et tõsta kuulajate teadmiste taset ning teha teaduse saavutusi arusaadavaks.

Eesrindlik professor-pedagoog esines uute pedagoogiliste vaadetega ja metoodiliste võtetega, mis erinesid põhiliselt ta endiste õpetajate ja kolleegide omadest. Ta ei rahuldunud skolastiliste, surnud dogmade õpetamisega, nagu see toimus Moskvas ja Kiievi vaimulikus akadeemias, ei Wolffi teoreetilise käsitluse ega Henckeli palja empirismiga. Tänu kriitilisele suhtumisele tekkisid temal, küpsel noorel teadlasel, uued mõtted, kujunesid omad võtted arutluses, seletuses ja tõestamises. Ta arendas välja uue metoodika käsitluses ja õpetuses. Kogu oma elu kestel võitles ta skolastika ja dogmatismi vastu, käsitöö vastu teaduses.

Oma töömeetodi määras ta järgmiselt: vaatluse najal rajada teooria, teooria alusel parandada vaatlust. Need metoodilised vaated kujunesid tal õppimisperioodil nii kodumaal kui ka välismaal. Ta suhtus kriitiliselt käsiteldavasse teadusse ja ka õpetamismeetodisse. Lomonossovil oli juba üliõpilasena oma õige käsitlus materiaalsest maailmast, ta ei kummardanud Henckeli autoriteedi ees, kelle seisukohad olid väärad.

Lomonossov pidas otstarbekaks omandada kogemusi ka lihtsailt vanadelt vilunud töömeestelt, kes tunnevad tootmisprotsessi paremini kui paljud kabinetiteadlased. Ta on kabinetiteadlaste vastane, teades, et „loodusteadust ei saa õppida härra Henckeli kabinetis, ta kappides ja kastides; tuleb endal olla mitmeis kaevandustes ja võrrelda mitmesuguste paikade asetust, mägede ja pinnase omadusi ja neis leiduvate mineraalide vastastikust suhet“. Järelikult soovitas ta pärast teoreetilise osa käsitlemist jätkata üliõpilaste õpetamist looduse laboratooriumis, tootmises. Ja need Lomonossovi õpetamisvõtted on täiesti tänapäevased.

Ei tule eitada seda, et Lomonossovi pedagoogiliste ja metoodiliste vaadete kujunemist mõjustas ta viibimine Saksamaal. Pedagoogilised võtted ja õpetamismeetodid, mida ta kuulis ja nägi loenguil ning laboratooriumides Marburgis ja Freibergis õppides, inimesed, kellega ta suhtles ligemale viie aasta vältel, toleaeagne moraalne ja poliitiline

ümbrus — kõik see sundis Lomonossovit kriitiliselt suhtuma sellesse, mida ta Saksamaal nägi ja kuulis.

Teaduses valitsev ärivaim, rahaahnus, müüdavus, orjameelne kumardamine „sellesinatse maailma vägevate ees“, mis iseloomustas enamikku Saksamaa õpetlasi, kaasa arvatud ka Henckel, pidi Lomonossovis äratama sügava põlguse.

Lomonossov mõistis teooria ja praktika seose tähtsust. Ta hülgas vanad skolasatilised ja dogmaatilised õpetamismeetodid ning esitas uued, mis põhinevad teooria ja praktika vastastikusel seosel. Seetõttu moodustas mitmesuguste katsete demonstreerimine ta teaduslike loengute vajalise ning olulise osa.

Lomonossov hoolitses oma auditooriumi koosseisu eest, ta püüdis oma avalikele loenguile tõmmata võimalikult rohkem kuulajaid. Selleks avaldas ta soovi, et üliõpilased, gümnaasiumi ja muude õppeasutuste kasvandikud tuleksid kuulama ta loenguid. Lomonossov soovis esineda rohke kuulajaskonna ees selleks, et levitada teadust vene noorsoo hulgas, kellest kasvaksid ta järglased — vene teadlased. Ja juba esimest loengut kuulas mitmest seisusest koonev arvukas auditoorium.

Lomonossov kui teadlane-materialist tungib loodusnähtuste üksikasjusse ja viib endaga kaasa kuulajad. Põhjalik ettevalmistus loenguiks kandis vilja.

Mõistagi ei jäänud Lomonossovi kolleegidele märkamata ta hoogne tegevus, ta mõju ja autoriteedi kasv. Mõned neist elasid sellele kaasa, vaimustusid, teistes aga tekitas see kadedust ja vaenu. Nii näemegi, et Lomonossov ei saanud professorina rahulikult töötada oma rahva õnneks, nagu ta oli unistanud, vaid tal tuli võidelda vene teaduse ning vene rahva vaenlastega.

Vene hariduselu suurima tegelasena pidas Lomonossov tähtsaks teadust, propageeris seda palavalt Venemaa progressiks. Oivalise kõnelejana arendas ta kunstilises vormis oma lemmikideid teaduse ja hariduse tähtsusest inimkonnale. Akadeemias tuli Lomonossovil sageli esineda pidulike kõnedega konverentsidel või avalikel koosolekuil. Ta oli oma aja ületamatu oraator ja teaduse propageerija.

Tšernõševski hindas Lomonossovi patriootilist tegevust järgmiste sõnadega: „Iga suure vene inimese ajaloolist tähtsust mõõdetakse kodumaale osutatud teenete järgi. Tema inimväärtust ta patriotismi jõu järgi . . . Lomonossov armastas kirklikult teadust, kuid mõtles sellele ja hoolitses eriti selle eest, mis oli vajalik ta kodumaa hüvanguks. Ta ei tahtnud teenida puhast teadust, vaid üksnes kodumaad.“ Lomonossov oli ja jäi oma elu lõpuni oma isamaa ustavaks pojaks.

ÜLIKOOILI PROFESSOR.

Lomonossovi tegevus oli lähedalt seotud Akadeemia ülikooliga.

Õppeaasta ülikoolis algas 11. juulil ja jagunes kahele semestrile. Esimesel semestril õpetati üldhariduslikke aineid — filosoofiat, matemaatikat, rooma kirjandust, ajalugu, poliitikat, ortograafiat ja puhta stiili aluseid. Nimetatud distsipliinide käsitlemise järel täiendati üliõpilasi teatavas teaduseharus, ja nad asusid õppima vastava professori

juurde. Lomonossovil kui noorel keemiaprofessoril tuli vene noor-mehi ette valmistada keemia alal.

Valmistudes loenguiks keemia alal tegi Lomonossov kõigepealt teaduslikke uurimusi ja süvenes loengute plaani. Mitmeaastase töö tulemusena kujunes tal juba tollal välja loengute plaan füüsikalise keemia kursuse alal.

Keemia õpetamine oli plaanitud seoses katsetega ja laboratoorse praktikaga, seepärast taotles Lomonossov energiliselt keemialaboratooriumi ehitamist. 1748. aastal oli laboratoorium valmis ning võidi asuda selle sisustamisele. Muide, aparaadid ja riistad valmistati Lomonossovi koostatud plaanide kohaselt. See on esimene õppe-teaduslik keemialaboratoorium Venemaal kui ka kogu maailmas. Siin peeti loenguid, tehti praktilisi töid ja teaduslikke uurimusi keemia alal. Selles on Lomonossovil eriti suur teene.

On tähelepanuväärne, et Lomonossov — akadeemik ja professor — ei olnud ainult lektoriks, vaid ka õpetajaks ja kasvatajaks. Ta ei piirunud üksnes materjali käsitlusega, vaid kontrollis süstemaatiliselt üliõpilaste teadmisi, kontrollides sellega ühtlasi ka ennast ning oma õpetuse arusaadavust üliõpilastele. Üliõpilaste pideva küsitlemise tõttu tundis ta nende teadmisi, nende edusamme ja mahajäämist, nende võimeid, käitumist ja distsipliini. Ta võis anda põhjaliku iseloomustuse iga oma üliõpilase kohta.

Loengud lõppenud, asusid üliõpilased laboratoorsele praktikumile, et kinnistada oma teoreetilisi teadmisi ja omandada teaduslikus töös vajalikke vilumusi. Nii said üliõpilased tõesti sügavaid teadmisi füüsikalise keemia kursusest.

Lomonossov kasutas uut õpetamismeetodit, mida ei kasutatud tollal välismaistes ülikoolides. Tema meetod on praegusaegne: ta pidas loenguid ühes katsete demonstreerimisega, tegi seminari- ja laboratoorseid töid, keemiakursus lõpetati diplomitööga. Lomonossov ühendas õpetuse teadusliku uurimisega. Lomonossov kui teadlane ja professor ennetas oma aja paljude aastakümnete võrra. Ta jõudis paljus ette oma õpetajaist, tehes keemia õpetamisel hiigelsammu, mida ei aimanudki ta kaasaegsed välismaised kolleegid.

Lomonossov pidas tähtsaks oma professoritegevust, mille eesmärgiks oli ette valmistada uusi teadlasi, kes edaspidi võiksid oma töövõilja anda isamaale. Ja ta õpilased täitsid oma õpetaja lootused.

Lomonossov oskas oma teadmisi edasi anda kuulajaile, tal oli hea pedagoogiline taip, suur anne ja oskus võita teadusele noori ja vanu, kes temaga kokku puutusid. Ta suutis kasvatada uusi teadlasi, uusi pedagooge. Lomonossov oli esimene vene pedagoog selle sõna avaraimas ning nüüdisaegses mõttes.

20. juunil 1746. aastal kõlas esmakordselt kõrgemate õppeasutuste ajaloos ülikooli kateedri vene teadlase võimas hää, kes pidas teaduslikke loenguid vene keeles. See oli ülemaailmse tähtsusega teadlase, silmapaistva oraatori, Venemaa haridustegelase, keemiaprofessori M. V. Lomonossovi hää. Tema isikus astus ülikoolikateedrisse teadlane, kellest sai alguse vene professorite hiilgav plejaad, kes on andnud maailma teadusele nii palju kuulsaid nimesid.

PEDAGOOG-ADMINISTRATOR.

1757. aastal määrati Lomonossov Teaduste Akadeemia kantselei nõunikuks. Kuid ka administratiivalal töötades jatkas ta elavat hariduslikku tegevust, ka siin hoolitses ta noorsoo hariduse ja teaduse arendamise eest Venemaal. Ta püüdis ennekõike luua normaalsed tingimused pedagoogiliseks tööks Akadeemias ja Akadeemia õppeasutustes.

Lomonossov kirjeldab rasket olukorda, millesse olid sattunud õpilased ja üliõpilased: õpetuse tase oli madal, üliõpilased ei tulnud õigeks ajaks õppetööle, sest nad elasid kaugel Akadeemiast, vahel puudusid isegi mitu nädalat. Ka oli kehv üliõpilaste toit ja riietus. Akadeemia ülikoolil ei olnud vastavaid õpperuume ega laboratooriume. Külml ja nälg sundisid paljusid loobuma õpinguist, mistõttu üliõpilaste arv vähenes üha. Näiteks 1752. aastal oli 20 üliõpilast, 1753. aastal 18, 1758. aastal — 16. Akadeemia kantselei eesotsas välismaalase Schumacheriga ei hoolitsenud ülikooli ega gümnaasiumi eest.

1758. aastal, vastavalt Lomonossovi soovile, määrati talle Akadeemia ülikooli ja gümnaasiumi järelevalve.

Esmaseks ülesandeks seadis Lomonossov vahetegemise gümnaasiumi ja ülikooli funktsioonides.

Lomonossov jälgis gümnaasiumi- ja üliõpilaste kontingendi proportsiooni. Kui varem oli gümnaasiumile ette nähtud 20 õpilast ja ülikoolile 30 üliõpilast, siis määras Lomonossov õpilaste arvu suuremaks üliõpilaste omast, põhjendades seda asjaoluga, et õpilaste siirdumisel üliõpilasteks võib esineda mõningaid takistavaid tegureid.

Ta töötas õpilastele välja reeglid, milles ta arendab oma aja kohta olulisi pedagoogilisi ideid.

Õpetajatega tuleb käituda viisakalt, mitte vaielda nendega, vaid austada neid.

Olles ise tööarmastaja, leides töös ülimalt naudingut, nõudis Lomonossov töökust ka oma õpilastelt. Ta teadis omadest elukogemustest, kui palju hoolsust vajaneb sügavate teadmiste omandamiseks.

Lomonossov arendas õpilastes teadlikku distsipliini nii tundides kui ka mujal. Kaaslaste õppimist ei tohi segada karjumisega, mänguga, müraga või muul viisil, millega võib „mõtlemise ja mälu korratusse viia“.

Edasi hoiatab Lomonossov, et vastajale ei sosistaks ta naaber ette, sest seega toetatakse laiskust. Niisugune „abistaja“ väärrib karistust samuti kui see, kes ei oska ülesantut.

Tuleb vältida tülisid õpilaste vahel.

Hoolitsedes õpilaste kultuurse käitumise eest märgib Lomonossov, et kõnes tuleb hoiduda tühjadest, alatuist ja labaseist sõnadest, teades, et on küllalt kõneainet õpinguist, tähtsaist asjadest ning juhtumustest.

Mitte valetada ega hoobelda, mitte haavata teist; olla kõigile aupaklik ning alandlik, mitte aga ülbe ja jäme.

Puhtust tuleb pidada söömisel, voodi ja riiete alal. Kes on väliselt räpane, see ei näita üksnes oma laiskust, vaid ka inetuid kombeid.

Kõige kahjulikum on õpilasele laiskus. Selle pahe peab võitma kuulekuse, loobumise, valvsuse ja kannatlikkusega.

Tuleb hoiduda maiustamisest ja hulkumisest ning eemalduda halvast

seltskonnast, kes võib avatleda koolist puuduma, jätma valmistumata tundideks, ühesõnaga raiskama noorusaastaid, saamata seda kasu, mis küpses eas ja vanaduses võiks tuua palju mõnu ja rõõmu teaduse kaudu.

Söögi ajal ei tohi mürada ega vestelda.

Ilma ülemuse loata mitte lahkuda gümnaasiumist ning õigel ajal tagasi tulla.

Lomonossovi koostatud õpilasreeglid on konkreetset ja läbimõeldud. Esmajoones puudutasid need õpilaste käitumist, ühtlasi aga nõudsid nad õpetajailt humaanset suhtumist õpilastesse.

Kõrgelt hindas Lomonossov õpetaja eeskujut, omistades sellele üli-suurt pedagoogilist tähtsust. Seepärast esitas ta õpetajatele tõsiseid nõudeid, eriti töödistsipliinis. Ta nõudis õigeaegset tööleilmumist, mida registreeriti. Ta soovitas õpetajail pigem poole tunni võrra varem klassi tulla, kui et õpilased neid aega raisates ootaksid.

Lomonossovi hoolitses õpilaste varustamise eest raamatute ja muude õppetarvetega. Selleks soovitas ta õpetajail ja professoreil koostada oma aine alaseid õpikuid ja konspekte.

Et gümnaasiastid võiksid teadlikult valida oma tulevase eriala ning teaduseharu, soovitas Lomonossov gümnaasiumiõpetajail pidada lõpetajatele ülevaatlikke loenguid, milles kirjeldatakse ülikoolis käsiteldavaid teadusi ja antakse ülevaade ülikooli teaduskondadest.

Lomonossov ei unustanud iialgi, millise hinnaga sai ta teadmisi oma karmis nooruses, ning püüdis vene noorsoole kõigiti kergendada hariduse omandamist.

Lomonossovi tegevusel õppe-kasvatustöö alal oli peagi tulemusi. Suurenes gümnaasiumiõpilaste arv, kes õppisid „kroonu kulul“. Lomonossovil õnnestus kõigi raskuste ja takistuste kiuste organiseerida Akadeemia õppeasutustes normaalselt tööd. Tal õnnestus fikseerida üliõpilaste koosseis ja tugevdada nende distsipliini, parandada nende materiaalselt seisundit, varustada üliõpilasi õppevahenditega ja tõsta õppeedukust.

Kõigest sellest nähtub, millise hoolega suhtus Lomonossov ülikoolisse ja gümnaasiumisse. Need takistused, mida veeretati talle Akadeemia ametnikud, ei suutnud teda häirida. Pidevalt, kivi kivi peale, ehitas Lomonossov uute vene teadlaste kasvatamise ja teadmiste levitamise hoonet.

Saavutatud edu gümnaasiumis ja ülikoolis ei rahuldanud Lomonossovit. Ta taotles vene ülikoolidele feodaal-pärisorjuslikul Venemaal maksimaalset vabadust. Ta nõudis ülikoolile: 1) õigust anda teaduslikke kraade, 2) vabanemist politseilisest režiimist, 3) puhkusele lubamist õppevaheaegadel, 4) üliõpilaste politseisse viimise asendamist otse Akadeemiasse toomisega, 5) vaimulikkonna suhtumise muutmist teadusse ja eriti loobumist teaduse mõnitamisest jutlustes.

Kõik need Lomonossovi nõuded olid protestiks politseilise omavoli vastu ülikooli suhtes, tsaarli reaktiooniliste ametnike võimutsemise, vaimulike eestkostmise vastu teaduse ja hariduse alal.

Kuid neid punkte ta projektis ei teostatud, ja alles hulk aastaid pärast Lomonossovi surma jõustusid need.

Lomonossov kui oma kodumaa tõeline patrioot ja vene teaduse rajaja tahtis vabaneda välismaiste teadlaste kutsumisest Venemaale, soovides palavalt kasvatada kodumaisi teadlasi. Seepärast pidas ta

vajalikuks saata andekamaid üliõpilasi välismaale ennast täiendama. Hästi tundes ülikooli kasvandikke, valis ta välja terve rea selliseid noormehi. Vene üliõpilaste lähetuse välismaale soovitas Lomonossov muuta süstemaatiliseks.

Viibides vene teaduse hälli juures unistas Lomonossov ta kuulsusest, vene rahva kuulsusest, kes kätkes endas määratud annete rikkust. Talle näis häbistavana, et sel suurel maal, kelle sõjaline kuulsus Peeter I ajal oli tuntud kogu maailmas, ei ole omi rahvuslikke kaadreid, ning ikka veel kutsub ta endale välismaisi teadlasi. Ta ei kahelnud oma rahva kõrgeis omadustes ja võimeis, teades, et see rahvas võib anda palju Lomonossoveid.

Teaduste Akadeemias tuli Lomonossovil võidelda halastamatult rühma välismaiste seiklejatega, nagu Schumacher ja Taubert. Schumacher püüdis igati takistada Lomonossovi teaduslikku tegevust, tundes ta ande üleolekut, teaduslikku iseseisvust ja patriootilist kirge.

Teaduse novaatorina ei tunnustanud Lomonossov iganenud dogmasid, kritiseeris ja ka naeruvääristas paigaltammuvate akadeemikute ebaõigeid tõlgendusi. See kõik põhjustaski nende viha ja vaenu Lomonossovi vastu.

Ent vaatamata Akadeemia ninameeste paljuaastastele intriigidele jäi Lomonossov oma elu lõpuni ustavaks suurtele ideedele, võitles väsimatult teaduse ja vene hariduse vastastega.

KÕRGE MA HARIDUSE RAJAJA VENEMAAL.

Võideldes hariduse levitamise eest Venemaal sisendas Lomonossov korduvalt krahv I. I. Šuvalovile mõtet vajadusest avada Moskvas ülikool. Ta võttis ka aktiivselt osa Moskva ülikooli põhimääruse projekti koostamisest. Uhtlasi põhjendas Lomonossov gümnaasiumi asutamise vajadust ülikooli juurde, sest ilma gümnaasiumita olevat ülikool nagu põld ilma seemneta.

Lomonossovi arvates pidi Moskva ülikool valmistama Venemaale piisaval arvul teaduseinimesi, sealhulgas ka professoreid.

Šuvalov kiitis heaks Moskva ülikooli asutamise idee, Lomonossov võttis innukalt osa selle teostamisest.

Tänu Lomonossovi ideele sai Moskva ülikool selle organiseerimisest peale progressiivse ja ilmliku suuna. Seda ei asutatud välismaiste ülikoolide eeskujul, kus oli usuteaduskond kõrvuti filosoofia-, õigusteaduse- ja arstiteaduse-fakulteediga, vaid siin loodi kolm teaduskonda: õigus-, filosoofia- ja arstiteaduskond. Siin väljenduvad Lomonossovi materialistlikud vaated ja püüe lahutada teadus religioonist ning vabastada ülikool vaimulikkonna mõju alt.

Moskva ülikool omandas rahvusliku iseloomu, mis väljendus teaduste käsitlemises vene keeles. Selles küsimuses ilmnes Lomonossovi progressiivne ja patriootiline mõju, sest teaduste venekeelne käsitus kerkendas vene noorsool saada kõrgemat haridust. Uhtlasi oli see uus ja eesrindlik samm ülikoolide elus üldse, eriti aga Venemaal. Teaduste käsitlemist emakeeles tuleb lugeda avalikuks protestiks ladina keele 1500-aastase valitsemise vastu teaduses, filosoofias ja koolis.

Õpetamine vene keeles oli Lomonossovi julgeks protestiks välismaiste õpetlaste vastu, kes püüdsid visalt rakendada võõrkeeli (ladina

ja saksa keelt) vene õppeasutustes ning takistasid sellega kunstlikult hariduse levikut Venemaal.

Moskva ülikool sai teatava autonoomia, s. o. vabanes politseilisest mõjutusest ja maksudest.

Üliõpilased jagunesid kolmeks klassiks (õigemini kursuseks): esimese klassi üliõpilased külastasid kõiki loenguid, see moodustas üldharidusliku kursuse; teise klassi üliõpilased külastasid oma eriala loenguid; kolmanda klassi üliõpilased olid kinnistatud ühele professorile ja spetsialiseerusid ainult ühes teaduseharus.

Kuigi pääs ülikooli oli avatud kõigile seisustele, välja arvatud pärisorjad, oli peamiseks eesmärgiks siiski hariduse andmine aadlike lastele.

Algul komplekteeriti ülikool üliõpilastega seminaristide hulgast. Aadlikud ei tahtnud oma lapsi meelsasti saata seisusetusse ülikooli, eelistades sellele seisuslikke õppeasutusi, näiteks Kadetikorpust. Aadlike jahe suhtumine ülikoolisse kajastus ka valitsuse suhtumises temasse. Seetõttu ei komplekteeritud ülikooli täielikult üliõpilaste ega professoritega, kateedrid olid sageli tühjad. Ülikooli varustati halvasti, õppetöö toimus keskmiselt ainult 100 päeva õppeaastas. Üliõpilaste arv kahanes pidevalt: nii oli 1765. aastal õigusteaduskonnas ja arsti-teaduskonnas kummaski üks üliõpilane.

Ülikooli juures olev gümnaasium oli Lomonossovi saavutuseks, sest see oli avatud ühtaegu ülikooliga Lomonossovi projekti järgi. Ka siin toimus õppetöö vene keeles, mis soodustas mitmest seisusest vene noorsool keskhariduse omandamist.

Moskva ülikooli ja gümnaasiumi avamine 1755. a. oli tähtsaks sündmuseks tolleaegse Venemaa hariduselus. See oli Lomonossovi järjekordseks võiduks ta haridusalases tegevuses.

Esimesteks professoriteks Moskva ülikoolis olid Lomonossovi õpilased ja ustavad järglased N. N. Popovski ja A. A. Barssov, kes said kateedrijuhatajaks alates ülikooli asutamise hetkest.

Lomonossovi rajatud Moskva ülikool muutus juba 18. sajandi keskel juhtivaks keskuseks teaduse alal ning eesrindlikemaks õppeasutuseks, kel olj määratu suur mõju hariduse arenemisele Venemaal.

Meie sotsialistlikul ajajärgul kannab Moskva ülikool uhkusega enda asutaja, suure vene teadlase M. V. Lomonossovi nime.

PEDAGOGILISE KIRJANDUSE RAJAJA.

Lomonossov oli see, kes rajas vene teadusliku keele, kes aitas vene teadusel hakata kõnelema vabas, lihtsas, arusaadavas, selges keeles.

Teadusliku vene keele ja teadusliku terminoloogia väljatöötamine oli lähedalt seotud Lomonossovi tegevusega pedagoogilise kirjanduse alal, õppe-käsiraamatute koostamise ja avaldamisega õpilaste jaoks ning mäe-metallurgiatööstuse tegelikele töötajatele.

Erakordne teadusearmastus oli Lomonossovil alati lahutamatu püüdest levitada teadust võimalikult ulatuslikumalt vene inimeste sekka. Asudes avalike loengute pidamisele teadis ta, et olgu kuulajaskond kuitahes arvukas, kõnelgu lektor kuitahes veenvalt, ikkagi on võimatu levitada teaduslikke teadmisi samal määral nagu trükisõna kaudu.

Lomonossov teadis omadest kogemustest, missugune suur tähtsus on teaduslikel raamatuil vene rahva kultuuri ja hariduse tõstmisel. Ent ta teadis ka seda, kuivõrd vähe oli raamatuid Venemaal ja et eriti napilt oli teaduslikke käsiraamatuid õppeasutustes. Väga valus oli see puudus Akadeemia õppeasutustes — ülikoolis ja gümnaasiumis, kus üliõpilastel tuli loenguist koostada konspekte ning nende põhjal kindistada oma teadmisi ja valmistada eksameiks. Eriti vajas raamatuid õppiv noorsugu, aga neid oli vaja ka tööstuse alal töötajaile.

Et täita seda suurt lünka, asus Lomonossov juba oma tegevuse algul Akadeemias ulatuslikule tööle pedagoogilise kirjanduse alal, õieti selle kirjanduse rajamisele.

Ta ees seisis ülisuured raskused: polnud teaduslikku grammatikat, puudus teaduslik keel, tehniline terminoloogia, polnud metoodilisi kogemusi õpikute koostamises. Eeskuju polnud võtta Venemaalt ega teistelt maadelt. Kuid geniaalse teadlase võrratu mõistus ületas kõik raskused ning Lomonossov lõi teosed, mida hindasid kõrgelt suurimad teadlased.

Ta klassikaline raamat „Vene grammatika“ („Российская грамматика“) oli 18. ja 19. sajandil säravaks täheks mitte üksnes Venemaal, vaid ka välismaades. Nimetatud õpiku ilmumine 1757. aastal oli suurimaks sündmuseks vene hariduse ajaloos. See raamat ilmus 14 väljaandes ning oli 1802. aastani ainukeseks vene keele õpikuks. Üksteistkümme korda tõlgiti seda võõrkeeltesse: saksa, prantsuse ja kreeka keelde.

Teadus on tunnistanud Lomonossovi suureks teeneks vene kirjanduses selle, et ta on rikastanud vene kirjakeelt nii proosas kui ka luules.

Peeter Suureni oli raamatukeeleks slaavi keel, siitpeale hakkasid kirjanikud kasutama vene keelt koos slaavi keelega, nii et raamatukeel kujutas endast slaavi, vene ja võõrkeelte sõnade ning väljendite äärmiselt kummalist segu. Oma teoses „Kirikuraamatute kasust vene keelele“ määras Lomonossov slaavi keele õige koha ja selle osa vene keele suhtes. Ta märkis, et kiriku-slaavi keele kasutamisel koos vene keelega võib vältida „noid metsikuid ja imelikke sõnu, mis tulevad meile võõraist keeltest ning mis moonutavad meie keele ilu“.

Lomonossov ei kahelnud vene keele rikkuses ja ilus. Ta leidis selles „hispaania keele toredust, prantsuse keele elavust, saksa keele tugevust, itaalia keele õrnust“, peale selle veel kreeka ja ladina keele rikkust ning lühidust, kujundirikkust. Ta ei tegelnud juhuslikult vene keele arendamisega. Vene keel tuli puhastada võõrsõnust, mis tõid segadust ning koormasid õpikuid lihtsale lugejale tundmata sõnadega.

Aastail 1742—1743 tõlkis ta vene keelde Wolffi „Eksperimentaalse füüsika“, mida vajasid Akadeemia õppeasutused. 1746. a. ilmus raamat 600 eksemplaris, 1747. a. tuli uus trükk, samuti 600 eksemplaris. Tõlge oli väga hea, kuid see polnud täpne tõlge, vaid raamatu ümbertõõtatud ning täiendatud väljaanne.

Selles õpikus leiame Lomonossovi loodud teadusliku vene keele aluse. Praeguseni leidub vene keeles hulk teadusalaseid sõnu, mis esmakordselt esinesid nimetatud füüsikaõpikus. Ta parandas paljud halvakoälalised rahvusvahelised terminid ning hakkas kasutama nüüd üldtarvitatavaid sõnu ja väljendeid, nagu *атмосфера*, *зенит*, *оптика*, *формула*, *барометр*, *метеорология*, *микроскоп*, *трение тел*, *удельный*

вес, упругость, давление воздуха, законы движения, влажность воздуха, равновесие тел jt.

Ka hoolitses Lomonossov innukalt uue teadusliku stiili väljatöötamise eest, nii et ta tõlge oli ka ses osas võrdlematult parem endistest.

„Wolffi eksperimentaalse füüsika“ ilmumine oli tähtsaks sündmuseks teaduslike teadmiste levimise seisukohalt Venemaal. Lomonossovi kirjutatud eessõna kõneles viimase aja teaduse arengu tulemustest ning ühtlasi kutsus Lomonossov selles üles rajama teadust katsetele.

Lomonossovi loodud pedagoogilises kirjanduses on tähtis koht ta põhilisel tööl „Metallurgia esimesed põhialused“ („Первые основания металлургии“). Selles raamatus näeme autori suhtumist mäeasjandusse ja metallurgiasse kui juhtivasse tööstusharusse. Selles raamatus kajastub teadlase andekus ja ta selge mõistus praktilistes küsimustes. See on sügav teos nii meetodilt kui ka teaduslikust küljest. Raamat levis laialt ning oli 18. sajandi teisel poolel Venemaa metallurgide hinnatud käsiraamatuks. See saadeti ka kõigisse metallurgiatehasesse ainukese tolle aja metallurgia ja keemia käsiraamatuna.

Meenutades Belinski sõnu: „Lomonossoviga algab meie kirjandus“, võib väita, et Lomonossoviga saab alguse ka meie õppekirjandus.

*

Lomonossovi ideed ei võinud tollal teostuda. Illusioonidena purunesid nad feodaal-pärisorjusliku korra sünge tegelikkuse vastu. Venemaal valitsev mõisnike-feodaalide klass ei huvitunud, eriti Jelizaveta Petrovna ja Katariina II valitsuse ajal, tõelise teaduse arendamisest. Ekspluateerivad klassid ja nende ideoloogid ignoreerisid teadlikult Lomonossovi ideid, milles oli palju ohtlikku nende jaoks. Polnud Lomonossovi süü, et ta ümbrus ja isegi teadlased, Akadeemia töötajad, süstemaatiliselt takistasid ta geniaalseid üritusi.

Oma elu loojangul mõistis Lomonossov selgesti, et ta suured teaduslikud üritused, ta õilsad püüded tõsta vene inimeste kultuuritaset ja levitada nende seas haridust ei leidnud soodsat vastukõla ja heakskiitu Venemaa valitsevais ringides. Kuid surres oli ta veendunud, et saabub aeg, millal ta kodumaal puhkeb teadus ning haridus täiel jõul ja ilul, et ta väärikad järglased, tõelised „isamaapojad“ äratavad ellu ta suurepäraseid progressiivsed ideed ning viivad oma rahva kultuuri ja kuulsuse tippu.

„... Ma ei ole kurb surma üle: elasin, kannatasin ja tean, et isamaa lapsed tunnevad mulle kaasa,“ kirjutas Lomonossov surma eel.

Ja tõesti, väsimatu võitleja üllaid ideid ei unustatud, neid on kõrgelt hinnanud Venemaa progressiivsed inimesed, kellele on olnud kallid esimese vene geeniusse püüded.

Suur poeet A. S. Puškin hindas Lomonossovi tegevust tunnustavalt: „Ühendades endas ebatavalist tahtejõudu vaibumatu mõistuse jõuga, haaras Lomonossov kõiki teaduseharusid. Teadusejanu oli selle kirgliku hinge kõige võimsamaks kireks. Ajaloolane, retoorik, mehhaanik, keemik, mineraloog, kunstnik ja luuletaja — ta uuris kõike ning tungis kõigesse. Lomonossov oli suur inimene... Ta lõi esimese ülikooli. Oieti oli ta ise meie esimeseks ülikooliks.“

Kuigi meid lahutab suure Lomonossovi elust kaks sajandit, on meile lähedane ta sügav patriotism, ta armastus oma rahva vastu, ta

kõrge printsiipaalsus teaduses, ta leppimatus kõige reaktsioonilise, iganenu suhtes, jäädes meile alati teaduse ja oma rahva teenendamise üllaks eeskujuks.

Lomonossovi armastatud kodumaa on astunud gigantse sammu edasi: feodaal-pärisorjuslikust maast on saanud võimas sotsialistlik riik, rahu- ja demokraatialeeri kindel kants. Meie Nõukogude kodumaal on Lomonossovi ideed inimkonna suurimate geeniuste Lenini ja Stalini innustamisel leidnud tänuliku pinna ning andnud jõulisi võrseid. Uhe ülikooli ja kahekümne üliõpilase asemel on Nõukogude kodumaal praegu 880 esmaklassilist kõrgemat õppeasutust ligi 1 miljoni 300 tuhande üliõpilasega, millest suur valgustaja ei julgenud unistadagi.

Uksnes võitnud sotsialismimaal on loodud kõik võimalused, et omandada kriitiliselt kõik progressiivne, väärtuslik mineviku klassikaliseist pärandist, sealhulgas ka suure teadlase, professori ja meie maa esimese ülikooli rajaja Mihhail Vassiljevits Lomonossovi pärandist.

Nõukogude kool võitluses rahu eest.

Suures Oktoobrirevolutsioonis tekkinud Nõukogude riigi esimeseks ajalooliseks aktiks oli rahudekreet, üleskutse kõigile rahvastele võidelda rahu eest. Suure Lenini-Stalini partei juhtimisel peab meie riik juba 34 aastat võitlust rahu eest ja imperialistide agressiivse poliitika paljastamiseks. Suur Lenin ütles, et rahu eest peetava võitluse tähtsaid ülesandeid seisneb selles, et „...selgitada inimestele reaalselt olukorda, kui suur on saladus, milles sünnib sõda...“.

Bolševike partei suurimaid saavutusi on see, et tänapäeval teavad sajad miljonid seda saladust. Nüüd rahvad teavad, kuidas oheldada sõjasüütajaid. Miljonid lihtsad inimesed, ütleb seltsimees Stalin, ei taha sõjaviletsuste kordumist. Nad võitlevad visalt rahu kindlustamiseks. Miljonite inimeste jõulist võitlust rahu eest demonstree- ris ilmekalt teine ülemaailmne rahupooldajate kongress.

Kogu Nõukogude riigi ajaloo kestel on etendanud nõukogude kool noorpõlve kommunistliku kasvatuse tööriistana väga tähtsat osa võitluses rahu eest. Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu oli kool Nõukogude riigis kutsutud lahendama selle põlvkonna kasvatamise ülisuuri ülesandeid, kes on võimeline kommunisti lõplikult üles ehitama.

Just seetõttu, et õpetus ja kasvatus nõukogude koolis selle olemasolu algusest peale olid allutatud kommunisti eest võitlemise suurele eesmärgile, on meie kool kõige progressiivsem kool maailmas, kel on alati selge ja kindel perspektiiv ja kes orienteerub tulevikku.

Meie sotsialistliku riigi ja meie kooli see püüdlus on alati olnud seotud võitlusega rahu eest, sest ainult rahu kindlustab nõukogude rahvale võimaluse ehitada rõõmsas ja loovas töös suur kommunistlik tulevik.

„Deklaratsioon ühtsest töökoolist“, esimesi ajaloolisi dokumente, mis määras kindlaks uue, sotsialistliku kooli põhiprintsiibid, paljastas otsustavalt kodanliku kooli militaristlikke ja natsionalistlikke tendentse, rõhutades, et need tendentsid „...on vahetult seotud kapitalismi arengu imperialistliku faasiga, sõjariigi kultu-“

sega ja sellest tuleneva vajadusega sisendada noorukeisse tänini kuulmatu jõuga distsipliinitunnet ja ennatsalgavat truudust riigi Moolokile. Nimelt seda kutuakse nüüd kodanikukasvatuseks, ja tema pühamikuks on mitmesuguste fraasidega varjatud šovinism".¹

Võttes aktiivselt osa nõukogude rahva võitlusest rahu eest, kasvatas õpetajaskond oma õpilastesse edukalt neid omadusi, mis on vajalikud Nõukogude kodumaa patriootidele, rahuürituse mehiseile kaitsjaile.

Koolis ja pioneerialgas kasvatati meie lapsi alati proletarise internatsionalismi vaimus, sõpruse ja solidaarsuse vaimus kogu maailma töörahvaga, kes peab võitlust demokraatlike õiguste ja kapitalistlikust eksploatatsioonist vabastamise eest.

Nõukogude koolis kasvatati noorpõlve alati armastuse ja lugupidamise vaimus oma rahva rahuliku loova töö vastu, juba koolipingis kasvatati ja kasvatatakse meie noori loovale, ülesehitavale tööle, et meie kodumaal kommunism võidule viia.

Artiklis „Kool ja riik“ kirjutas N. K. Krupskaja juba 1918. a., et proletariaat tahab kooli, „... kus iga õpilane õpiks niihästi kehalist kui ka vaimset tööd, kus ta õpiks olema elu peremeheks, elu loojaks“.² Ja tööpoolest, oma olemasolu algusest peale on nõukogude kool kasvatanud ja kasvatab uue elu loojaid. Uue elu peremeestele ja loojaile oli teetähiseks V. I. Lenini kõne komsomoli III kongressil. Hoolimata sellest, et Kodusõja lahingud polnud veel lõppenud, kutsus see kõne noorsugu rahulikule tööle ja loomingule ning inimkonna poolt kogutud teadmiste visale omandamisele.

V. I. Lenini ajalooline kõne „Noorsooühingute ülesanded“ on võrsuva põlvkonna kasvatusel bolševistlik programm, meie kooli töusu ja arengu programm, olles samas Nõukogude riigi rahuarmastava poliitika ilmekaks dokumendiks.

Pöördudes noormeeste ja neidude poole, kellest paljud olid äsja tulnud Kodusõja rindeilt, ütles bolševike partei juht, määratledes noorsoo lähemaid ülesandeid: „Ülesanne seisneb selles, et õppida“, „... noorsooühing ja üldse kogu noorsugu, kes tahab üle minna kommunismile, peab õppima kommunismi“, „Teie peate üles ehitama kommunistliku ühiskonna“.

Õppida kommunismi ja ehitada üles kommunism — need on omavahel tihedasti seotud kaks peaülesannet, mille sügava mõtte avas V. I. Lenin 1920. a., millal Kodusõja lahingud veel lõõmasid.

Soovides aktiivselt osa võtta kommunistliku ülesehitamisest ja meenutades Lenini tarku nõuandeid, püüdis meie noorsugu visalt juba rahvamajanduse taastamise esimestel aastatel vallutada teaduse kõrgusi, et teadmiste abil võimalikult kiiremini likvideerida rängad sõjahaavad.

Kui rasked taastamisaastad olid möödunud ja algas tormiline sotsialistlik ülesehitustöö industrialiseerimis- ja kollektiviseerimispoliitika alusel, oli vaja rahva üldist kultuuritaset tunduvalt tõsta. Noorsoo ette tõusis ülesanne omandada sügavaid ja tõsiseid teadmisi kõigilt teadusaladelt.

Esinedes ULKNU VIII kongressil, industrialiseerimise võimsa tõusu ajal, ütles Lenini ürituse suur jätkaja J. V. Stalin: „Te teate, et me sõdisime kolm aastat kogu maailma kapitalistidega selleks, et kätte võita neid rahuliku arenemise tingimusi. Te teate, et me võitsime kätte need tingimused ja me peame seda meie suurimaks saavutuseks.“³

Nõukogude rahva juhi sel kõnel, mis kutsus noorsugu rahulikule loovale tööle ja visale õppimisele, oli eriline tähtsus ja mõte, kuna see oli peetud pingelise rahvusvahelise olukorra tingimustes, aasta pärast diplomaatiliste ja kaubanduslike suhete

¹ «Директивы ВКП(б) и постановления Советского правительства о народном образовании за 1917—1947 гг.». Изд. АПН РСФСР, 1947, вып. 2, стр. 260.

² Н. К. Крупская, Школа и государство, Приложение к «Известиям ВЦИК», 1918, № 1, 2, 3.

³ J. Stalin, Teosed, 11. kd., Tallinn, 1951, lk. 66.

katkestamist NSV Liiduga inglise imperialistide poolt ja Nõukogude Liidu Varssavi saadiku sm. Voikovi tapmist ning aasta enne relvastatud konflikti Ida-Hiina raudteel, mille organiseerisid imperialistid.

Määratud kindlaks kogu meie rahvamajanduse rekonstrueerimise hiiglaslikud ülesanded, rõhutas seltsimees Stalin: „Et ehitada, on tarvis teada, on tarvis vallutada teadus. Et aga teada, on tarvis õppida. Õppida visalt, kannatlikult.“⁴

Samuti nagu Lenini geniaalne kõne oli seltsimees Stalin see esinemine nõukogude noorsoole tema elu, töö ja õppimise programmis.

Õppida ja ehitada, ehitada ja õppida, võrsuda rahuks ja tööks, et luua uus õnnelik elu — sellise üleskutse on esitanud bolševike partei alati meie noorsoole.

Kutsudes noorsugu üles õppima ja ehitama rõhutas J. V. Stalin ühtlasi, et „... proletariaadi võitlusvalmiduse suurendamise ülesanne on ülesanne, millest peab olema kantud kogu meie töö, niikaua kui meie maal on olemas klassid ja niikaua kui meie elame kapitalistlikus ümbruses“.⁵

Suure sotsialismimaa lapsed on alati kasvanud innustava loova töö õhkkonnas. Nad tundsid iga aastaga, kuidas nende armastatud kodumaa elutempo muutus üha kiiremaks ja pingelisemaks. Nõukogude noorte teadvusse tungisid uued ülisuure tähendusega sõnad, loosungid ja mõisted, nagu lööktööline, sotsialistlik võitlus, Dneprostroi, kapitalistlikele maadele järele jõuda ja neist ette minna, viisaastak nelja aastaga, rekonstrueerimisperioodil otsustab tehnika kõik, stahhaanovlane ja paljud, paljud teised kuulsad sõnad ja loosungid, milles peegeldus sotsialistliku loomingu, stalinlike viisaastakute kangelaslik periood. Meie noorsoo teadvust vallutanud uute sõnade ja palavate üleskutsete hulgas polnud sõjalisi ähvardusi naaberrahvaste arvel ega uhkeldamist oma jõu ja võimsusega. Rahulikkus ja kindlus ning valmisolek kaista oma rahulikku tööd kõlasid alati nõukogude rahva hüüdlauseis ja lauludes.

Meie kuulsad noormehed ja neid, keda kasvas sotsialistlik kool ja leninlik komсомоl, olles hingestatud loomingu paatosest, ehtasid Amuuril nooruse linna, läksid vaimustusega Stalingradi traktoritehast ja teisi tööstusgigante ehitama.

Noorsoo ennastsalgavat tööd ja loovat initsiatiivi kõigil sotsialistliku ülesehitustöö aladel hindas kodumaa kõrgete autasudega. Kangelasliku töö eest autasustati Lenini ordeniga komсомoliorganisatsioon „Dneprostroi“. 1931. a. 21. jaan. autasustas NSV Liidu Kesktäitevkomitee Leninlikku Kommunistlikku Noorsooühingut Töö Punalipu ordeniga lööktöös ja sotsialistlikus võistluses ilmutatud initsiatiivi eest.

Kogu Euroopale erutaval äikese-eelsel ajal, kui pärast lääneriikide häbisavat sobingut Münchenis saksa fašism hakkas teostama oma maailmavalitsemisplaane veelgi nurjatumalt kui enne seda, nõukogude noorsugu, nagu kogu meie suur õitsev kodumaagi, mitte ainult unistas helgest tulevikust, vaid töötas väsimatult selle kasuks.

Sootu teisiti kasvatati ja sircus hitlerliku Saksamaa noorsugu. Tehes kõigil aladel palavikulist ettevalmistust sõjaks, lühendasid fašistid õppimisaega koolides, sest nad olid mures soldatite kiirendatud ettevalmistamise pärast uueks imperialistlikuks tapatalguks. Kogu õpetuse ja kasvatus allutasid nad laste pimestamise ülesandele, nende tunnete ja mõtete mürgitamisele fašismimürgiga. Õpikuis ja koolitundides jutlustati „sakslaste ajaloolisest missioonist“, kes olevat saatuse enda poolt kutsutud ja seatud teisi valitsema. Juba õpikute pealkirjadki reetsid hitlerliku kooli militaristlikku olemust: „Sõjaline füüsika“, „Sõjaline geograafia“, „Koolikatsed sõjaliste ainete keemias“ jne. Hitlerlased mürgitasid militarismimürgiga õpilaste ja kogu rahva teadvuse.

⁴ J. Stalin, Teosed, 11. kd., Tallinn, 1951, lk. 75.

⁵ Samas, lk. 69.

Just sel ajal, kui hitlerlikud julmurid, süüdates Teise Maaailmasõja tulikahju, püüdsid kasvatada saksa noorsoos kõige madalamaid, loomalikke tundeid, kutsus Lenini ja Stalini ustav õpilane ning kaastööline M. I. Kalinin nõukogude õpetajaid üles kasvatama lastes armastust töötava inimese vastu.

„Inimene peab inimesi armastama,“ ütles M. I. Kalinin. „Kui ta armastab inimesi, siis on tal parem elada, elu on lõbusam, sest keegi ei ela nii halvasti maailmas kui misantroop — inimestevihkaja.“⁵

Muidugi ei kõnelnud M. I. Kalinin abstraktsest, platoonilisest armastusest inimeste vastu üldse, vaid aktiivsest, kirglikust, oheldamatust armastusest, niisugusest armastusest, mis ei tunne halastust vaenlaste, inimestevihkajate vastu, mis ei peatu mistahes ohvrite ees töötava inimese õiguste, vabaduste ja õnne kaitsmisel.

Inimlikkus, armastus Nõukogude kodumaa ja oma rahva vastu, viha kõige metsiku, orjaliku ja ebaõiglase vastu — need nõukogude kooli poolt meie noorsoos kasvatatud omadused avaldusid kogu ülevuses ja tugevuses Suure Isamaasõja aastail.

Lahinguväljadel astusid teineteise vastu kaks noorsugu, kes esindasid kaht lepitamatut ja vaenujalal olevat maailma — ühel pool sotsialismi ja inimeste vabaduse maailm, teisel pool fašismi, sõja ja reaktsiooni maailm.

Zoja Kosmodemjanskaja, Oleg Koševoi ja Saša Tšekalini sugupõlv, kasvatatud nõukogude patriotismi ja töötava inimese armastamise üllaste ideede vaimus, rahu ja loova töö ideede vaimus, saavutas otsustava võidu kõige õiglasemas sõjas maailmas, mida ajalugu tunneb.

Hingestatuna armastusest kodumaa vastu töötasid tuhanded nõukogude õpilased oma õpetajate juhatusel kolhoosipõldudel ja osutasid jõukohast abi riigikaitse-ettevõtete töölisele. Seega võtsid nõukogude kooli kasvandikud osa suurest üldrahvalikust võitlusest võidu saavutamiseks fašistlike agressorite üle ja rahu kindlustamiseks kogu maailmas.

Bolševike partei ja Nõukogude valitsus, väljendades raske, ohvriterikka sõja päevil rahva sügavat võiduveendumust, valmistas kooli ette uute ja keeruliste kasvatamisannete lahendamiseks, mis täies ulatuses tõusid nõukogude kooli ette rahuajal.

1943. a. 2. aug., sotsialistliku kodumaa au ja sõltumatuse eest peetavale aegade lahingute aegu, kinnitas Nõukogude valitsus ühtsed riiklikud „Õpilasreeglid“.

„Õpilasreeglid“ nõuavad nõukogude õpilastelt eelkõige visadust teadmiste omandamisel, et sirguda haritud ja kultuurseiks kodanikeks ning tuua võimalikult rohkem kasu Nõukogude kodumaale.

Selles dokumendis kõlasiid taas Lenini-Stalini partei suured hüüdlused, millega meie partei on alati pöördunud noorsoo poole: õppida ja ehitada, ehitada ja õppida, armastada tööd ja töönimest.

„Õpilasreeglis“ on lihtsalt ja igale õpilasele arusaadavalt sõnastatud nõukogude pedagoogika peamised ideed, nõukogude patriotismi, sotsialistliku humanismi, kollektivismi ja kommunistliku töössesuhutumise ideed.

Kasvatades õpilasi nende humaansete reeglite ja nõuete vaimus õpetasid nõukogude pedagoogid neile põletavat viha saksa fašistlike värdjate ja kõigi nende mustade jõudude vastu, kes töid rahvastele surma, hävingut, nälga ja rõhumist.

Sel ajal võitlesid rahu eest nii Krasnodoni noored kangelased Oleg Koševoiga eesotsas kui ka Zoja Kosmodemjanskaja ja kogu nõukogude noorsugu. Hingestatuna kõrgeist ja üllaist eesmärkidest ning kihutanud saksa fašistlikud rõõvullutajad Nõukogudemaalt välja, liikus Nõukogude Armeed võidukalt edasi, tuues Euroopa rahvastele rahu ja vabadust.

Lõpetanud võidukalt Suure Isamaasõja, pöördusid nõukogude inimesed oma armastatud töö juurde, olles haaratud seninähtamatust loomispaatosest, kirglikust soovist

⁵ М. И. Калинин, О коммунистическом воспитании и обучении, Изд. АПН РСФСР, 1948, стр. 156.

võimalikult kiiremini üles ehitada sõja ja hitlerliku okupatsiooni poolt purustatud tööstus ja põllumajandus ning kultuuriasutused, näha oma kodumaad veelgi kauni-
mana ja võimsamana.

Loova töö ja taastamise paatos kajastus ka nõukogude õpilaste, sealhulgas ka kõige nooremate õpilaste kirjandeis.

Selles mõttes on tüüpiline ühe 2. klassi õpilase töö: „Möödunud aastal tuli isale külla tuttav kapten. Nad istusid laua juures ja vestlesid pikka aega sõjasi. Ma istusin akna juures ja lugesin raamatut. Pärastpoole läksin isa juurde ja istusin tema kõr-
vale. Kapten jutustas, et taganemisel purustasid sakslased kooli Bogoroditskis; põle-
tasid maha kogu küla ja kolhoosnikud elavad muldonnides. Isa tõusis ja läks akna
juurde. Ma nägin, et isal oli kahju inimestest ja koolist. Ma elasin selles koolimajas
ja mäletan seda. Kõrge punane hoone seisis aias. Klassid olid suured ja valged. Ma
mängisin sageli neis klassides Juri-nimelise poisikesega. Isa ja kapten hakkasid lõu-
nat sööma. Ma panin riided selga ja läksin tänavale. Oleksin tahtnud olla suur, olek-
sin tahtnud minna ja ehitada palju maju inimestele ja suure koolihoone. Sellest ajast
peale otsustasin saada inseneriks ja ehitada maju ning koolihooneid.“⁶

Lahinguväljad polnud jõudnud veel kuivada verest, mida nii ohtrasti pidi valama
vabadustarmastav inimkond fašismi purustamiseks, kui Ameerika presidendi heaks-
kiitmisel Churchill pidas oma Fultoni-kõne. See kõne oli alguseks sõjasüütajate
ristisõjale rahu vastu, mille rahvad nii kalli hinnaga olid kätte võitnud. Ameerika
imperialistide juhitud rahvusvaheline jõuk hakkas pingutama kogu jõudu, et lai-
mata, valetada ja kustutada rahvaste mälestusest Stalingradi ja Stalingradi surema-
tute kaitsjate nimesid.

Sammudes Hitleri jälgedes püüavad nad mürgitada miljonite inimeste teadvust,
sisendades neisse vallutamise-, rassi-, rahvusliku upsakuse ja toore jõu kasutamise
ideid. Nad mitte üksnes koguvad aatomipommide tagavarasid, vaid hakkasid kas-
vatama oma koolides lapse-east peale tulevasi mõrvareid, vägivallatarvitajaid ja
röövleid.

Instruktsioonis ohvitseridele, kes tegelevad Ameerika koolinoorsoo sõjalise etteval-
mistusega, öeldakse: „Instruktor peab ergutama loomulikku püüet võidelda ja tappa.“

Ameerika Uhendriikide Harvardi ülikooli professor K. Mater osutab, et kogu
ameerika haridussüsteemi militariseerimis- ja fašiseerimisprotsess „meenutab paha-
endeliselt tehnikat, mida kasutas Hitler oma natsliku režiimi algul õnnelul Saksa-
maal“.⁷

Ameerika sõjaväelased allutavad endile üha avalikumalt keskkooli. Nagu öeldakse
Sõjaväekohustuse Vastu Võitlemise Rahvusliku Nõukogu poolt 1950. a. väljaantud
brošüüris „Militarism ja haridus“, on sõjaväel oma allüksused 97 avalikus keskkoolis.
Peale selle annavad sõjaväelased sõjalist õppust paljudes koolides, kus pole veel
loodud sõjaväelisi allüksusi. Washingtonis on sõjaväeline allüksus tütarlaste kesk-
koolide õpilastele.

Esinedes rahupooldajate kongressil Varssavis ütles ameerika delegaat N. Ephaus:
„Lastele õpetatakse koolides seda, kuidas kaitsa end pommide eest, selle asemel et
õpetada neid aidata ehitada niisugust maailma, kus pomme üldse ei saaks kukkuda.
Kuulanud oma venna jutustust aatomipommide õudustest, küsis väike tütarlaps San
Franciskost oma emalt: „Ema, kas meie ei saaks sõita niisugusele maale, kus pole
taevast?“

Haaratuna maailmavalitsemise hullumeelsest ideest muutsid Wall Streeti magnaadid
mitte üksnes traagiliseks miljonite ameerika laste tänapäeva, vaid surmasid neis usu
ka tulevikku.

⁶ «Начальная школа», 1946, № 12, стр. 23.

⁷ «Правда» от 12 августа 1950 г.

Nagu kogu nõukogude rahvas, nii on ka Nõukogudemaa õppiv noorsugu üksmeelselt rahu poolt.

Pildil: Tallinna 17. Keskkooli abiturientid allkirju andmas rahupakti sõlmimist nõudvale üleskutsele.

Olles jõuetud rahupooldajate võimsa liikumise ees teevad ameerika imperialistid oheldamatut sõjapropagandat, külvavad umbusku ülla rahuidee suhtes, levitavad alatut laimu ja valet Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maade aadressil, kes samuvad rahu ja rahvaste julgeoleku eest võitlejate avangardis.

Euroopa kodanlik ajakirjandus, raadio, kino ja teater on täielikult allutatud ameerika imperialismi huvidele, on muudetud inimeste ideoloogilise laostamise vahendiks.

Nendessamades eesmärkides kasutatakse laialdaselt kooli ja lastekirjandust. Mitte ainult omal maal, vaid ka Euroopa maršaliseeritud maades esinevad ameerika imperialistid tänapäeval noorpõlve teadvuse mürgitajate alatus osas.

Uliraskeis ja keerulistes tingimustes peavad progressiivsed jõud imperialistlikes maades võitlust rahu eest, töörahva demokraatlike õiguste kaitseks ja noorsoo kasvatamiseks teiste rahvastega koos töötamise ja teiste rahvaste austamise vaimus.

Kogu progressiivne inimkond pöörab tänapäeval oma pilgud lootusega võimsa ja võitmatu sotsialismimaa ning rahvademokraatia maade poole, kes seisavad rahu ja rahvaste julgeoleku eest peetava võitluse eesotsas.

Nõukogude rahva rahulikkus ja sügav veendumus oma ürituse õigsusse avalduvad ka selles võimsas töövaimustuses, millega nõukogude inimesed asusid teostama stalinlikku looduse ümberkujundamise plaani ja püstitama Volgal, Dnepril ja Amu-Darjal kommunismi suurehitusi; nõukogude rahva kõigutamatu enesekindlus avaldub ka selles tõsisel hoolitsuses nõukogude teaduse edasise õitsengu eest, mille ilmekaks väljenduseks on seltsimees Stalini tööd keeleteaduse küsimustes ja teadusliku sessiooni otsused akadeemik I. P. Pavlovi füsioloogiaõpetuse põhiprobleemide kohta.

Me kaitseme rahu nõukogude teaduse, stahhaanovliku töö ja rikkaliku viljasaagiga, oma terase revolutsioonilise valvsuse ja oma tulise tõesõnaga.

Me kaitseme rahu oma koolides ja pioneerisalkades. Vastandina kodanlikule koolile, mis teenib sõja vallapäästmise ja töörahva orjastamise musta üritust, on kogu meie kasvatus- ja õpetussüsteem kantud kommunismi eesrindlikest ja üllaist ideedest, rahu eest võitlemise ja rahvaste sõpruse ning vendluse ideedest, austusest töötava inimese ja tema loova töö vastu.

Nõukogude kool kasvatab tööd armastavaid ja mehiseid inimesi. Meie õpilased võtavad aktiivselt osa kaitsemeetsade istutamise riikliku plaani elluviimisest ja tiikide ning veehoidlate ehitamisest. Noored mitšuurinlased istutavad viljapuud ja marjaaedu, noored tehnikud valmistavad mitmesuguseid mudeleid. Solži ja Smolenski pioneerid rajasid rahuaedu. Nende eeskujule järgnesid meie mõõtmatu kodumaa paljude teiste linnade ja külade pioneerid. Suur nõukogude elutõde õpetas meie lapsi armastama rahu meie kalli kodumaa õnne ja õitsengu nimel. Koos oma isade ja emade hääletega andsid miljonid nõukogude õpilased oma hääled rahupakti sõlmimist nõudvale Ülemaailmse Rahunõukogu läkitusele.

Hingestatud loov töö huvitab tulevase kommunismiehitajaid. Nad näevad, kuidas nende isad ja emad töötavad Nõukogude kodumaa hüvanguks, ja unistavad sellest, et sirguda niisamasugusteks visadeks ja osavateks töötajateks.

Niihästi kodus kui ka koolis, nii ajalehtedest kui ka raadiost ja lasteraamatuid kuulevad meie lapsed, kuidas nõukogude inimesed ehitavad kõrbesse linnu, tõkestavad metsaistandikega põuatuulte teed ja ehitavad toredaid metroojaamu maa alla.

Õpetajad jutustavad meie õpilastele ja pioneeridele Nõukogudemaa elust, meie suurepärasest tänapäevast ja veelgi toredamast tulevikust. Meie laste sooviks on, et meie kirjanikud kirjutaksid sellest palju uusi ja huvitavaid lasteraamatuid.

Meie õpetajate keerulises ja mitmepalgelises töös nõukogude patriotismi kasvatamise! omab nüüd tähelepanuväärne koht ülesanne luua meie õpilastes selge arusaamine Nõukogudemaa suurest osast võitluses rahu eest kogu maailmas.

Õpetajate jutustused kommunismi ülesehitamise edusammudest meie maal näitavad õpilastele ilmekalt bolshevike partei rahupoliitika suurt tähtsust. Õpetajate huvitavad õpetajate jutustused Nõukogudemaa taime- ja loomariigi kasutamisest kogu ühiskonna huvides, sellest, kuidas meie maal mitšuurinliku bioloogia alusel luuakse uusi loomaliike ja taimesorte ning siirdakse soojalembelisi kultuure kaugele põhja. Nõukogude rahva loova töö ülevad pildid innustavad õpilasi veel sügavamale teadmiste omandamisele, et nad koolipingist lahkudes suudaksid aktiivselt osa võtta uutest hiiglaslikest ülesehitustöödest, mis seisavad siis Nõukogude kodumaa ees.

NSV Liidu ajaloo nõukogude perioodi käsitlemine pakub õpetajale rikkalikke võimalusi, et selgitada õpilastele meie riigi rahuarmastava stalinliku välispoliitika kõrgeid põhimõtteid.

Konkreetne ajalooline materjal NSV Liidu ajaloo kursusest keskkooli lõppklassile veenab õpilasi, et Nõukogude välispoliitikas seostub meie riigi huvide eest peetav võitlus orgaaniliselt teiste rahvaste huvide eest peetava võitlusega.

Õpetaja rõhutab, et eelbodu ilmekaimaks tõetureks on Nõukogude valitsuse visa ja järjekindel rahupoliitika Suure Isamaasõja järgsel perioodil.

Viies ajaloo õpetamisel järjekindlalt ellu rahu eest võitlemise ideed, pühendab õpetaja erilist tähelepanu imperialistlike maade, esijoones Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa agressiivse poliitika paljaltaminele nende maade ajaloo kõigil etappidel. Sel alal pakub õpetajale palju faktilist materjali uusaja kursuses.

Möödunud õppeaasta eksameil ilmutasid õpilased selget arusaamist demokraatia- ja sotsialismileeri võitluse ajaloolisest tähtsusest. Eksameil paljudes koolides andsid õpilased õige tõlgituse ja konkreetse vastuse küsimusele, miks vastutus Teise Maailmasõja vallapäästmise eest lasub mitte üksnes fašistlikul Saksamaal, vaid ka Ameerika Ühendriikide, Inglis- ja Prantsusmaa reaktioonilistel ringkondadel. Nagu näitasid õpilaste vastused, said nad aru, miks Ameerika ja Inglismaa reaktioonilised

ringkonnad igati viiivitasid teise rinde avamisega ja miks nad kohe pärast Teise maailmasõja lõppu asusid uue sõja ettevalmistamisele Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maade vastu.

Humanismi- ja loova töö ideid, mis on kehastatud unustamatuis kunstilistes kujudes, käsitlevad oma tundides kirjandusõpetajad.

Ülisuurt kasvatuslikku mõju õpilaste kõlblate omaduste, veendumuste ja vaadete kujunemisele avaldavad Gorki, Majakovski, Furmanovi, N. Ostrovski, A. Fadejevi jt. nõukogude kirjanike surematute teoste kangelased.

Meie õpilaste armastatud kangelasteks on Danko-taolised kujud, kes oma südamega valgustavad inimestele teed läbi viletsuste ja takistuste päikese kätte, kus neid ootab õnn. Tšapajevi, Pavel Kortšagini ja noorkaardiväelaste helged kujud veenavad õpilasi, et sõjas võidab see, kes võitleb rahu eest, inimkonna õnne eest.

Suurt ja ülevat rahuteemat käsitletakse tihti ka õpilaste kirjandeis. Töötamine selleteemaliste kirjandite koostamiseks juhib õpilased kirjanduse ja ajalehematerjalide kasutamisele, nõuab neilt isikliku arvamuse avaldamist kirjeldatud sündmuste ja nähtuste kohta, süvendades ja laiendades niihästi õpilaste teadmisi kui ka nende kirjandusliku kujutamise oskust. Peasjaks on siin muidugi see, et taoliste kirjandite koostamine soodustaks õpilastes omaduste arenemist, mis iseloomustavad järjekindlaid rahu eest võitlejaid, kelleks on kõik meie kodumaa ausad töötajad.

Võitlus rahu eest tiivustab tänapäeval kõiki Nõukogudemaa õpetajaid tõhustama kogu ideelis-poliitilist tööd koolis, süvendama nõukogude patriotismi kasvatamist.

Näidates oma kasvandikele, missugune õnn on elada ja töötada meie sotsialistlikul kodumaal, tõeliselt vabal maal, selgitab õpetaja neile ühtlasi, et õnne ei saavutata võitluseta ega tööta. Nõukogude pedagoogid kasvatavad oma õpilasi selle õnne vapraks kaitsejaks, mille vanem sugupõlv on kätte võitnud raskete ohvritega. Meie ei taha, et meie lapsed langeksid uue sõja ohvriks, seepärast kasvatamegi neid ustavate ja mehiste rahusõduritena.

Rahupooldajate Varssavi kongressil tegi I. Ehrenburg ettepaneku pöörduda kõigi parlamentide poole üleskutsega tagada rahu kindlustamise huvides noorpõlve kasvatamist rahvaste koostöö vaimus, teiste rahvaste ja rasside austamise vaimus.

Ka selles suhtes näitab Nõukogude riik teistele maadele ja rahvastele teed.

Ja kui tänapäeval ameerika imperialistid ja nende kaaslased, 20. sajandi barbarid, soovivad hävitust ja surma korea rahvale, kes kaitseb mehiselt ning kindlalt oma vabadust ja sõltumatust, siis tunnevad nõukogude koolinoored sügavat poolehoidu ja austust kangelasliku korea rahva ja suure hiina rahva vastu, kelle vaprast pojad abistavad korealasi nende pühas ja õiglasest vabadussõjas. Meie lapsed ja meie rahvas tunnevad õiglast viha ning raevu ameerika ja inglise kindralite vastu, kes läidavad kuulekalt raevunud Wall Streeti käske.

Noorpõlve kasvatamist rahu, demokraatia ja sotsialismi eest peetava võitluse vaimus pidas ja peab nõukogude õpetaja oma austavaks ja õilsaks ülesandeks, oma patriootiliseks kohuseks.

(Ajakirja „Sovetskaja Pedagogika“ järgi.)

Ellu viia ULKNU Keskkomitee VII pleenumi otsus „V. I. Lenini nimelise pioneerorganisatsiooni töö kohta“.

B. TOLBAST,

ELKNU Keskkomitee sekretär.

Tänu bolševike partei, Nõukogude valitsuse ja seltsimees Stalini igapäevasele hoolitsusele on rahvaharidus meie maal saavutanud ennenahtamatu taseme. Nõukogude kool kasvab ja tugevneb iga päevaga, olles maailma kõige eesrindlikum, kõige progressiivsem kool. Käesoleval, 1951./52. õppeaastal õpib Nõukogudemaa koolides üle 39 miljoni õpilase 1,6 miljoni õpetaja juhtimisel. 26,8% meie riigi k. a. eelarvest läheb sotsiaalseteks ja kultuurilisteks vajadusteks. Igal aastal kirjastatakse õpilastele miljoneid eksemplare õpikuid ja raamatuid. Uksnes käesoleval õppeaastal saavad õpilased 2 miljardit vihikut jne. Kõigis neis arvudes väljendub eredalt stalinlik hoolitsus rahvahariduse eest, uue põlvkonna kasvatamise eest. Ainult meil, Nõukogudemaaal on võimalik niisugune hoolitsus noorsoo eest.

Koos nõukogude kooliga kasvab ja tugevneb V. I. Lenini nimeline pioneerorganisatsioon. Pioneerorganisatsioonil on kujunenud kindel koht koolis. Oma kolmekümneaastase olemasolu jooksul on pioneerorganisatsioon kasvanud laste massiorganisatsiooniks, koondades oma ridadesse praegu ligemale 19 miljonit õpilast. Pioneerorganisatsioonid abistavad nõukogude kooli ja õpetajat võitluses kõrge õppeedukuse ja distsipliini eest, tehes suurt tööd laste kommunistlikul kasvatamisel. Pioneerid, noored leninlased, on kõigile õpilastele eeskujuks õppimises ja käitumises.

Tänu nõukogude võimu kehtestamisele Eestis avanesid eesti rahvale ja tema noorsoole kõik võimalused vabaks tööks, hariduseks ja puhkuseks. Nõukogude võimu tingimustes, bolševike partei ja armastatud seltsimees Stalini juhtimisel sammuvad Nõukogude Eesti majandus ja kultuur kindlalt tõusuteed. Mitte kunagi varem ei ole olnud Eestis nii palju õpilasi, kui seda on praegu. Esmakordselt ajaloos on eesti lastel võimalus kuuluda tõeliselt demokraatlikku lasteorganisatsiooni — V. I. Lenini nimelisse pioneerorganisatsiooni. Ummarguselt 60 tuhat Nõukogude Eesti kooliõpilast on koondunud paljurahvuselise noorte leninlaste organisatsiooni ridadesse. Komsomoliorganisatsioonide juhtimisel on vabariigi pioneerorganisatsioonid saavutanud mõningaid tulemusi oma töös. Viiratsi Lastekodu, Valgu, Tuula, Tääksi, Saadjärve, Narva 4. kooli ja paljude teiste koolide pioneerimalevad on saavutanud täieliku õppeedukuse. Ligemale 3000 pioneeri lõpetasid möödunud õppeaastal klassi- ja koolikursuse kiituskirjaga. Tuhanded õpilased tegelevad mitmesugustes isetegevusringides, võtavad osa matkadest, noorte naturalistide liikumisest jne.

Hiljuti toimunud ULKNU Keskkomitee VII pleenum arutas küsimust „V. I. Lenini nimelise pioneeriorganisatsiooni tööst“. ULKNU Keskkomitee pleenum tegi kokkuvõtte komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonide tööst ULKNU XI kongressi otsuste täitmisel. Pleenum tuletas meelde, et komsomol vastutab partei ees V. I. Lenini nimelise pioneeriorganisatsiooni töö eest. ULKNU Keskkomitee VII pleenum konstateeris, et saavutuste kõrval on pioneeriorganisatsiooni töös, ent samuti pioneeriorganisatsioonide juhtimises komsomoliorganisatsioonide poolt rida tõsiseid puudusi.

Paljudes pioneerirühmades ja -malevates tehakse pioneeritööd eba-huvitavalt, sisuvaeselt ja see ei vasta laste kommunistliku kasvatusel järjest kasvavaile ülesandele. Sageli pioneeritöö sisu ja vormid ei huvita pioneere, ei soodusta neis initsiatiivi ja isetegevuse arendamist. ULKNU Keskkomitee VII pleenumi poolt märgitud puudused esinevad ka meie vabariigi komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonide töös.

Pioneeriorganisatsiooni tähtsaimaks ülesandeks on võitlus kindlate ja sügavate teadmiste omandamise eest õpilaste poolt. Kuid saavutatud edusammude kõrval reas pioneerimalevais on selles osas üldiselt tõsiseid puudusi. Õppetöös mitterahuldavalt edasijõudvate õpilaste arv on veel suur. Eriti halb on olukord ses suhtes Otepää, Räpina, Keila, Kallaste, Mustvee ja Vastseliina rajoonis.

Koolide pioneeriorganisatsioonid teevad suurt tööd, et kasvatada õpilastes teadlikku suhtumist õppetöösse. Paljud pioneerimalevad ja -rühmad rakendavad huvitavaid ja kasulikke vorme töös pioneeridega. Tähtsat osa võitluses õppeedukuse tõstmise eest omab rühmakoondus. Viimastel aastatel on levinud niisugune töövorm nagu ainekoondused, s. t. koondused, mis on pühendatud üksikutele õppeainetele, nagu vene keel, füüsika, matemaatika, maateadus jne. Paljud vabariigi koolide pioneerirühmad on korraldanud koondusi teemadel „Suur ja kaunis vene keel“, „Füüsika meie ümber“, „Matemaatika tähtsus inimeste elus“ ja rida teisi huvitavaid koondusi.

Kuid mitte kõiki kasutatavaid töövorme ei saa heaks kiita. Esineb juhtumeid, kus temaatilised ainekoondused kujunevad täiendavaks õppetunniks. Leidub fakte, millal üksikud pioneeriorganisatsioonid peavad võitlust õppeedukuse tõstmise eest neile mittesobivate meetoditega. Nii näiteks organiseeris pioneeriorganisatsioon Viljandi 1. Keskkoolis õppeedukuse tõstmiseks kontrollbrigaadid, Tallinna 21. Keskkoolis seati pioneeriorganisatsiooni poolt sisse hinnete vihkud, millesse kanti järjekindlalt igal päeval saadud puudulikud hinded. Riisipere kooli sisekorrareeglitest loeme: „Klassiorganisaator toob puuduliku hinde saanud õpilased õpilaskomitee liikme ja komsomoli esindaja juurde, samuti ka korrarikkujad, kes annavad aru õpilaskomiteele ja komsomolile. Puuduliku hinde saanud õpilased on kohustatud likvideerima oma puuduliku hinde samal päeval, leppides aineõpetajaga kokku aja suhtes, ja ühtlasi korrapidajale õpetajale teatama sellest kirjaliku sedeliga aineõpetajalt.“ Siin on elav töö asendatud formalistlik-bürookraatliku asjaajamisega.

Sageli unustavad üksikud komsomoliorganisatsioonid ja pioneerijuhid, et õppe-kasvatustöö peamiseks vormiks on õppetund. Sellest järgneb, et pioneeriorganisatsioonid on kohustatud töötama nii, et kõik õpilased valmistuksid hoolikalt ja korralikult igaks õppetunniks.

Seltsimeheliku abi organiseerimisel pole veel täielikku selgust. Mõningais pioneerirühmades ei peeta üldse vajalikuks osutada seltsimehelikku abi mitteedasijõudvatele õpilastele; teistes rühmades määratakse abistajad ka õpilastele, kes ei viitsi õppida, mis kasvatab neis õpilastes ebaõiget suhtumist oma ülesannetesse. Unustatakse, et igasse õpilasse tuleb individuaalselt suhtuda. Sageli otsustatakse õppetöös mahajäävate õpilaste abistamise küsimusi õpetaja või klassijuhataja osavõtuta ja tehakse seejuures vigu.

Halvasti juurutavad pioneeriorganisatsioonid lastes oskust kasutada ratsionaalselt oma aega, organiseerida õppimist ja puhkust kindla päevarežiimi järgi. Aja õige kasutamine ja oma töö planeerimine distsiplineerivad õpilasi. Kuid teadliku distsipliini kasvatamisega õpilastes tegelevad pioneeriorganisatsioonid veel mitteküllaldaselt. Kahjuks esineb veel küllalt juhtumeid, millal õpilased hilinevad tundi, ei täida koduseid ülesandeid, tegelevad tunnis kõrvaliste asjadega, rikuvad tänavail korda jne. Peaaegu iga päev on paljud tallinlased Tallinna 28. Seitsmeklassilise Kooli õpilaste halva käitumise tunnistajaks elektrirongis. Õpilased ei anna vanematele inimestele istet, käratsevad ja lärmavad rongis. Taolised faktid ei ole aga ainukesed.

Sageli soodustab mitterahuldavat edasijõudmist õppetöös asjaolu, et komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonid ei ole täielikult täitnud UK(b)P Keskkomitee otsust „Abinõudest õpilaste ühiskondliku ja muu mitteõppetöoga ülekoormamise vältimiseks“. Esineb üksikute pioneeride, eriti pioneeriaktivistide ülekoormamist — neile antakse mitu ülesannet. Pioneerimalevais peetakse sageli ja pikki, lapsi väsitavaid koosolekuid, koondusi, nõupidamisi. Tihti toimuvad massiüritused organiseerimatult, mistõttu need võtavad palju aega. On juhtumeid, millal õpilasi võetakse õppetundidest ühiskondlike ülesannete täitmisele. Sageli korraldavad spordiorganisatsioonid võistlusi õppetöö ajal, mistõttu õpilased ei saa tundidest osa võtta.

ULKNU Keskkomitee VII pleenum, arvestades, et pioneeriorganisatsioonid on kutsutud abistama kooli ja õpetajat võitluses õpilaste kindlate ja sügavate teadmiste eest ning distsipliini kindlustamise eest koolis, kohustab komsomoli- ja pioneeriorganisatsioone kasvatama õpilastes armastust teadmiste vastu, uurimis- ja teadmishimu, järjekindlust ja tööarmastust. Pioneerimalevad ja -rühmad on kohustatud abistama õpetajaid, et iga õppetund mõõduks organiseeritult, et õpilased kuulaksid tähelepanelikult õpetaja seletusi, oleksid tunnis aktiivsed, täidaksid korralikult kodused ülesanded. Õpilaste poolt tunnis omandatud teadmiste kinnistamiseks soovitab pleenum laialdasemalt kasutada selliseid töövorme, nagu seda on aineringid, pioneerikoondused, kohtumised teaduse ja tehnika alal töötajate ning tootmise eesrindlastega, ekskursionid, töö kooliaias jne.

Komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonid peavad saavutama, et iga pioneer pälviks noore leninlase kõrget nimetust, et ta alati ja kõikjal — koolis, kodus, tänaval, pioneerilaagris — oleks tõesti eeskujuks kõigile lastele.

Pleenum kohustab komsomoli juhtivaid organeid kõrvaldama õpilaste ülekoormamise ühiskondliku ja muu mitteõppetöoga. On vajalik reguleerida pioneerikoonduste ja teiste massiürituste korraldamist ja kindlustada ühiskondlike ülesannete õige jaotus pioneeride vahel. Tuleb saavutada, et iga pioneer ja õpilane täidaks reeglina ühte ühis-

kondlikku ülesannet ja ei võtaks osa rohkem kui ühe-kahe ringi tööst. Ei tohi lubada laste ülekoormamist koosolekute ja istungitega.

Suuri puudusi esineb poliitilise kasvatustöö korraldamisel pioneeriorganisatsioonides. Paljud koolide komsomoliorganisatsioonid seisavad eemal poliitilisest kasvatustööst pioneeride ja õpilaste seas.

Pioneeride ja õpilaste ei tutvustata küllaldaselt Nõukogude riigi ja bolševike partei loojate ning juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini elu ning tegevusega. See töö on juhuslik ja süsteemita. Vähe kõneldakse õpilastele jooksvatest poliitilistest sündmustest, nõukogude rahva suurepärasest saavutusest kommunistliku ehitamisel, sotsialistliku teaduse ja kultuuri edusammudest, ebarahuldavalt kasvatatakse pioneeride ja õpilaste stalinliku rahvaste sõpruse vaimus.

Halvasti tutvustatakse reas koolides pioneeride komsomoli kangelasliku ajaloo. Mitterahuldavalt valmistatakse pioneeride ULKNU ridadele astumiseks. Eriti halb on selles suhtes olukord Kilingi-Nõmme, Vastseliina ja Kose rajoonis.

Puudulikust poliitilisest kasvatustööst annab tunnistust ka see, et paljudes koolides pioneerid ei kannu iga päev pioneeri punast kaelarahti — pioneeriorganisatsiooni kuuluvuse tunnus.

ULKNU Keskkomitee VII pleenumi otsuses on märgitud: „Poliitkasvatustlikus ja kultuur-massilises töös ei arvestata paljud komsomoliorganisatsioonid õpilaste ealisi iseärasusi. Vestlusteks nooremate klasside õpilastega valitakse mõnikord täiskasvanutele mõeldud materjale. Terves reas kohtades peetakse lastele keerukaid loenguid ja ettekandeid.“

Meie vabariigi pioneeriorganisatsioonides esineb küllaldaselt juhtumeid, kus ei arvestata laste ealisi iseärasusi, nende huve ja soove. Nii kasutas Tallinna 2. Keskkoolis 5. klassi pioneerirühm oma koonduisel 11. klasside tasemele vastavat isetegevusringide repertuaari. Loomulik, et see materjal polnud 5. klassi pioneeridele jõukohane. Samas koolis koostati väga omapäraselt pioneerirühmade tööplaan. Seda tegid klassijuhatajad lastega nõu pidamata, mistõttu ihtuski, et 4. klassi pioneerirühma tööplaan oli täpselt samasugune kui 7. klassi oma. Need ja teised taolised puudused teevad pioneeritöö ebahuvitavaks, kroonulikuks ja vähendavad pioneeride aktiivsust.

Tulebki öelda, et sageli komsomolitöötajad ja pioneerijuhid unustavad pioneeriorganisatsiooni isetegevusliku iseloomu ja püüavad ise kõik ära teha pioneeride eest.

Pioneeride ja õpilaste kommunistlikul kasvatamisel on vaja täielikult ära kasutada kultuur-massilise töö mitmekesiseid vorme. Koos õpetajate ja haridusorganitega on tarvis laiendada laste kunstilist isetegevust koolides, tõsta selle ideelist ja kunstilist taset. Olgugi et vahariigis koorilaul haarab laialdasi õpilashulki, ei ole meil põhjust selle alaga rahul olla. Esiteks arendatakse koorilaulu kõrval vähe massilaulu ja propageeritakse halvasti pioneerilaulu. Ei ole harukordne, et lapsed ja pioneerid laulavad täiskasvanute laule. Teiseks ei tehta mitte kõikjal koorikollektiivides ka poliitilist kasvatustööd, ei kasutata koorilaulu noorsoo kommunistliku kasvatuse vahendina, vaid tegeldakse koorilauluga niiöelda „kunst kunsti pärast“. Hoopis halb on meil aga laste kujutava kunsti arendamisega. Ilmselt alahinnatakse laste kujutatavat kunsti Tõrva, Jõgeva, Jõhvi ja Vändra rajoonis, sest need rajoonid ei ole juba kaks aastat järjest osa võtnud laste

vabariiklikust kujutava kunsti omaloomingu näitusest. Tuleb märkida, et ka Eesti Nõukogude Kunstnike Liit seisab täiesti eemal kujutava kunsti arendamisest laste hulgas.

Laste kunstilise isetegevuse abistamisega ei tegele ka Rahvaloomingu Keskmaja ja kultuurhariduslikud asutused, eriti maarahvamajad.

ULKNU Keskkomitee pleenum kohustab komsomoli juhtivaid organeid kindlustama pioneeride hulgas tehtava poliitilise kasvatustöö edasist parandamist. Pioneerorganisatsioonide austavaks ülesandeks on laialdaselt tutvustada pioneere ja õpilasi V. I. Lenini ja J. V. Stalini elu ning tegevusega. Samuti on vaja tutvustada lapsi tähtsamate poliitiliste päevasündmustega, meie sotsialistliku kodumaaga, nõukogude rahva edusammudega kommunismi ehitamisel ning sotsialistliku teaduse ja kultuuri saavutustega. Pioneere ja õpilasi tuleb kasvatada nõukogude patriotismi, proletaarse internatsionalismi ja stalinliku rahvaste sõpruse vaimus. Pioneerorganisatsioonid on kohustatud pidama võitlust usuliste eelarvamuste ja ebausufaktide vastu laste hulgas.

Komsomoliorganisatsioonid peavad aitama pioneere ette valmistada ULKNU ridadesse astumiseks, jutustama neile komsomolist, tema tööst, selgitama ULKNU põhikirja.

Poliitilises kasvatustöös pioneeridega on vaja arvestada õpilaste vanust; pioneeritööd tuleb teha sisukalt, huvitavalt ja lastele vastuvõetavais vormides.

Pioneeritöös omab tähtsat kohta pioneerikoondus. ULKNU Keskkomitee pleenum soovitas pioneerikoondusi korraldada mitte ainult koosoleku vormis, vaid kasutada ka niisuguseid vorme nagu koondusmatk, koondus kino ühiskülastamiseks, ühiskondlikult kasulikuks tööks jne. Tuleb saavutada, et iga pioneerikoondus oleks sisukas, huvitav ja teda valmistataks ette pioneeride aktiivsel osavõtul. Pleenum soovitas korraldada pioneerisalgas koondusi mitte sagedamini kui kaks korda kuus, kestusega mitte üle tunni, rühmakoondusi mitte sagedamini kui kord kuus, kestusega mitte üle 1,5 tunni. Pleenum soovitas peale ülekooliliste pioneerimaleva koonduste vajaduse korral läbi viia eraldi koondusi 3.—4. klasside ja 5.—7. klasside pioneeridele. Pleenum kohustas rajooni-, linna-, oblasti-, kraikomiteede ja liiduvabariikide LKNU keskkomiteede sekretäre ja büroolikkeid regulaarselt viibima pioneerikoondustel.

Suurt tähelepanu osutas ULKNU Keskkomitee pleenum töökasvatuse parandamisele pioneerorganisatsioonides. Komsomoli- ja pioneerorganisatsioonid peavad kasvatama lapsi juba noorest east teadlikuks ja distsiplineeritud tööks, sisendama neisse armastust ja austust füüsilise töö vastu. Pioneerorganisatsioonis peab laps omandama elus vajalikud kogemused ja oskused, nagu oma voodi korrastamine, riietuse parandamine, jõukohane töö kodus jne. Peab ütleva, et suur hulk lapsi ei oska neid kõige väiksemaidki ülesandeid täita.

Koos sellega on vaja arendada laste tehnilist omaloomingut, tutvustada pioneere ja õpilasi meie nõukogude eesrindliku teaduse ja tehnika saavutustega. Selleks tuleb lastele pidada vestlusi, organiseerida kohtumisi ja ekskursioone. Laialdaselt on vaja organiseerida vastavate ringide, nagu füüsika-, keemia-, elektrotehnika-, raadiotehnika-

ja fotoringi tööd. Nooremate, 3-ndate, 4-ndate ja 5-ndate klasside pioneeridele ja õpilastele on vaja luua ringid „Osavad käed“, kus lapsed omandaksid esialgseid teadmisi ja kogemusi tööks, valmistaksid lihtsamaid mudeleid, õpiksid raamatuköitmist jne.

Selles töös võivad ja peavad pioneerorganisatsioonidele suurt abi osutama tööstusettevõtete komsomoliorganisatsioonid.

Suurt osa lastes materialistliku maailmavaate kujundamisel, nendes armastuse kasvatamisel looduse vastu etendab noorte naturalistide liikumine. Meil on vabariigis sel alal üksikud koolid, nagu Sadala Seitsmeklassiline Kool, Võru Keskkool, Meeri Lastekodu jt. saavutanud suurepäraseid tulemusi. Nende koolide noored mitsuurilased on üleliidulisest põllumajandusnäitusest osavõtjate kandidaadid. Komsomoliorganisatsioonide ülesanne seisneb selles, et noorte naturalistide liikumist igati toetada ja edasi arendada. ULKNU Keskkomitee pleenum püstitas ülesande, et koos haridusorganitega tuleb 1952. aastal lõpetada õppe-katseaedade rajamine kõigi koolide ja lastekodude juurde. Kooliaedade edasine arendamine peab kulgema mitte niivõrd laiuti kui sügavuti, s. o. kooliaiad, olgu nad siis suured või väikesed, peavad olema tõesti eeskujulikud, kus õpilased võivad näha ja ise praktikas rakendada nõukogude agrobioloogia saavutusi.

Suuri puudusi esineb kehakultuuri ja sporditöö organiseerimisel pioneerorganisatsioonides. Pioneerimalevates ja -rühmades korraldatakse harva sportlikke üritusi ja võistlusi. Osa pioneere ja õpilasi ei võta osa hommikvõimlemisest. Kui pärast ULKNU XI kongressi ehitati koolide juurde palju uusi spordiväljakuid, siis praegu on see töö kohati unustatud. Nii mõnigi tookord ehitatud spordiväljak on juba rohtu kasvanud. ULKNU Keskkomitee pleenum kohustas komsomoliorganisatsioone lõpetama kõigi kesk- ja seitsmeklassiliste koolide juurde spordiväljakute ehitamise ja varustamise 1952. aastal. Peab ka ütleva, et vabatahtlikud spordiühingud ei tegele üldse sporditööga laste hulgas.

Suurt tööd teid komsomoli- ja pioneerorganisatsioonid pioneeride ja õpilaste tervise kosutamisel nende suvepuhkuse organiseerimise kaudu. ULKNU Keskkomitee VI pleenumi otsuste täitmise tulemusel oli Eesti NSV koolinoorte suvepuhkuse organiseeritum kui varem. 12 000 õpilast puhkas ametiühingute pioneerilaagrites ja 40-s linna pioneerilaagris; 228 koondmaleva tööst võttis osa ligemale 17 000 last. Üle 100 tuhande pioneeri ja õpilase võttis osa matkadest ja ekskursionistidest. Rida rajoonikomiteesid, nagu Põlva, Põltsamaa, Märjamaa ja Võru oma organiseerisid pioneeridele lühiajalised turismilaagrid. Kuid õpilaste suvepuhkuse organiseerimisel esines ka suuri puudusi, eriti kaadri valikul ja paigutamisel. Eeloleval suvel on vaja vältida tehtud vigu ning juba kõige lähemal ajal asuda pioneeride ja õpilaste suvepuhkuse ettevalmistamisele.

Tähtis osa laste kommunistlikul kasvatamisel on lastekirjandusel. Korduvalt on olnud juttu lastekirjanduse puudustest vabariigis. Eesti Riiklik Kirjastus tõlgib vähe ja aeglaselt parimaid vennasvabariikide lastekirjanduse teoseid. Algupäraste teostega on olukord hoopis halb. Meil ei ole ühtegi õnnestunud teost pioneerorganisatsioonist ja koolist. See kõneleb eelkõige sellest, et kirjanikud on kauget meie koolist, õpilastest ja pioneeridest ega tunne nende elu. Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu juhatus on mitmel korral lubanud tarvitusele võtta abi-

nõusid olukorra parandamiseks lastekirjanduse alal, kuid senini pole edasiliikumist märgata.

Meie ainus lasteajakiri „Pioneer“ ei ole suutnud organiseerida plaanipäraselt tööd autoritega. Viimastel aastatel ei ole „Pioneer“ avaldanud ühtegi algupäraselt meeldejäavat juttu.

Pioneeride ajaleht „Säde“ levitab ikka veel vähe paremate pioneerorganisatsioonide töökogemusi; üksikud avaldatavad materjalid on ebahuvitavad ja kuivad.

„Noorte Hääl“ ja „Stalinskaja Molodjož“, kui mitte arvestada viimaseid aegu, avaldavad vähe materjale pioneeritööst ja avaldatav materjal on juhuslik; ei täideta nõuet avaldada regulaarselt pioneeridele erilehekülgi. Meie noorsoo-ajakirjandus võib ja peab suurt abi osutama paremate pioneerorganisatsioonide töökogemuste levitamisel.

Käesoleval aastal on paranenud lasteraadio töö. Toimetus on koostanud hulga huvitavaid saateid, tugevnenud on side pioneerorganisatsioonidega, toimetatakse järjekindlalt erisaateid pioneeridele jne. Kuid paljud saated lastele on veel igavad ja kuivad.

Komsomoliorganisatsioonid seisavad peaaegu täiesti eemal laste teatri- ja kinoalasest teenindamisest. Selles lõigus on aga meil suured puudujäägid. Olgugi et peaaegu kõigi teatrite repertuaaris on näidendeid lastele, esitatakse neid harva.

Vabariiklik Pioneeride Palee ja rajoonide pioneerimajad ei anna pioneerimalevatele küllaldast abi. Vähene on ikka veel nende asutuste side koolide ja pioneerorganisatsioonidega. Vabariiklik Pioneeride Palee ei ole teinud midagi nimetamisväärset pioneeritöö metoodiliste materjalide soetamisel. Rajoonide pioneerimajad ei tõmba ringide juhtidena tööle ettevõtete, asutuste ja õppeasutuste kommunistlike noori. Pioneerimajade väikeste koosseisude juures võimaldaks see aga tunduvalt laiendada pioneerimajade tööd.

ULKNU Keskkomitee pleenum kohustas komsomoli juhtivaid organeid koos haridusorganitega igakülgsest parandama koolivälise asutuste töö sisu. Koolivälise asutuste tegevus peab olema tihedasti seotud kooliga, allutatud pioneerorganisatsiooni töö edasise parandamise huvidele, soodustama laste isetegevuse ja omaloomingu arendamist.

Nõukogude koolil ja pioneerorganisatsioonil on ühine eesmärk. Pärast ULKNU XI kongressi on tunduvalt laienenud õpetajate osavõtt pioneerimalevate, -rühmade ja -salkade tööst. Paremad õpetajad käsivad täiesti õigesti pioneeritööd oma pedagoogilise töö lahutamatu osana. Seepärast ULKNU Keskkomitee pleenum, rõhutades, et pioneeritöö taseme edasine tõstmine on mõeldamatu koolide direktorite ja õpetajate kõige aktiivsema osavõtuta, kohustas komsomoli juhtivaid organeid korraldama tööd pioneerimalevates ja -rühmades tihedas koostöös õppejõududega, toetuma nende kogemustele ja teadmistele.

Õpetajate veelgi aktiivsemaks kaasatõmbamiseks pioneerorganisatsioonide töösse peab pleenum otstarbekohaseks, et pioneerimaleva tööplaani arutatakse läbi pedagoogikanõukogu koosolekul ja kinnitatakse koolidirektori poolt; et pioneerirühmade tööplaanid koostatakse koos õpetajate ja klassijuhatajatega; et pioneerimaleva nõukogu koosolekud ja pioneerimaleva koondused toimuksid koolidirektori või õppealajuhataja osavõtul, rühmanõukogude koosolekud ja rühma-

koondused aga õpetajate või klassijuhatajate osavõtul; et pioneeriorganisatsiooni massiivsed koos toimused koolidirektori loal, ülerajoonilised ja ütelinnalised üritused aga komsomoli rajooni- või linnakomitee ja rajooni või linna haridusosakonna loal; et õpilase vastuvõtmisel pioneeriks või pioneerile soovitusel andmisel astumiseks ÜLKNÜ ridadesse arvestatakse õpetaja, klassijuhataja arvamust.

Pioneerorganisatsioonide töös esinevate suurte puuduste peamiseks põhjuseks on nende mitterahuldav juhtimine pajude komsomoliorganisatsioonide ja komsomoli juhtivate organite poolt. ÜLKNÜ Keskkomitee pleenum märkis, et osa komsomoli juhtivaid töötajaid alahindab pioneeritööd. Tõepoolest, millega muuga seletada seda, et komsomolitöötajad kõigist komsomolitöö lõikudest kõige halvemini tunnevad pioneeritööd. Ilma asjatundmiseta ei saa olla aga õiget juhtimist.

Sellest, et komsomoli juhtivad organid ei süvene pioneeritöö sisusse, kõneleb ka see asjaolu, et ei pöörata küllaldast tähelepanu pioneerorganisatsiooni ridade kasvule. Mitte kõik pioneriealistest õpilastest meie vabariigi koolides ei ole pioneerid. Eriti halb on olukord pioneerorganisatsiooni ridade kasvuga Kose, Kallaste, Paide ja Abja rajoonis ning Tartu linnas. Pioneeriks vastuvõtmisel esineb üksikuis kohtades moonutusi. Pioneeriks võetakse ainult neljale ja viitele õppivaid õpilasi ja mõnikord lükatakse põhjendamatult tagasi õpilase avaldus pioneeriks astumiseks.

ÜLKNÜ Keskkomitee pleenum kohustas komsomoli juhtivaid organeid tegema lõpu pioneeritöö alahindamisele. Juhtivad komsomoliorganid on kohustatud igakülgset parandama pionerimalevate juhtimist, osutama neile enam abi, tugevdama ja laiendama sidet pioneridega. Pioneeritöö küsimusi on vaja sagedamini arutada büroodel, pleenumitel, komsomoliaktiivi koosolekutel. Pleenum juhtis tähelepanu vajadusele tugevdada pioneerorganisatsioonide ridade kasvu. On vaja saavutada, et V. I. Lenini nimelise pioneerorganisatsiooni ridadesse kuuluksid kõik pioneriealised õpilased.

Suuri puudusi on meil pioneeritöötajate kaadri valikul, õpetamisel ja kasvatamisel. Suur on vanempioneerijuhtide vahetatavus. Nii vahetus k. a. 1. aprillist kuni 1. oktoobrini Võru rajoonis 17-st pionerijuhist 10, Rapla rajoonis 16-st 8, Kiviõli rajoonis 12-st 8 ja Elva rajoonis 17-st 13.

Järjekordseks tunnistuseks Nõukogude valitsuse, bolševike partei ja seltsimees Stalini hoolitsusest pioneerorganisatsiooni eest on NSV Liidu valitsuse otsused pedagoogilist haridust omavate pionerijuhtide palga tõstmisest 10% võrra, maapionerijuhtidele samade soodustuste andmisest kui õpetajatele (tasuta korter, küte ja valgustus), pioneritöö staaži arvestamisest pedagoogilise töö staažina, pionerilaagrite võrgu laiendamisest ja palgalise laagriüleva koha loomisest linnapionerilaagritele, kus on 100 ja rohkem last. Kõik need sammud aitavad pioneritööd tunduvalt parandada.

ÜLKNÜ Keskkomitee pleenum kriipsutas alla, et pioneerorganisatsioonide töö edasine tõus sõltub suurel määral pionerijuhist. Pionerijuhi töö on austav ja vastutusrikas. Pionerijuht on kutsutud abistama kooli ja õpetajaid laste kommunistlikul kasvatamisel. Pionerijuht on pioneride sõber, juht ja vanem seltsimees. Pleenum pidas vajalikuks, et vanempionerijuhtidena töötaksid reeglina peda-

googilise haridusega isikud. Sagedamini on vaja suunata pioneerijuhtidena tööle kommunistlikest noortest õpetajaid.

Pleenum kohustas iga pioneerijuhti püsivald õppima marksistlik-leninlikku teooriat, tõstma oma üldhariduslikku taset, omandama pedagoogilist meisterlikkust. Pleenum määras kindlaks, et paremaid pioneerijuhte autasustatakse ULKNU Keskkomitee ja liiduvabariikide keskkomiteede aukirjadega.

Pleenum kohustas komsomoli juhtivaid organeid parandama pioneerijuhtide õppuse organiseerimist. Meil tuleb enam tähelepanu pöörata pioneerijuhtide kooli ja pioneerijuhtide osakonna tööle.

Pärast ULKNU XI ja ELKNU V kongressi on haridusorganid parandanud osavõttu koolide komsomoli- ja pioneerorganisatsioonide tööst. Kuid need esimesed sammud ei anna põhjust rahuloluks. Halvasti kontrollivad haridusosakonnad haridusministri käskkirjade täitmist komsomoli- ja pioneeritöö küsimustes. Ikka veel ei süvene koolide inspektorid pioneeritöö sisusse. Pedagoogiline ajakirjandus valgestab halvasti pioneeritöö küsimusi. Ajaleht „Nõukogude Õpetaja“ ei ole avaldanud ühtegi suuremat ja tõhusamat materjali pioneeritöö küsimuste ja õpetajate osavõtu kohta pioneerorganisatsioonide tööst, samuti pole ajaleht toonud materjale töökogemuste vahetamiseks. Pideva kontrolli ja nõudlikkuse puudumine on viinud selleni, et üksikud koolide töötajad alahindavad pioneeritööd ja ei abista pioneerorganisatsioone. On vaja, et Eesti NSV Haridusministeerium tugevdaks kontrolli ja nõudlikkust koolide direktorite ja õpetajate osavõtu suhtes pioneeritööst. Samuti on tarvis tugevdada tööd lastevanemate hulgas.

Juhindudes ULKNU Keskkomitee VII pleenumi otsustest on meie vabariigi komsomoliorganisatsiooni ülesandeks tihedas koostöös haridusorganite ja õpetajatega kindlustada parteiorganisatsioonide juhtimisel vabariigi pioneerorganisatsioonide töö edasist parandamist ja saavutada uusi edusamme pioneeride ja õpilaste kasvatamisel piiritu ustavuse vaimus Nõukogude kodumaale, Lenini-Stalini suurtele ideedele.

Õpilaste ebaedukuse ja istumajäämise vältimise küsimusest.

A. OSSOSKOV,
pedagoogikateaduste kandidaat.

I. Ebaedukuse ja istumajäämise põhjused.

Meie ees on Kolomna linna kahe kooli 45 istumajäänud õpilase iseloomustused. Näib, et need iseloomustused peaksid avama antud õpilaste ebaedukuse tõelised põhjused. Kahjuks tuleb märkida, et neis iseloomustustes esineb harva õpilaste ebaedukuse ja istumajäämise ühe või teise fakti tõsist põhjendamist.

Õpilaste istumajäämise põhjustena figureerivad kõige sagedamini:

- a) „Nõrgalt arenenud ja ei oska kirjalikult väljendada, samuti nõrk mälu“ (6. klassi õpilase iseloomustusest).
- b) „Õpilase arenematus, ent samuti nõrgalt arenenud loogilise arutlemise võime“ (6. klassi õpilase iseloomustusest).
- c) „Algkoolis on saanud nõrga ettevalmistuse“ (6. klassi õpilase iseloomustusest).
- d) „Algkool on andnud nõrga aluse“ (6. klassi õpilase iseloomustusest).

Nagu näeme, on need õpilaste ebaedukuse põhjused ühelt poolt seotud õpilaste nõrga intellektuaalse arenguga, aga teiselt poolt — algkoolis saadud nõrga ettevalmistusega. Kumbki motiveering ei kannata kriitikat. Nii näiteks õppis õpilane edukalt 6. klassini; õppimise protsessis arenes ta muidugi ka vaimselt, arenes ka tema mälu, kuid 6. õppeaasta lõpul selgus, et nõrga üldise arenemise ja nõrga mälu tõttu pole ta võimeline edukalt edasi õppima. Või jälle: õpilane lõpetas edukalt algkooli, seejärel õppis veel kaks aastat 5. ja 6. klassis, ja siis tunnistatakse ta mahajäänuks algkooliõpetaja halva töö tõttu. Tõuseb õigustatud küsimus: mis tegid siis tervelt kaks aastat 5. ja 6. klassi õpetajad? Miks nad ei likvideerinud neid puudusi, mis esinesid õpilaste ettevalmistuses algkooli nõrga töö tõttu?

Õpilaste ebaedukuse põhjuste teine rühm on seotud ebasoodsate koduste tingimustega:

- a) „Kasvab perekonnas isata, perekonnas on viis last. Poiss on hommikust õhtuni iseenda hoolde jäetud“ (5. klassi õpilase iseloomustusest).
- b) „Ema teadis poja nõrgast õppeedukusest ja püüdis seda fakti isa eest varjata. Vanemal polnud ühtseid nõudeid poja suhtes. Kasutades ema toetust rikkus poiss distsipliini. Kõik see takistas tal õppematerjali omandada“ (5. klassi õpilase iseloomustusest).
- c) Ema huvitub väga vähe oma laste kasvatamisest. Sageli tuli laps kooli hommikusöögita...“ (5. klassi õpilase iseloomustusest).

Samas vaimus motiveeritakse ka teiste õpilaste ebaedukust. Vastavalt neile iseloomustustele, mis on koostatud klassijuhatajate poolt

õpetajailt saadud andmetel, asuvad õpilaste ebaedukuse põhjused reeglina väljaspool õpetajat, väljaspool klassi, väljaspool kooli.

Ainult kahel korral on iseloomustustes järgmise sisuga märkused:

a) „Arvan, et mahajäämise peamiseks põhjuseks on õige suhtumise puudumine õpilase õpetaja poolt, sest see poiss on võimetega“ (5. klassi õpilase iseloomustusest).

b) „Arvan, et õpilase ebaedukus lasub täielikult mõnede ainete õpetajate, sealhulgas ka minu kui algebrõpetaja südametunnistusel“ (6. klassi õpilase iseloomustusest).

Probleemi igakülgeks selgitamiseks pöördusime küsimustega ebaedukuse põhjuste ja ebaedukuse vältimise vahendite kohta äsjaste õpilaste, praeguste kirjandus- ja füüsika-matemaatika osakonna I kursuse üliõpilaste poole.

Selle küsitlemise andmed esitame kahe järgmise tabelina:

Tabel nr. 1.

Ebaedukuse põhjused	Vastuste arv	% vastuste üldarvust
Tähelepanematus õpetaja poolt	41	69,5
Kodused olud	6	10,2
Kaasiaste halb mõju	4	6,8
Haigus	8	13,5
Kokku vastuseid	59	100,0

Esimesest tabelist nähtub, et õpilaste ebaedukuse peamiseks põhjuseks on tähelepanematus õpetaja poolt õpilaste suhtes (69,5%).

Tabel nr. 2.

Mahajäämise likvideerimise teed ja vahendid	Vastuste arv	% vastuste üldarvust
Individuaalne lähenemine õpilasele ja õpilase abistamine õpetaja poolt	29	54,7
Lastevanemate abi	5	9,4
Seltsimeeste abi	19	35,9
Kokku vastuseid	53	100,0

Teisest tabelist selgub, et mahajäämise likvideerimine õppimisel sõltub jällegi õpetajast, sellest, kas õpetaja läheneb mahajäänud õpilasele individuaalselt ja kas ta teda individuaalselt abistab (54,7%).

Seejuures tuleb öelda, et muudest põhjustest, nagu näit. perekondlikest tingimustest, seltsimeeste halvast mõjust ja lõpuks haigusest tingitud ebaedukuse likvideerimine sõltub samuti kõige sagedamini õpetajast, tema tähelepanust ja abist õpilasele.

Edasi tuleb alla kriipsutada asjaolu, et üliõpilaste mitmeis avaldustes märgitakse seda mõtet, et mahajäänud õpilaste suhtes pole mõned õpetajad alati tähelepanelikud, karjuvad vahel nende peale, mis viib neid veel enam roopast välja.

Kõneldes istumajäänud õpilastest kirjutab üks naisüliõpilane (vastusest nähtub, et ta on õpetaja tütar):

„Tuleb tunnistada, et mahajääjaise ja istumajääjaise suhtuti kui hüljatuise, alati vastandati neile häid õpilasi. Ma ei suuda meenutada isegi lähedast tutvust ühegi istumajääjaga, sest nende ümber loodi niisugune õhkkond, et „head“ õpilased kartsid nendega sõbrustada.”

Küsitagu, kas mahajääja või istumajääja võib tunda end niisuguses olukorras täisväärtusliku õpilasena, kes usub oma jõusse? Muidugi mitte.

Seoses sellega tuleb märkida mahajääjate psüühikas seda iseärasust, et harilikult ei tihka nad abi paluda, eriti õpetajalt.

Siin mõned iseloomulikud väljendused ses küsimuses:

„Oma õppimise algul, kuni 5. klassini, olin ma eeskujulikuks õpilaseks, kuid pärastpoole hakkasin halvemini õppima. Asi on selles, et lapsepõlvest peale on mul nõrk nägemine. Algkoolis pandi mind esimesse pinki istuma. Seetõttu reageerisin ma aktiivselt kõigile küsimustele. Kuid 6. klassis pandi mind istuma klassi keskpaika. Ma nägin halvasti seda, mida tahvlile kirjutati. Klassijuhatajat nagu häbenesin paluda, et mind pandaks istuma esimesse pinki“ (matemaatika-füüsika osakonna I kursuse üliõpilane).

„7. klassis olin ma peaaegu kogu III õppeveerandi haige. Muidugi tulin kooli suurte lünkadega teadmistes. Eriti raske oli keemias. Ma ei suutnud kuidagi õppida lahendama ülesandeid, mis on seotud molekulide kaaluga.

Mind kutsuti tahvli juurde ülesandeid lahendama ja kõige sagedamini hinnati mind kahega. Õpetaja ei küsinud minult kunagi, millest ma aru ei saa, kuid ma ei kõnelnud sellest midagi, sest häbenesin õpetajat“ (kirjandusosakonna I kursuse naisüliõpilane).

Kõigest sellest järgneb, et õpetajal ei tule ära oodata, kuni õpilane tuleb temalt abi paluma. Õpetaja peab ise teadma, kes õpilastest kipub maha jääma, ja neile viivitamatult appi tulema.

Niisugused on meie kaalutlused õpilaste ebaedukuse ja istumajäämise mõnede põhjuste suhtes.

Siirdugem nüüd õpilaste ebaedukuse ja istumajäämise ennetamise küsimuste juurde.

II. Õpilaste teadmiste esialgne arvestus — ebaedukuse ennetamise esimene vahend.

Õpilaste ebaedukuse ennetamise viisidest ja vahenditest kõneldes tuleb märkida õpilaste teadmiste esialgse arvestuse suurt tähtsust. Esiteks peame siin silmas õpetaja tutvumist seitsmeaastaste lastega, nende kujutluste ringiga, sellega, kas neil on kõige elementarsemaid intellektuaalseid oskusi ja vilumusi enne kooli astumist. Teiseks peame siin silmas asjaolu, et 5-ndate — 7-ndate klasside õpetajail on tarvis tutvuda 4-ndate klasside õpilastega, lõpuks mõeldakse siin seda, et igal õpetajal tuleb õpilaste teadmiste, oskuste ja vilumuste püsivust sügavalt tundma õppida juba õppeaasta alguses igas klassis.

Sellega ühenduses väärib tähelepanu Kolonna 7. Seitsmeklassilise Kooli (tütarlastekool) kogemus, kus töötab mitu meie kasvandikku eesotsas direktor A. Bestšastnoi ja õppealajuhataja E. Vlassovaga.

Õppeaasta algul vanemate klasside õpetajad, peamiselt keele ja kirjanduse ning matemaatikaõpetajad kinnistatakse 4-ndate klasside juurde. Nad külastavad tunde neis klassides ja koos 4-ndate klasside

õpetajatega valmistavad ette kirjalikke töid vene keeles ja aritmeetikas, viibivad šeflusalustes klassides kontrolltööde puhul ja võtavad osa nende tööde analüüsimisest. 4-ndate klasside õpetajad külastavad omakorda 5-ndate klasside tunde ja saavad nende klasside õpetajailt konsultatsiooni ühe või teise programmiküsimuse käsitlemise metoodikast.

Nii valmistatakse õpetajate ühiste jõupingutustega 4-ndate klasside õpilased ette loomulikuks üleminekuks 5. klassi, mille iseärasuseks on mitme õpetaja olemasolu ja teatud keerukamaks muutumine õpetamise metoodikas.

Kõneldes pidevuse suurest tähtsusest 4-ndate ja 5-ndate klasside töös, väidab vene keele õpetaja N. Hlebnikova oma töökogemuste najal, et õpetajate niisugune koostöö annab väga positiivseid tulemusi. Nii pöörasid kirjalike kontrolltööde parandamisel 4-ndate klasside õpetajad küll tähelepanu keelevigadele, kuid jätsid tähele panemata stiilivead. Seetõttu tuli 5. klassi vene keele õpetajal palju aega kulutada stiilireeglite kätteõpetamisele. 4-ndate ja 5-ndate klasside õpetajate kooskõlastatud töö aitas luua ühtluse kontrolltööde parandamisel, ent samuti võimaldas tunduvalt lühendada aega 4. klassis käsitletud õppematerjali kordamiseks.

Taolist kontakti 4-ndate ja 5-ndate klasside õpetajate töös peab ka Kolomna 24. Seitsmeklassilises Koolis (poistekool) matemaatikaõpetaja Z. Stukanova. Ta saavutas kõrge õppeedukuse veel ka seepärast, et ühes 4. klassis õpetas ta ise möödunud aastal matemaatikat.

Ebaedukuse ennetamisel on suure tähtsusega õpilaste teadmiste tundmaõppimine õppeaasta algul. Tõepoolest, kuidas saab edukalt töötada klassiga uuel õppeaastal, kui õpetaja pole täiesti selgusel, mida tema õpilased teavad kindlasti ja mida mitte.

Õpilaste teadmiste kvaliteedi tundmaõppimisega alustabki oma tööd Kolomna 25. Keskkooli (tütarlastekool) matemaatikaõpetaja A. Galtšinskaja. Asudes 7. klassis algebra õpetamisele, teeb ta esimestes tundides kontrolltöö teemal „Hulkliikme lahutamine tegureiks“, kuna see teema on aluseks algebra õppimisel 7. klassis. Selgitanud sel teel välja lüngad õpilaste teadmistes ja teinud selle kohta vastavad sissekanded oma märkmikku, annab A. Galtšinskaja igale õpilasele konkreetsed individuaalsed ülesanded nende lünkade likvideerimiseks. Niisamuti talitab Kolomna 3. Seitsmeklassilise Kooli (poistekool) matemaatikaõpetaja L. Kultina.

Selles küsimuses tuleb märkida Moskva oblasti Alpatjevi Keskkooli vene keele õpetaja E. Sobolevskaja pikaajalisi kogemusi. Ta alustab tööd 5. klassis sellega, et septembrikuu esimesel nädalal kordab lühidalt peamist materjali algkooli kursusest vene keele alal, mille järele teeb kontrolletteütuse algkooli õppeprogrammi ulatuses. Parandanud selle etteütuse, klassifitseerib ta vead, mis annab võimaluse kindlaks teha, kus on õpilaste teadmistes nõrgad kohad, mille kõrvaldamiseks ta alustab pingelist tööd.

Teostades õpilaste teadmiste, oskuste ja vilumuste esialgset arvestamist, omandavad eesrindlikud õpetajad selge ülevaate sellest, mis tasemega on nende õpilased, ja see võimaldab neil täpselt planeerida oma tööd võitluses õpilaste täieliku õppeedukuse eest.

III. Õpetaja töö perspektiivne planeerimine — tähtis moment võitluses täieliku õppeedukuse eest.

Eduka õppeprotsessi esimeseks tingimuseks on iga õpetaja töö täpne, hoolikalt läbimõeldud planeerimine. See planeerimine ei tohi olla formaalne, vaid elav ja loov üritus. Plaan pole dogma, vaid tegevusjuhend. Nimelt nii käsivad planeerimist meie maa eesrindlikud õpetajad, sealhulgas ka Kolomna Õpetajate Instituudi kasvandikud.

Kooli juhtkond nõuab õpetajailt veerandaasta tööplaanide esitamist. Kuid eesrindlikud õpetajad ei piirdu oma töö planeerimisega õppeveerandiks. Nad koostavad perspektiivse tööplaaniga kogu õppeaastaks, pöörates peatähelepanu kõige raskemate teemade ettevalmistamisele ja käsitlemisele. Enamgi, üksikuis küsimustes planeerivad nad oma töö tervelt kolmeks aastaks, s. t. kuni õpilased lõpetavad seitsmeklassilise kooli kursuse. Matemaatikaõpetaja A. Galtšinskaja pöörab sellele küsimusele erilist tähelepanu. Mitme aasta kogemuste najal selgitas ta enam-vähem täpselt välja, missuguseid teemasid on õpilastel kergem, missuguseid raskem omandada. Seepärast pühendab ta töö planeerimisel erilist tähelepanu raskematele osadele ja teemadele, ent samuti materjalile, mis on seotud nende osade ja teemade kordamisega.

7. klassi õpilastele on algebras küllaltki raske niisugune osa nagu „Algebralised murrud“.

Kuid selle osa tundmaõppimine kergeneb, kui põhjalikult korraldada teemat „Hulkliikmeliste avalduste lahutamine tegureiks“, mida käsitleti 6. klassi lõpul. Pärast seda omandavad õpilased tehted algebraliste murdudega täiesti edukalt. Mis puutub ruutjuure leidmisse, siis on see õpilastele kergem. Seepärast jäetakse selle osa käsitlemiseks programmis ettenähtud 12 tunni asemel vaid 8 tundi.

Suurt tähelepanu pöörab õppetöö planeerimisel ka Kolomna 26. Keskkooli (tütarlastekool) vene keele õpetaja Z. Golovina.

Ta valmistab 5. klassi õpilasi plaanipäraselt ette määrsõnade õigekirja õppimiseks 6. klassis. Peaaegu ükski etteütetus 5. klassis ei möödu igapäevases kõnekeeles sageli esinevate määrsõnadeta, nagu on seda *вперед, назад, сразу, внизу, сверху, вправо, влево, сначала, вдали, вблизи* jt. Et neid sõnu õpitakse 6. klassis, siis võiks neist 5. klassis ka mööda minna, kuid õpetaja Z. Golovina ei talita nii. Ootamata nende sõnade süstemaatilist käsitlemist, tutvustab ta neid sõnu juba enne seda möödaminnes.

Perspektiivsest planeerimisest kõneldes rõhutatagu, et õpetajal tuleb teha õigeaegselt ettevalmistusi ka õppevahendite osas. Tublid õpetajad valmistavad näitlikustamisvahendeid, kätteantavat materjali laboratoorseteks töödeks ja muud õppevarustust juba enne õppetöö algust, tõmmates kaasa sellele tööle ka õpilasi.

Pöördume jälle A. Galtšinskaja kogemuste juurde. Geomeetria on 6. klassi õpilastele raske aine. Õpilaste tutvustamiseks programmis ettenähtud geomeetriliste kehade valmistas õpetaja algul need ise. Pärastpoole valmistasid õpilased ise näitlikustamisvahendeid, tehes seda suure huviga. Nad valmistasid kuubi, silindri, ent samuti nurkade, kolmnurkade ja kolmanda sirgega läbilõigatud paralleelsete sirgete kujutise jt. Peale selle valmistasid õpilased ka mõned riistad geomeetriliste tööde sooritamiseks maastikul. Suvevaheajal vaatab

õpetaja need riistad üle ja õpilased teevad vajalikud parandused, nii et õppetöö alguseks on kõik korras.

Moskva oblasti Voskressenski rajooni Kolõbrevski Seitsmeklassilise Kooli geograafiaõpetaja P. Širokov, juhtides õpilasringi kodukoha tundmaõppimise alal, valmistab maavarade kogu, oma rajooni pinnaste kollektsiooni, kohaliku taimestiku kogu jne. Seda näitlikku materjali kasutatakse vastavate teemade käsitlemisel klassis.

Pühendades suurt tähelepanu ekskursioonidele korraldab P. Širokov neid kogu õppeaasta kestel, kusjuures ekskursiooni objektidega tutvub ta varakult, juba suvel.

Õpetajaile-novaatoreile pole iga tunni ettevalmistamine mingiks üksikuks aktiks. Seda käsitavad nad vajaliku materjali kogumise pikaajalise protsessina: kirjutavad välja tsitaate ja katkendeid, teevad ajalehe-väljalõikeid, diagramme, jooniseid, koostavad näitlike õppevahendite ja teoste nimestikke, õppevestluste konspekte jne.

Kõik need ja muud materjalid, mis õpetaja üksikute teemade ja tundide puhul kogub, ongi õpetajale teaduslikuks aparaadiks ja on talle niisama vajalikud nagu eskiisid, esialgsed visandid kunstnikule, kes asub tööle maali kallal. Parimate õpetajate kogemused tõendavad, et hea, ideelis-teoreetiliselt sisukas ning õpilastele jõukohane on see tund, mis kannab kestva ja visa intellektuaalse töö pitsert, mida, nagu öeldakse, õpetaja on kandnud kaua aega mitte ainult peas, vaid ka südames.

Nii jõudsime õpilaste ebaedukuse likvideerimise otsustavale küsimusele, sellele, et õpetajal tuleb loovalt suhtuda kõigi nõukogude didaktika printsiipide realiseerimisse õppetunnis.

IV. Kõigi nõukogude didaktika printsiipide realiseerimine õppetunnis — otsustav tingimus õpilaste ebaedukuse ja istumajäämise vältimiseks.

Nagu eespool öeldud, on hea see tund, mis on sügavasti ja igakülgsest läbi mõeldud.

Kõik tunnis kasutatavad vahendid, võtted, meetodid peavad olema allutatud põhieesmärgile — kasvatada, õpetada ja arendada kommunistmehitajaid, kes on kartmatud, südid, elurõõmsad ja veendunud oma jõus, olles valmis ületama mistahes raskused. Seepärast tulebki igas tunnis täielikult realiseerida kõik nõukogude didaktika printsiibid, sest nende teostamise määrast olenebki õpilaste edasijõudmise edu või ebaedu.

Alakem teadlikkuse printsiibist. Lenin ütles: „... peame aru saama, et vana õppimise, vana tuupimise, vana drilli asemele peame seadma oskuse omandada kogu inimteadmiste summa ja omandada nii, et kommunism ei oleks teile midagi niisugust, mis on pähe õpitud, vaid oleks see, mis te ise olete läbi mõelnud, oleks need järeldused, mis on paratamatud nüüdisaegse hariduse seisukohalt.“¹

Lähtudes Lenini sellest põhjanevast teesist peab iga õpetaja taotlema, et õpilased omandaksid teadmised teadlikult, kuid mitte formaalselt.

¹ V. I. Lenin, Valitud teosed II, Tallinn, 1946, lk. 546.

Parimad õpetajad kasutavad kõiki vahendeid, mis soodustavad õpilastel teadmiste teadlikku omandamist, äratavad õpilastes huvi käsitletava õppeaine vastu, arendavad õpilaste aktiivsust, käsitlevad õppe materjali õpilastele jõukohaselt, lisades järk-järgult uusi raskusi, seovad käsitletava materjali tegeliku eluga, kommunistliku ülesehitustöö praktikaga jne.

Eelkõige osutatagu vajadusele äratada õpilastes huvi käsitletava aine vastu. Rakendades mitmesuguseid õpetamismeetodeid ja -võtteid, kasutades maksimaalselt elavat sõna, mis on õpilashulkade tunnetusliku, kasvatusliku ja emotsionaalse mõjustamise väga tõhusaks vahendiks, äratavad eesrindlikud õpetajad õpilastes sügavat huvi ja armastust käsitletava teaduse vastu, aidates sellega saavutada õpetuse kõrget kvaliteeti.

Mis puutub õpilaste aktiivsusse ja isetegevusse, siis on vaja märkida, et parimad õpetajad arendavad õpilastes neid omadusi õppetegevuse kõigis lüldes: tajumisel, mõtlemisel ja praktilisel tegevusel.

Õigesti lausub geograafiaõpetaja P. Širokov: „Maailma pole võimalik tunnetada koolipingi taga. Kui värvikas ja huvitav olekski õpiku keel, missugust meisterlikkust omakski õpetaja, looduse majesteetlikud seaduspärasused avanevad täie veenvusega alles siis, kui laps tajub neid nähtavais, vaadeldavais avaldustes.“

Seepärast korraldabki õpetaja P. Širokov tingimata ekskursioone niisuguste teemade, nagu seda on „Maapinna vormid“, „Põhjaveed“, „Voolavad veed“, „Ida-Euroopa tasandik, selle ehitus ja tekkimine“ jt. käsitlemisel. Ekskursioonidel tutvuvad õpilased piltlikult tasandiku ehitusega, tasandikku moodustavate pinnasekihtidega jne.

Parimad õpetajad aktiviseerivad uute teadmiste tajumist mitmesuguste näitlikustamisvahenditega, kirjandusteoseist võetud katkenditega, käsitledavate nähtuste ülesjoonistamisega, ent samuti valguspiltide näitamisega jne.

Kõrvuti õpilaste taju aktiviseerimisega on vaja pöörata maksimaalselt tähelepanu õpilaste iseseisva mõtlemise arendamisele. See on tähtsamaid eeldusi formalismi ennetamisel õpilaste teadmistes.

Täiesti õigesti talitab Z. Stukanova, kui ta aritmeetikatundide ettevalmistamisel mõtleb eriti hoolikalt läbi kõik ülesannete lahendamisviisid, taotledes seda, et õpilased valiksid ratsionaalseima lahendamisviisi. Õpilaste matemaatilise mõtlemise arendamiseks on sageli kasulikum lahendada üks ülesanne mitmel viisil kui mitu ülesannet ühel ja samal viisil. Ja Z. Stukanova kasutabki õnnestunult seda tähtsat meetodilist juhtnööri.

Õpilaste loogilise mõtlemise arendamisele pöörab suurt tähelepanu ka Kolomna 25. kooli matemaatikaõpetaja Z. Karpova.

Mitmete teoreemide tõestamisel 6. klassis taotleb ta seda, et õpilased jõuaksid ise vajalikule järeldusele. Perpendikulaari kohta käiva teoreemi tõestamisel arutleb õpetaja koos õpilastega läbi teoreemi tingimused, kirjutab üles, mis on antud ja mida on vaja tõestada. Teoreemi tõestavad õpilased ise, ja sealjuures mitmel viisil: 1) ristkülikute võrdsusest; 2) kaldlõikude projektsiooni teoreemi abil; 3) joonise tasapinna pööramisega ristsirge ümber.

Õpilaste küsitlemisel geomeetrias pöörab Z. Karpova tähelepanu joonistele. Kui õpilane märkis joonisele needsamad tähed, mis

on ka õpikus, siis kuulab õpetaja algul ära õpilase seletuse teoreemi tõestamise kohta, kuid seejärel kas müudab joonist või tähti sellel.

Kolmnurga sisenurkade summa kohta käiva teoreemi tõestamisel kasutab õpetaja Karpova näit. Kisseljovi õpikus toodud tõestust, kuid teoreemi kinnistamisel viib õpilased mõttele, et see pole ainus tõestamisviis, ja arutleb koos klassiga ka teisi tõestamisvõtteid.

Õpetuse jõukohasusest kõneldes meenutatagu K. D. Ušinskiit, kes osutas, et õpetamisel on vaja vältida niihästi liiga rasket kui ka liiga kerget. Õpetuse jõukohasuse printsiibi unustamine õpetaja poolt viib samuti formalismile ja on õpilaste ebaedukuse põhjusi.

Vene keele õpetajal on vaja pöörata erilist tähelepanu sellele, et seltsimees Stalini määratluse järgi on grammatika „... inimese mõtlemise pikaajalise abstraheeriva töö tulemus, mõtlemise tohutute edusammude näitaja“.² See asjaolu seabki õpetaja ette üliraske ülesande: konkretiseerida abstraktseid grammatilisi mõisteid, tehes need õpilastele täiesti arusaadavaks.

Seejuures on vaja märkida ka seda, et L. Štšerba toimetusel ilmunud grammatika-õpik üldiselt ei ole õpilastele jõukohane, eriti mitmete formuleeringute ja definitsioonide poolest.

Õpilaste raskused algavad lihtlause õppimisega. Neil on raske loogiliselt mõista iga liiki lihtlause tähenduslikku külge. Neist lauseist on kergem aru saada kontekstis.

Õpetaja N. Hlebnikova pöörab sellele erilist tähelepanu. Ta õpetab lapsi vastavate lausete näidiseid tundma õppima tema poolt eriti valitud tekstis. N. Hlebnikova kasutab rahvaluuletekste ja eelkõige vanasõnu. Õpilased peavad aru saama mitte üksnes lause iseloomust ja ehitusest, vaid ka mõistma lausete mõttelist tähendust, mis kahtlemata soodustab nende mõtlemise ja kõne arengut.

Õpetaja niisugune töö võimaldab õpilastel mõista, et „...tänu grammatikale saab keel võimaluse rüütada inim mõtet materiaalsesse keelelisse kesta“.³ Nagu teada, ignoreerisid seda stalinlikku teesi Marri pooldavad metoodikud: nad lahutasid mõtlemise keelest.

Õpetuse jõukohasuse printsiibi ellurakendamisel pälvib tähelepanu Moskva oblasti Himki rajooni Hovrinski kooli matemaatikaõpetaja E. Dutikova kogemus.

J. V. Stalini määratluse järgi annab geomeetria „... oma seadusi, abstraheerudes konkreetsetest esemetest, vaadeldes esemeid kui kehasid, millel puudub konkreetsus, ja määratledes suhteid nende vahel mitte kui n'i- ja niisuguste konkreetsete esemete konkreetseid suhteid, vaid kui kehade suhteid üldse, millel puudub igasugune konkreetsus“.⁴

Seetõttu on täiesti arusaadav, et 6. klassi õpilastel, 13-aastastel noorukitel, kes mõtlevad veel peamiselt meeleliselt ja konkreetsetl, on raske omandada esimesi teoreeme geomeetriast. Seepärast õpetaja E. Dutikova valmistubki eriti hoolikalt esimeste teoreemide käsitlemiseks.

Enne võrdhaarse kolmnurga nurkade kohta käiva teoreemi käsitlemisele asumist kordab näit. õpetaja E. Dutikova teemat „Kolmnurkade

² J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, Tallinn, 1951, lk. 20.

³ Samas.

⁴ Samas.

liigid". Teoreemi enda tõestamisel kasutab E. Dutikova maksimaalselt näitlikustamisvahendeid tabelite, liikuvate haaradega kolmnurkade mudelite, ent samuti värviliste kriitidega tehtud jooniste näol.

Ei saa jätta märkimata ka järgmist tähtsat momenti: õpetaja E. Dutikova pöörab suurt tähelepanu sellele, et iga õpilane omandaks teadlikult teoreemi sõnastuse, sest kui õpilased pole aru saanud teoreemist, ei suuda nad ka tõestust mõista. Antud juhtumil talitab õpetaja järgmiselt. Algul loetakse teoreem lihtsalt läbi, seejärel selgitatakse teoreemi konkreetsete näidete varal, s. t. kolmnurga joonisel ja mudelil. Õpetaja seletusega kaasnevad küsimused õpilastele: Mis on antud selles teoreemis? Mida tuleb tõestada? Kui õpilased annavad õigeid vastuseid, siis järeldub sellest, et nad on teoreemist aru saanud. Alles seejärel siirdub õpetaja teoreemi tõestamisele, apelleerides kogu aeg õpilaste aktiivsusele.

Teadmiste omandamise püsivuse printsiibi elluviimisel on samuti suur tähtsus võitluses kõrge õppeedukuse eest. Sellega seoses on vaja rõhutada harjutuste ja kordamise osa, mis soodustavad praktiliste oskuste ja vilumuste loomist.

Igasuguse vaimse arenemise aluseks on emakeele tundmine, suulise ja kirjaliku väljendusoskuse olemasolu.

Parimad õpetajad taotleavad seda, et laiendada iga õpilase sõnavara, sõnavara põhifondi. Õpetaja Z. Golovina õpilastel on 5. ja 6. klassis tingimata sõnavihikud, kuhu nad kannavad sisse õigekirja poolest rasked sõnad. Õpetaja Z. Golovina annab õpilastele perioodiliselt kirjalikke töid sõnavihikuisse kantud raskete sõnade kohta.

Õpilaste loogilist mõtlemist, ent samuti suulist ja kirjalikku väljendusoskust arendavate tööde ja harjutuste alal märgitagu Jegorjevski linna 5. kooli õpetaja E. Losseva positiivseid kogemusi.

Ta ütleb: „Keeleõpetajad arvavad, et etteütlusele ja ümberjutustusele peab kuuluma tähtis koht meie töös. Kuid keegi ei võta meilt kohustust õpetada õpilasi kirjandeid kirjutama. Kirjandid õpetavad õpilastele loogilist mõtlemist, arendavad suulist ja kirjalikku väljendusoskust, harjutavad plaanipärasust ja süstemaatilisust töös.“

Lähtudes neist kaalutlustest praktiseerib E. Losseva kirjandite kõiki liike: kirjandeid piltide järgi, loova iseloomuga kirjandeid („Taiv metsas“, „Minu ema“ jt.), kirjandeid kirjanduslikule teemale („Miks Ilja Muromets on rahvuskangelane“, „Miks mulle meeldib Aleksei Meresjev“ jt.).

Kõneldes teadmiste püsivuse põhimõtte teostamisest osutatagu Kolomna 10. Keskkooli (poistekool) 6. ja 7. klassi füüsikaõpetaja I. Kozlovi huvitavatele kogemustele.

Füüsika iga osa käsitlemise seob I. Kozlov võimalikult praktikaga, kaasaja nõukogude tehnikaga. Tutvustades näit. õpilastele aurumasina kasuliku töö koefitsienti, jutustab ta neile Kolomna veduriehitajate saavutustest, kes on ehitanud suurepärase veduri vabrikumärgiga „L“, mille kasuliku töö koefitsient on tunduvalt suurem kui endistel veduritel. Kuid paljas konstateering, et veduri kasuliku töö koefitsient on suurem, ütleb õpilastele vähe, kui ei arvutata, missugust kokkuvõtet annab see kütuse alal meie raudteedel, kus kasutatakse tuhandeid taolisi vedureid. Peale selle korraldab I. Kozlov õpilastega ekskursioone Kolomna veduriehitustehasesse.

Selgitades õpilastele elektrivoolu kasutamist ja selle ülekandmist

kauge vahemaa taha, ei piirdu õpetaja I. Kozlov suulise jutustusega ja väikese lahtivõetava transformaatori näitamise, vaid läheb õpilastega tingimata transformaatori-alajaama, tutvustades neid kohapeal transformaatori ehitusega. Elektrivoolu käsitlemisel korraldab ta väljaspool õppetunde ekskursioone kohalikku trammiparki, jutustades seal elektritrammide ehitusest (mootor, transformator, akumulaator, reostaat jne.).

Ka kõik muud füüsika kursuse osad seob I. Kozlov eluga, tehnikaga, mis aitab tublisti kaasa programmimaterjali püsivale omandamisele õpilaste poolt.

Küllaltki raskeks aineks on 5. klassi õpilastele vana-aeg. Neil on raske meeles pidada uusi ja neile võõraid nimetusi ja termineid, nad ei saa aru ka ajaarvamisest „enne meie ajaarvamist“. Selle aine õpetamine nõuab õpetajalt kahtlemata suurt ettevalmistust ja metoodilist meisterlikkust. Parimad õpetajad taotlevad vana-aja õpetamisel püsivaid teadmisi sellega, et kasutavad mitmesuguseid meetodeid, mis aitavad õpilastel konkreetsemalt kujutada selle kaugel mineviku elu.

Märgime siinkohal ära Kolomna 7. Seitsmeklassilise Kooli (tütarlastekool) õpetaja R. Vinogradova kogemuse ajaloo vihikute kasutuselevõtmise kohta.

Meie ees on 5. klassi õpilaste vihikud vana-aja kohta, kuhu on suure hoole ja kunstimaitsega joonistatud vanema ja noorema kiviaja tööriistad, Cheopsi püramiidi läbilõige, Vana-Egiptuse kaart; siin leidub veel Sparta valitsemise skeem, skeem Attika kodanike jagunemise kohta klassideks ja palju muudki. Vihikute lõpul on vana-aja kronoloogiline tabel.

Niisugused graafilised ja kirjalikud tööd on tähtsaks vahendiks võitluses püsivate ja mõtestatud teadmiste eest; peale selle soodustavad nad iseseisva töö vilumuste ja harjumuste kasvatamist õpilastel.

Ka kõik teised õpetajad, kellest eespool oli juttu, taotlevad kogu oma töösüsteemiga õpetada õpilasi õppima, õpetada neid iseseisvalt töötama. Sellepärast ei piira nad ka õpilaste koduseid ülesandeid õpikuga, vaid harjutavad neid iseseisvalt kasutama poliitilist, populaarteaduslikku ja ilukirjandust. Need õpetajad annavad õpilastele koduste ülesannetena kirjalikke, graafilisi ja laboratoorseid töid, loovaid kirjandeid ja väikesi suulisi ettekandeid, ent samuti praktilisi töid kooli mitsuurinlikus katseaias, ülesandeid kohaliku loomastiku ja taimestiku kogude valmistamise alal jm.

V. Individuaalne lähenemine õpilastele — tähtis lüli võitluses täieliku õppe edukuse eest.

Artikli algul toodud tabelleist nähtub, et õpilaste individuaalse kohtlemise puudumine õpetajate poolt on õpilaste ebaedukuse peamisi põhjusi.

Individuaalne lähenemine nõuab õpilase kehalise seisundi, tema psüühiliste iseärasuste, kalduvuste jne. tundmist, ent samuti pedagoogilist takti suhtumises õpilasse.

Oma töösse novaatorlikult suhtuvate õpetajate kogemused kinnitavad teesi, et peamine õpilaste individuaalses kohtlemises on õpetaja oskus abistada õpilast õigel ajal.

Just neil õpetajail, kes on kõige autoriteetsemad õpilaste silmis, polegi istumajääjaid, ja nimelt seepärast, et kogu oma armastuse ja tähelepanu õpilaste suhtes koondavad nad iga õpilase konkreetsele abistamisele.

Kõik meie käsutuses olevad materjalid Kolomna Õpetajate Instituudi lõpetanud õpetajate tööst kinnitavad järeldust, et säästmata oma jõudu ja aega abistavad parimad õpetajad oma õpilasi õigel ajal, töötades nendega individuaalselt. Just sellega võivad õpetajad kõige enam oma õpilaste poolehoidu, äratades neis sügavat armastust niihästi pedagoogi kui ka teaduse vastu.

Viies ellu õpilastele individuaalse lähenemise printsiipi organiseerivad parimad õpetajad eelkõige õpilaste teadmiste jooksvat individuaalset arvestamist, et selgitada välja ühe või teise õpilase vaevalt märgatava mahajäämise põhjused.

Pöördugem jälle vene keele õpetaja E. Sobolevskaja kogemuste juurde, kellest oli juba eespool juttu.

Et õpilasi paremini tundma õppida, peab õpetaja E. Sobolevskaja vastavat päevikut, kus märkmete jaoks iga õpilase kohta on jäetud üks lehekülg. Siia kantakse kõik sõnad, milles õpilane on vea teinud. Nii näeme iga kontrolltöö järele, missugune on õpilase edu või ebaedu.

Õpetaja E. Sobolevskaja klassifitseerib õpilaste vigu mitte üksnes ise, vaid õpetab seda ka õpilastele. Igal õpilasel on oma ortograafiliste vigade sõnastik. „Vigade klassifitseerimine õpilaste endi poolt,“ ütleb E. Sobolevskaja, „on mooduseks, mis koondab õpilaste tähelepanu teatud ortogrammidele, aidates kaasa, et need vead edaspidi ei korduks.“

Õpilaste vigade hoolikat klassifitseerimist toimetavad ka paljud teised vene keele ja kirjanduse õpetajad. Enamgi. „Isiklikku arvet“ iga õpilase, eriti aga iga mahajääva õpilase kohta peavad ka teiste ainete õpetajad, nagu näit. Kolomna 3. ja 25. kooli matemaatikaõpetajad L. Kultina ja Z. Karpova.

Pole kahtlust, et õppetund on eduka õpetuse otsustavaks faktoriks. Kuid hea on vaid niisugune tund, mis tagab teadmiste omandamist koogu klassi poolt, ent see nõuab õpetajalt iga õpilase individuaalset kohtlemist.

Kolomna 26. Keskkooli (tütarlastekool) 5-a klassis, kus vene keelt õpetab Z. Golovina, on õpilasi, kes hästi tunnevad ainet. Kuid individuaalsete iseärasuste, vahel ka närvilikkuse tõttu on nad tahvli juures vastamisel aeglased.

Neil juhtumel on tarvis, et õpetaja lausuks mõne julgustava sõna ja oleks kannatlik. Niisugune soe suhtumine õpetaja poolt aitab õpilasel küsimusest jagu saada ja õigeid vastuseid anda.

Samas klassis on ka niisuguseid õpilasi, kes luuletuse päheõppimisel kulutavad küll palju aega ja jõudu, kuid ei saa ülesandega täiesti toime. Teades, et luuletus pole täiesti selgeks õpitud mitte laiskuse ja hooletuse pärast, vaid ebaküllaldase oskuse ja vilumuse tõttu õppida ratsionaalselt, ei pane õpetaja Z. Golovina neile õpilastele puudulikku hinnet, vaid teeb neile ülesandeks õppida luuletus selgeks järgmiseks tunniks.

Nii suhtuvad eesrindlikud õpetajad igasse õpilasse diferentseeritult, eriti aga niisugusesse õpilasse, kes kaldub antud aines maha jääma.

„Igas tunnis,“ jutustab õpetaja E. Sobolevskaja, „pööran mahajääjatele rohkem tähelepanu. Kutsun neid teistest sagedamini tahvli juurde.

Kui tugevaile õpilastele on õppeveerandis suuliste vastuste eest pandud 5—6 hinnet, siis nõrkadele kuni 15, aga 5. klassi õpilasele Sankovile koguni üle 20 hinde. See sunnib neid alati olema vastamiseks valmis."

Niisamuti toimis matemaatikaõpetaja L. Kultina. Nõrku õpilasi hoiab ta alati oma tähelepanu fookuses, tõmmates neid kaasa kogu klassi tööle. Neile õpilastele esitab ta kõige sagedamini küsimusi, kontrollib eriti hoolikalt nende koduülesandeid, praktiseerides neile individuaalsete koduülesannete andmist küsimustes, mis on neil nõrgalt omandatud.

Eespoolöeldut ei tule nii mõista, nagu peaks õpetaja tunnis orienteeruma vaid nõrkadele õpilastele. Hea õpetaja orienteerub õpilaste enamikule, unustamata seejuures nii tugevaid kui ka nõrku õpilasi. Seeqa ei või maha jääma kalduvate õpilaste maksimaalne aktiveerimine kuidagi kahjustada tööd kogu klassiga. Kui õpetajale on selge, et rõhuv enamus õpilasi on käsiteldava materjali küllaldaselt omandanud, siis pole vajadust pidurdada kogu klassi tööd 1—2 mitteedasijõudva õpilase pärast, kellega tuleb täiendavalt töötada väljaspool õppetundi.

Kõneldes täiendavast tööst mahajäänud õpilastega märgitagu, et parimate õpetajate kogemused rõhutavad eelkõige vajadust anda õpilastele individuaalse iseloomuga täiendavat tööd. Täiendaval tööil kogu õpilasrühmaga on mõte siis, kui esineb hulgaline mahajäämine ühe või teise raske teema puhul.

Peatusime vaid lühidalt täiendavail individuaalseil ülesandel. Kuigi individuaalsete ülesannete andmine tegelikus koolitöös on õpilaste ebaedukuse vältimise tõhusaks vahendiks, kasutatakse seda ometi vähe, ja eriti noorte õpetajate poolt.

Eesrindlikud õpetajad ei viivita õpilase täiendava abistamisega seni, kuni terve teema on käsiteldud. Nad mõistavad, et tarvis on kohe appi tulla, nii et õpilane saaks hakkama juba esimese koduülesandega käsitluseloleva teema kohta. Vastasel korral võib õpilasel tekkida juba paari-kolme tunni järel palju lünki teadmistes, millede likvideerimine on sootuks raskem kui üksikust raskusest jaqusaamine. Seetõttu jäetaksegi harilikult ebarahuldava hinde saanud õpilane mõneks ajaks pärast tunde kooli. Saanud lühikese täiendava seletuse nüüdsama tundmaõpitud, kuid mitte omandatud küsimusest, täidab õpilane õpetaja juuresolekul kindla praktilise ülesande.

Võiks tuua palju ilmekaaid näiteid, mis tõendavad õpilastega tehtava täiendava individuaalse töö ülisuurt tähtsust ebaedukuse ja istumajäämise vältimisel.

Pedagoogiline töö on keeruline kunst. See nõuab tingimata mõõdu-tunnet, mis ongi eesrindlike õpetajate suurepäraseid omadusi. See omadus ilmneb neil pedagoogilise tegevuse kõigil aladel, eriti ka õpilaste individuaalsel kohtlemisel.

Õpilaste individuaalne kohtlemine, individuaalne töö nendega on ebaedukuse ja istumajäämise vältimise tähtsaid teid. Kuid oskamatu rakendamise puhul võivad need vahendid tuua kahju kommunistliku kasvatus ja õpetuse üritusele.

Siin on juttu iga õpilasega tehtava individuaalse töö üleliigsest ja kahjulikust kasutamisest — lahus kogu klassiga tehtavast tööst.

Sel puhul meenutagem A. S. Makarenko sõnu õpilaste individuaalse kohtlemise „hüpertroofia“ kohta:

„Individuaalne lähenemine õpilastele,“ kirjutab ta, „ei tähenda jandamist üksildase kapriisitseva isiksusega. Individuaalse kohtlemise lipu all ei tule sisse tassida kodanlikku individualistlikku kasvatust. Abitu on see pedagoog, kes sallib õpilase puudusi, järgneb pimedalt tema kapriisidele, lipitseb ja paitab, selle asemel et tema iseloomu kasvatada ja ümber teha. Tuleb osata esitada kompromissita nõudeid lapse isiksusele, kel on kindlad kohustused ühiskonna ees ja kes vastutab oma tegude eest. Individuaalne lähenemine lapsele selles seisnebki, et vastavalt tema individuaalsele iseärasustele teha tema oma kollektiivi andunud ja väärlikaks liikmeks ning Nõukogude riigi kodanikuks.“⁵

Tõepoolest pole ju õpilase individuaalse kohtlemise hüpertroofia midagi muud kui reaktsioonilise pedotsentrismi ja ebateadusliku „vabakasvatuse“ teooria avaldus.

Mitte siis passiivne järgnemine igale indiviidile kollektiivitunde unustamisega õpetaja poolt, vaid lapse isiksuse aktiivne kujundamine klassikollektiivi kaudu, makarenkolik suhtumine lapse isiksusse — lapse kohtlemine optimistliku hüpoteesiga.

Optimistlik hüpotees õpetaja suhtumises õpilastesse eeldab sügavat usku õpilaste jõudusesse, eeldab igale õpilasele väga rangete nõuete esitamist, tähendab õpilaste hulgas kriitika ja enesekriitika arendamist. Parimad õpetajad teostavadki neid makarenkolikke nõudeid oma õppekasvatustöös.

Eesrindlike õpetajate edu õpilaste ebaedukuse ja istumajäämise küsimuses seisneb eelkõige selles, et nad suhtuvad loovalt, novaatorlikult oma keerulisse pedagoogilisse töösse.

---

⁵ А. С. Макаренко, Избранные педагогические произведения, 1946, стр 45—46.

Pidevuse küsimusest õpetamisel.

V. MOROZOV,

Jaroslavli Oblasli Haridusosakonna koolide inspektor.

Koolide inspekteerimise kauaaegne praktika veenab, et ikka veel võib madalaimat õppeedukust leida just 5-ndate klasside õpilastel.

On küllalt, kui öelda, et möödunud õppeaasta esimesel poolel ei jõudnud paljude meie oblasti koolide 5-ndates klassides edasi peaaegu pooled kõigist õpilastest, kusjuures, nagu meile näib, nõrk õppeedukus 5-ndates klassides iseloomustab üldse silmapaistvalt suurt arvu koole. Selgesti ilmneb kooskõlastamatus alg- ja 5-ndate klasside õppetöös.

Omal ajal andis Venemaa NFSV hariduse rahvakomissar käskkirja, millega seitsmeklassiliste ja keskkoolide direktoreil oli lubatud tagasi viia 4-ndasse klassi 5-ndate klasside õpilasi, kelle ettevalmistus algkoolis oli halb. Seda õigust kasutavad mitmed koolidirektorid praegugi. Kuid mõistagi ei saa sel teel lahendada põhilist ülesannet — anda algklasside õpilastele kindlaid teadmisi, mis on meile vajalikud hariduse jätkamiseks järgmistes klassides.

See ülesanne on eriti tähtis ja aktuaalne nüüd, millal kõikjal on kehtestatud üldine seitsmeaastane koolikohustus.

Möödunud õppeaastal viidi Jaroslavli oblasti Uglitši linna neljas koolis 350-st 5-ndate klasside õpilasest tagasi neljandasse klassi 35 õpilast. 1. Keskkool viis tagasi 4-ndasse klassi 17 õpilast (neist 13 last algkoolidesse). Ometi piirdus lugu õpilaste mehhaanilise tagasiviimisega ja ükski rahvaharidusala töötaja ei teinud vajalikke pedagoogilisi järeldusi sellest kahetsusväärsest tõsiasiast.

Oleme õigustatud küsima: kes on siis süüdi pedagoogilises praagis? Oli ju igal õpilasel, kes viidi tagasi 4-ndasse klassi, tunnistus algkooli lõpetamise kohta! On siis veel tarvis tõestada, kuidas kaotavad autoriteedi kool ja õpetaja, kes halvasti valmistavad ette lapsi! Nende õpilaste vanemad läksid keskkooli direktori juurde palvega jätta lapsed õppima keskkooli 4-ndasse klassi. Nad kartsid õigusega, et nende lapsed, õppides algkoolis, ka järgmisel aastal ei saa jätkata õpingut 5-ndas klassis.

Õpilane pole süüdi, et kool ei valmistanud teda ette õppimiseks 5-ndas klassis, kuid ometi karistati teda paigutamise ja 4-ndasse klassi. Õpetaja on ju süüdi, et ta ei valmistanud ette õpilasi vastavalt riikliku programmi nõudeile, kuid keegi ei juhtinud nagu kord ja kohus tähelepanu ta pedagoogilisele praagile.

Õpilaste klassi võrra tagasiviimine oli võimalik ilmselt ükskõikse suhtumise tõttu õpilasse õpetaja ja kooli administratsiooni poolt. Kellegi polnud soovi selgitada selle karjuva vea tõelist põhjust. Tõsi küll, taolisi õpilaste tagasiviimisi oli ka oblasti teistes koolides. See peab

rahvaharidusorganeid ja õpetajaid neist küsimustest tõsiselt mõtlema panema.

Meile näib, et Venemaa NFSV Haridusministeerium on kohustatud ära keelama õpilaste 5-ndast klassist 4-ndasse viimise. Kui erandina on tarvis tagasi viia üks-kaks õpilast, siis peab haridusosakonna inspektor või juhataja viivitamata välja selgitama selle põhjused, kindlaks tegema, kes on süüdi pedagoogilises praagis, ja vastutusele võtma koolijuhataja, kes on alla kirjutanud õpilase lõputunnistusele.

Tutvudes 4-ndasse klassi tagasiviidud õpilaste kontrolltöödega, tulin järeldusele, et õpilased tõepoolest teevad palju vigu vene keele ja aritmeetika kirjalikes töödes, kuid süüdi on selles mitte üksnes alg-, vaid ka seitsmeklassiliste ja keskkoolide õpetajad. Algkooliõpetaja süü seisneb selles, et ta ei andnud õpilastele püsivaid teadmisi, ei õpetanud neid töötama iseseisvalt, nõudis neilt vähe. On võimalik, et ta osutas palju tähelepanu mahajäänute õpetamisele, selle asemel et ennetada nende mahajäämist.

Teiselt poolt paljud 5-ndate klasside õpetajad loovad õpilastele esimestel õppepäevadel olukorra, mis teravalt erineb sellest olukorrast, millega õpilased olid harjunud nelja algkooliaasta jooksul. Selle asemel et last samm-sammult harjutada õppetöö uute tingimustega, muudab 5-nda klassi õpetaja mõnikord liiga järsult lapse režiimi.

Juba esimesest õppepäevast alates peab 5-ndate klasside õpetajate kollektiiv esitama õpilastele ühtsed nõuded. Pedagoogide kohuseks on arvestada, et algkoolis oli lastel üksainus õpetaja ja nad olid harjunud ta ühtsete nõuetega. Õppeprogrammid näevad esimesteks õppepäevadeks ette algkoolis läbivõetu kordamise. Kuid Uglitši Keskkoolis kirjutasid õpilased õppeaasta esimesel kuul süstemaatilise kordamise asemel vene keelest neli kontrolletteütlust, kusjuures nad iga etteütelse eel kuulsid õpetajalt üht ja sama hoiatust: kes kirjutab halvasti, see viiakse tagasi 4-ndasse klassi. Selline närviline olukord oli loodud ka aritmeetikatunnis. Õpetajad ei korranud õpilastega varem õpitud materjali. Ometi on loomulik, et õpilane võis õppetöö vaheajal selle osaliselt unustada. Õpetajad oleksid pidanud eelkõige tegelema kordamisega ja alles septembri lõpul tegema kontrolletteütelse ja ühe kontrolltöö aritmeetikast.

Oleks aeg luua tihedam õppealane side alg- ja neile järgnevate klasside vahel. Reas linnades on võimalik liita mõned algkoolid lähimate seitsmeklassiliste ja keskkoolidega. Näiteks Uglitšis võiks kõik neli algkooli ühendada keskkoolidega, sest nad kõik paiknevad lähes- tikku.

Kui linnas või rajoonis on iseseisvaid algkoole, siis on seitsmeklassiliste ja keskkoolide juhtkonna kohuseks luua vastastikune side, nii et 5-ndate klasside õpetajad külastaksid süstemaatiliselt 4-ndate klasside tunde. Õpetajad, kelle kasvandikud lähevad üle 5-ndasse klassi, peavad samuti viibima nende tundides, aitama uutel õpetajatel õigesti läheneda lastele.

Mõned koolid on juba asunud sellele õigele teele.

Štšerbakovi Linna 2. Keskkooli õpetajate kollektiiv analüüsis moodunud õppeaastal madala õppeedukuse põhjusi 5-ndais klassides ja tegi kindlaks rea tõsiseid puudusi nende õpetamisel eelmistel aastatel. Osutus, et neid õpilasi ei õpetatud praktiliselt rakendama oma teadmisi, selgus, et nende teadmised ortograafiast ja punktuatsioonist olid

madalad; nad ei osanud ilmekalt lugeda, deklameerida, lastele ei olnud õpetatud ilukirja ega vihikute korrashoidu. Ja mis kõige tähtsam — õpilasi polnud õpetatud iseseisvalt töötama. Nad näiteks ei osanud kasutada õpiku sisukorda, ei usaldanud iseseisvalt, ilma õpetaja erilise loata pöörata oma vihikus täiskirjutatud lehekülge jne.

Štšerbakovi keskkooli õpetajad jõudsid põhjendatult järeldusele, et paljude 5-ndate ja järgmiste klasside õpilaste madala õppeedukuse peamiseks põhjuseks on asjaolu, et nad algkoolis ei omandanud kindlaid teadmisi ja oskusi. Puudused algklasside õpilaste õpetamises ja kasvatamises lasuvad ränga koormana nende õpilaste endi ja seitsmeklassiliste ning keskkoolide õpetajate õlgadel. Ühes sellega tulid štšerbakovlased järeldusele, et 4-ndate klasside lõpetajate puudulikud oskused ja lünklikud teadmised oleksid ennetatavad ja kõrvaldatavad, kui seitsmeklassilise või keskkooli pedagoogiline kollektiiv huvituks sügavamalt igast õpilasest, kes tuleb algkoolist, ja kui kollektiiv huvituks algklasside õpetajate tööst ning süstemaatiliselt abistaks neid.

Štšerbakovi kooli õpetajad on veendunud, et puudub vajalik pidevus laste õpetamisel. 5-ndate klasside õpetajad ei tea küllalt hästi 4-nda klassi programmi ja õpikuid, on puudulikult tuttavad õppe-kasvatustöö meetodite ja võtetega algklassides, ei tunne 5-ndasse klassi üleviidud õpilaste ettevalmistuse taset ega nende psüühikat ja seepärast esitavad neile vahel ülejõukäivaid nõudmisi ning teevad sageli pedagoogilisi ja didaktilisi vigu.

Need vead seisnevad järgmises.

Ühed õpetajad ei tunne küllalt hästi algklasside programmi, ei kujutle ületulnud õpilaste teadmiste ulatust ja nende edasiliikumine õppematerjali käsitlemisel on seepärast aeglane. See kahandab õpilaste huvi õpetatavate ainete vastu, mõjub negatiivselt nende distsipliinisse ja viib paratamatult madala õppeedukuseni.

Teine osa 5-ndate klasside õpetajaid ilmselt ülehindab äsja algkooli lõpetanud õpilaste teadmisi ja vaimset arengut.

Arvestamata nooremate õpilaste oskusi ja ealisi iseärasusi, arvestamata õpetamismeetodeid, mida on kasutanud algklasside õpetajad, ja nende nõudmisi laste suhtes, annavad need pedagoogid esimestest õppepäevadest alates 5-ndas klassis oma õpilastele kontrolltöid, mis oma ulatuselt ja sisult järsult erinevad 4-ndas klassis tehtud töödest.

5-ndate klasside õpetajate pedagoogilised vead on nende õpilaste madala edukuse üheks peamiseks põhjuseks.

Õpilaste distsipliini ja õppeedukuse mõningane halvenemine paljudes viiendates klassides võrreldes neljandatega kõneleb kahtlemata sellest, et lapsed ei suuda järsku kohaneda uute tingimustega koolis. Neli aastat on õpilane harjunud täitma ühe õpetaja nõudeid ja korraldusi, arvestama tema autoriteeti, olema tema igapäevase kontrolli ja järelevalve all. Esimestel päevadel ei tunne õpilased viiendas klassis endi üle peaaegu mingit seesugust kontrolli, millega nad olid harjunud algkoolis. Siia tulevad õpetajad, annavad oma tunnid ja lähevad; nende nõudmised pole ühtlased. Ühed suhtuvad lastesse väga pehmelt, teised — nõudlikult. Üks õpetaja alandab hinnet väiksemagi ebatäpsuse puhul vastuses või kirjutuses, teine ei pööra isegi tähelepanu niisugustele eksimustele. Ühe tundides ei tohi pinginaabriga vahetada ainsatki sõna, teine nagu ei märkakski seda. Loomulikult ei suuda lapsed lühikesel ajaga kohaneda õpetajate mitmekesiste nõuetega.

Klassijuhataja omakorda tutvub õpilastega pikkamööda, kuid ka tema ei suuda korraga täielikku kontakti saavutada klassiga. Sellega seletub mõnikord distsipliini ja õppeedukuse halvenemine 5-ndas klassis.

Štšerbakovi 2. Keskkooli õpetajad arutasid õppenõukogus kõik need küsimused hoolikalt läbi ja märkisid rea abinõusid, mis on suunatud õppe-kasvatustöö parandamisele alg- ja 5-ndates klassides.

Keskkooli mikrorajoonis asuvate algkoolide õpetajaile soovitati tõsta nõudlikkust õpilaste suhtes, paremini arendada nende aktiivsust, rohkem harjutada iseseisvat mõtlemist ja iseseisvalt töötamist, püsivalt valmistada õpilasi ette edasisteks õpinguteks järgnevais klassides.

Avaldati soovi, et algkoolide õpetajad tunneksid huvi selle vastu, kuidas õpivad nende endised kasvandikud, milliseid puudusi on avastatud nende teadmistes. Pidades tihedat sidet 5-ndate klasside õpetajate ja klassijuhatajatega, külastades tunde 5-ndais klassides, tõstab algklasside õpetaja oma kvalifikatsiooni ja leiab paremaid teid laste õpetamiseks ja kasvatamiseks. Teisest küljest võivad ta nõuanded olla väga kasulikud 5-ndate klasside õpetajaile.

Õppenõukogu tegi kõigile 5-ndate klasside õpetajaile ettepaneku hästi tundma õppida algkooli programme ja õpikuid, et mitte uuesti seletada seda, mis õpilastele juba tuttav on ja mitte nõuda seda, mida õpilased veel pole õppinud. 5-ndate klasside õpetajaile anti nõu külastada algklasside tunde ja tutvuda nende õpetajate töömeetoditega, õppida tundma nooremate õpilaste psüühikat.

Õppenõukogu arutles ka neljandate ja viiendate klasside õpilastele esitatavate nõuete ühtsuse küsimust.

Õppenõukogu juhendite ellurakendamine aitas Štšerbakovi 2. Keskkooli õpetajaile saavutada seda, et nüüd nende kooli 5-ndate klasside õpilaste edukus on teiste klasside edukusest kõrgem.

Täites õppenõukogu otsust, hakkas näiteks õpetaja L. M. Mizenskaja rohkem tähelepanu osutama 1. klassi õpilaste kõne arendamisele, harjutama neid andma täielikke vastuseid.

2. klassi grammatikatundides õpetab sm. Mizenskaja lapsi andma reegli täpse formuleeringu ühes näidetega. Õpilased, teades õpetaja seda nõuet, selgitavad ilma tema meeldetuletuseta reeglit tingimata näidetega. Õpilase ebaõnnestunud vastust parandavad algul teised õpilased. 3-ndais ja 4-ndais klassides kõrgendab õpetaja järk-järgult nõudmisi grammatiliste ja aritmeetiliste reeglite omandamise suhtes. Küsitlemisel taotleb ta, et õpilane valgustaks kogu käsitletud teemat või selle osa. Õpetaja nõuab, et ta õpilased 3-ndais ja 4-ndais klassides tooksid näiteid, mis on võetud mitte ainult õpikuist, vaid ka ümbritsevast elust. Ta klass jälgib alati tähelepanelikult üksikute õpilaste vastuseid ja teised lapsed täiendavad neid vajaduse korral aktiivselt kohtadelt. Lause grammatilise analüüsi puhul nõuab õpetaja õpilastelt analüüsi kindlat süsteemi, järjekindlust. Grammatilise analüüsiga tegeleb sm. Mizenskaja peaaegu igas tunnis.

Kirjalikke töid parandab õpetaja mitmel viisil. Uhel juhul ta kirjutab sõna peale valaliku tähe, kuid teisel juhul lihtsalt kriipsutab alla koha, kus on tehtud viga. Saades kätte klassi- või kodutööde vihiku, teab õpilane, et tal on tarvis vead tingimata välja kirjutada. Õpilaste töö vigade kallal ei väljendu mitte üksnes sõnade õiges väljakirjutamises, vaid ka samajuureliste või analoogiliste sõnade valimises ja

nende kasutamises uutes lausetes, sõnade meeldejätmises, milles olid vead, ja nende seletamises. Töö vigade kallal ei lõpe tunnis ja õpilased saavad täiendavaid individuaalseid koduülesandeid: koostada uusi lauseid antud sõnaga või antud reegli kohta. Seejuures õpilased ei kasuta üksnes õpikut ja ilukirjanduslikke teoseid, vaid võtavad ka näiteid otse elust. Alati ja igas tunnis harjutab õpetaja lapsi iseseisvalt töötama, selgesti aru saama õpitust. On usutav, et kõik ta õpilased õpivad edukalt 5-ndas klassis.

Sellist läbimõeldud süstemaatilist tööd teevad õpilastega ka kõik teised selle kooli õpetajad. Sellega ongi seletatav, et 5-ndates klassides edukus isegi tõusis mõningal määral kõrgemale kui teistes klassides.

Näib, et Venemaa NFSV Haridusministeeriumil oleks aeg anda seitsmeklassiliste ja keskkoolide direktoritele ametlikult teatud kontrollimisõigus algkoolide tegevuse üle, kust neile tuleb õpilasi oma haridust jätkama. Tuleb lahendada ka 4-ndate ja 5-ndate klasside õpetajate vastastikuse tundide külastamise küsimus. Oleme näiteks veendunud, et kesk- ja seitsmeklassiliste koolide õpetajad peavad aastastingimata mitu korda külastama algkooli ja et selle järele peab valvama kooli direktor. Kesk- ja seitsmeklassiliste koolide ning nende juurde kuuluvate algkoolide vahele tuleb luua kindel pedagoogiline side.

Kesk- ja seitsmeklassiliste koolide võrk on viimastel aastatel märgitavalt kasvanud. Algkoolid asuvad praegu reeglina nende lähedal, seepärast on nüüd täiesti võimalik teha eksamid algkooli 4-ndate klasside õpilastele tolle seitsmeklassilise kooli juures, kuhu nad lähevad oma õpinguid jätkama. 4-ndate klasside eksameil peavad aktiivsete assistentidena olema 5-ndate klasside õpetajad. Sel teel õnnestub objektiivsemalt välja selgitada õpilaste teadmised ega ole alust aasta keskel nende tagasiviimiseks 4-ndasse klassi.

Kuid kõik need meie ettepanekud ei vähenda algklasside õpetajate endi vastutust oma kasvandike hea ettevalmistuse eest. Paljudele nende hulgast tuleb visalt selgitada, et number „3“ on hinne, mis näitab, et õpilane peab tundma programmi põhilist materjali, mille tõttu ta võib jätkata õpinguid 5-ndas klassis.

Sageli teevad algkoolide õpetajad kesk- ja seitsmeklassiliste koolide õpetajaile etteheiteid, et need töötavat vähe mahajäänud õpilastega. See etteheide pole pälvitud. Õpetaja peab oma õpilased tunni käigus varustama teadmistega, täiendavale tööle mahajääjatega aga tuleb vaadata nagu hädavahendile või harvale erandile. Mõned õpetajad hakkasid käsitama täiendavat tööd vahendina, ilma milleta nad ei võivat tagada õppeprogrammi läbivõtmist.

Haridusministeeriumi nõudmine, et iga tund oleks hea, saagu igale õpetajale seaduseks; tunniks on tarvis hästi ette valmistuda, tund on tarvis hästi anda. Algkooliõpetaja on kohustatud last õpetama raamatuga iseseisvalt töötama, õpetama teda hoolega ja tähelepanelikult õppima tunnis ja kodus. Seitsmeklassilises ja keskkoolis tuleb neid oskusi mitte ainult kinnistada, vaid veel enam välja arendada.

Ekslikult arvavad mõned õpetajad, et õpilaste madal edukus 5-ndas klassis on vältimatu nähtus. 4-ndate ja 5-ndate klasside õpetamise seostamisega võib saavutada soovitavaid õppe-kasvatuslikke tulemusi. Haridusosakondade ja meie, inspektorite ülesandeks on igati abistada kooli selle tähtsa pedagoogilise ülesande lahendamisel.

GEOGRAAFIA JA ASTRONOOMIA ÕPPE-OBSERVATOORIUMI TÖÖST.

R. HALLIMÄE,

Tartu 2. ja 3. Keskkooli füüsika- ja astronoomiaõpetaja.

Juba neljandat õppeaastat tehakse Tartu 2. ja 3. Keskkoolis füüsika- ja astronoomiaringi poolt nende ridade kirjutaja juhendamisel süstemaatilisi geofüüsikalisi ja astronoomilisi vaatlusi. Õigustatult võib väita, et nimetatud koolide juures on kasvanud välja esimene geofüüsika ja astronoomia õppe-observatoorium meie vabariigis.

Kui ma 1948. aasta septembris asusin tööle füüsikaõpetajana Tartu 2. Keskkoolis, veendusin, et kooli enda ja ka Tartu Pedagoogilise Kabineti käsutuses leidub väärtuslikke geofüüsikalisi ja astronoomilisi instrumente, mis aga kahjuks seisid kasutamata. Paremalt juhul nägid õpilased neid riistu vaid kord aastas, vastavat kursuse osa käsitlevas tunnis, ja sellega piirdus nende instrumentide rakendamine. Tekkis mõte, et oleks tungivalt vajalik need instrumendid võtta süstemaatilisele kasutamisele, et anda õpilastele võimalus kogu õppeaasta vältel omandada kogemusi teaduslike instrumentide käsitlemisel ja kasvatada neis niiviisi teaduslikuks tööks vajalikke harjumusi — järjekindlust, täpsust ja hoolsust. Projekteerisin meteoroloogiliste riistade paigutamiseks vastava välionni (kahe meetri kõrgusel maapinnast ning vastava ventilatsiooniga, nagu see on rahvusvaheliselt kasutatav meteoroloogiajaamades). Sisustuse valmistasime kooli puutöökojas ning juba 15. septembril 1948. aastal võisime asuda vaatluste korraldamisele — esialgu kaks korda öö-päeva jooksul, kell 8 ja kell 14 Moskva aja järgi. Kuid juba järgmisel aastal, millal asusin tööle ka Tartu 3. Keskkoolis, oli võimalik vaatlusi toimetada ka öhtul kell 20. (Nimetatud koolid töötavad ühes majas kahes vahetuses.)

Meteoroloogilisi vaatlusi on tehtud senini järgmistel põhialadel: õhutemperatuur, õhurõhk, niiskus, pilvitus, optilised nähtused ning talvel — lumikatte kõrguse mõõtmine.

Temperatuuri mõõdetakse elavhõbeda-termomeetriga, mille skaala-jaotus võimaldab tulemust kindlaks teha ühe kümnendiku kraadi ($0,1^{\circ}\text{C}$) täpsusega. Riista nullpunkti-õiendus on määratud normaaltermomeetriga. Õhurõhu mõõtmiseks kasutatakse aneroidbaromeetri tüüpi, mis elavhõbeda-baromeetrite kõrval on üldiselt kasutusel meie meteoroloogiajaamade võrgus. Skalaala võimaldab hinnata kümnendikke millimeetreid. Niiskust mõõdame juushüdroomeetri ja Assmann'i psühromeetriga — mõlemad on meie meteoroloogiajaamade võrgus kasutatavate normaalriistade tüübid. Pilvitust hinnatakse kümnepallilise süsteemi alusel (null — täiesti pilvitu taevas, kümme — kogu

taevas pilvedega kaetud). Vaatlemisel määratakse ka nähtavate pilvede liigid (päevastel vaatlusaegadel).

Termomeetrid ja hügrimeetrid on paigutatud kooli õuel vastavasse välionni 2 meetri kõrgusel maapinnalt. Riistadele pääseb õhk vabalt juurde, kuid nad on kaitstud otsese päikesekiirguse ja sademete eest.

Graafilistest riistadest on õppe-observatooriumi kasutuses käesolevast õppeaastast alates termograaf, hüdrograaf ja heliograaf. Hüdro-meteoroloogia Valitsus on meid lahkesti varustanud riistade jaoks vajalike vaatluslintidega. Riistade kasutuselevõtmist on seni takistanud vastavate paigutusvõimaluste puudumine, millest siiski peatselt loodame üle saada. Samuti on meil praegu kasutamata anemomeeter vastava vaatlustorni puudumise tõttu.

Meteoroloogilisi vaatlusi toimetavad 9-ndate klasside õpilased. Vaatluste metoodiline korraldus on järgmine. Igal päeval, kaasa arvatud ka puhkepäevad, teevad vaatlusi kummastki koolist kaks õpilast vastava nimekirja alusel. Vaatlejate kasutuses on füüsikaklassis vastav lukustatud pult instrumentide ja vaatluspäevikute hoiuks. Vaatlusi teevad hommikupoolse vahetuse õpilased kell 8 ja kell 14 ning õhtupoolse vahetuse õpilased kell 20. Vaatluste tulemused kantakse esialgu väliraamatusse ning selle alusel vaatluskuu lehtedele vastava kuupäeva all. Vaatlusandmete õigsust kinnitavad vaatlejad oma allkirjadega. Hiljemalt järgmisel päeval teevad vaatlejad oma töötulemustest minule ettekande. Kontrollin vaatlusandmete tõepärasust, vaatlejate oskust riistade kasutamises, esitades vajaduse korral õpilastele täiendavaid küsimusi ülesande täitmise kohta. Kõige selle alusel kannan kontrollvihikusse hinde, mida võtan arvesse nende õpilaste füüsika-alaste teadmiste hindamisel.

Vaatluskuu lõpul lähevad vaatlusandmed läbitöötamisele, mida teevad tavaliselt neli kuni kuus õpilast samadest klassidest. Läbitöötamine on graafiline ja matemaatiline ning teostatakse sel viisil, et materjal oleks kasutatav saateainena ka sugulasainete õpetajail (loodusõpetus ja maateadus). Vaatluste tulemuste kohta esitavad asjaosalised õpilased ettekande füüsikaringi meteoroloogiasektsiooni koosolekul. Pärast ettekande läbiarutamist pannakse materjal välja üldiseks kasutamiseks. Ka igapäevased meteoroloogilised andmed pannakse välja füüsikaklassis vastaval vaatlustahvlil, nii et need on kättesaadavad kummagi kooli õpilaskonnale. Kogu õppeaasta töötulemuste kohta esitatakse aruanne tavaliselt kevadistel koolinäitustel. Et vaatlusjaama töö on põhiliselt aineringi töö iseloomuga, siis on vaatluste toimetamine vabatahtlik ülesanne. Kuid üldiselt on sellest huvitunud kogu vastavate klasside õpilaskond, nii et kõigile soovijaile ei piisa küllalt sagedasti tööülesandeid.

Meteoroloogiliste olude tõttu on töö astronoomiliste vaatluste osas vähem süsteempärane. Senini oleme õppinud tundma peamiselt tähistaeva objekte ja teinud lihtsamaid mõõtmisi igakordse eriprogrammi alusel (meridiaani vaatlused, geograafilise laiuse määramine jt.). Alates käesoleva õppeaastaga on aga kavatsusel toimetada süstemaatiliselt Päikesepinnategevuse vaatlusi (Wolffi arvude määramisena). Vastava instrumendina tuleb kasutamisele Maksutovi süsteemi 8-sentimeetrilise objektiiviga peegelteleskoop. Seejuures olgu märgitud, et Päikese pikemaajalise vaatlemise puhul tuleb pikksilma peegel diafragmeerida umbes 5 sentimeetrit. Vastasel

korral võib tuhmklaas vaatluse ajal puruneda, mille tõttu vaatleja silma sattuv ülitugev valgus võib tekitada raskeid nägemisrikkeid.

Hinnatavat tööd on teinud kummagi kooli füüsikaringi astronoomia-sektsiooni liikmed füüsika-astronoomia klassi sisustamisel aineklassina. Praegu on mainitud klass ainealase sisustuse poolest nägusamaid ja õpilastele meeldivamaid klassiruumi koolis. Nii valmistasid 3. Keskkooli abiturientid möödunud õppeaastal allakirjutanu kavandite järgi kaks suurt (1×3 ruutmeetri formaadis) seinapannood Päikesesüsteemi ja Linnutee tähesüsteemi skeemidena ning peale selle läbivalgustatava tähekaardi. Viimane äratas üldist tähelepanu vabariiklikul koolide näitusel. Samas stiilis on valmistatud 2. Keskkooli abiturientide poolt põhjataeva tähealbum (14 lehte). Tähed on neil kaartidel kujutatud väikeste augukestena, millede suurus vastab tähe näivale heledusele. Kui kaarti läbi valgustada mattvalgusega, annavad heledad tähepunktid tumesinisel foonil väga elava illusiooni tähistaevast.

Lähemate aegade jooksul on kavatsus vaatlusprogrammi veelgi avardada, et kõikide klasside õpilastele, alates 8. klassist, oleks võimalik anda süstemaatilisi tööülesandeid. Nii teeksid 8-ndad klassid anemomeetrilisi vaatlusi ning sademete mõõtmisi, 10-ndad klassid aga töötaksid atmosfääri elektrivälja tugevuse süstemaatiliste mõõtmiste alal vastavalt nende klassikursuse iseloomule. Viimane vaatlusprogramm on olnud juba pikemat aega kavas, kuid selle teostamist on takistanud vastava elektromeetri puudumine. Samuti oleks astro-fotograafilisteks töödeks hädapärast vajalik muretseda suure valgusvõimega foto-objektiiv, mida praegu on saadaval meie kodumaa omatootena.

Õppe-observatooriumi vaatlustemaatika laiendamist on seni pidurdanud ka vastava vaatlusrõdu puudumine koolihoonel, mille ehitamine nõuaks ainult väikest kulu.

Õppe-observatooriumi tööd soodustavateks teguriteks on olnud ennekõike õpilaste sügav huvi selle töö vastu. Füüsika-astronoomia-ringi liikmeskond on kasvanud aastast aastasse ning vaatlusülesandeid täidetakse päevast päeva kasvava teadlikkusega ja kohusetundlikkusega. Tõsiselt tänuväärne on olnud Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi ning Tartu Pedagoogilise Kabineti abi vaatlusinstrumentide muretsemise osas. Erilised teened ses suhtes on Tartu Pedagoogilise Kabineti juhatajal, kelle ettevõtlikkuse tõttu teaduslike instrumentide hankimisel kool on varustatud füüsika alal peaaegu esimese järgu observatooriumi instrumentariumiga. Tuleb kõik teha selleks, et kogu see rikkalik teaduslik varustus oleks päevast päeva õpilaste kasutuses.

Ka kummagi kooli juhtkonnale, haridusosakonnale ja partei esindajaile on observatooriumi töö silma hakanud ning võimalust mööda on seda head algatust püütud toetada. Praegu seisavad mitmed eeltoetletud väärtuslikud kavatsused tõsisemate majanduslike takistuste taqa, mille ületamiseks on vajalik Haridusministeeriumi abi ja toetus.

Tuleb loota, et Haridusministeerium peab tarvilikuks seda tööd toetada, mis võimaldab välja arendada uudse algatuse meie vabariigi üldhariduslikes koolides — hea teadusliku sisustuse ning hinnatavate töötraditsioonidega esimese õppe-observatooriumi.

Koolide abi kolhooside lasteasutustele.

E. SUITS.

Töötava talunaise elu on meie vabariigis põllumajanduse kollektiviseerimisega tundmatuseeni muutunud. Võrdõiguslikena meestega võtavad maanaised aktiivselt osa kolhoosi majanduslikust tööst ja kultuurilisest elust. Kolhooside looma- ja linnufarmide töötajaist moodustavad suure enamuse naised, maanaistele on südamelähedane kolhooside ühisloomakasvatuse arendamine. Mitusada naist töötavad kolhoosides esimeestena, tuhandeid eesrindlikke naisi on valitud kolhoosides brigadirideks.

Üheaegselt eesti töötava talurahva astumisega stalinliku kolhoosikorra teele on kolhoosides üles kerkinud lasteasutuste organiseerimise vajadus. Seepärast juhtis Eestimaa K(b)P V kongress tõsist tähelepanu lasteasutuste organiseerimisele ja nende osatähtsusele kolhoosides. Eestimaa K(b)P Keskkomitee VII pleenumi otsustes on veelkordselt rõhutatud, et kolhooside lastesõimede ja lasteaedade organiseerimist tuleb pidada tähtsaks ülesandeks. Juhindudes sellest on Haridus-, Tervishoiu- ja Põllumajandusministeerium juhtinud ning abistanud kolhoose lasteasutuste organiseerimisel.

Kolhoosi lasteaial on täita kaks põhilist ülesannet: luua naiskolhoosnikule-emale võimalus täie jõuga osa võtta tootvast tööst ja ühiskondlik-poliitilisest elust ning abistada ema ja kogu perekonda lapse teadlikul kasvatamisel.

Oma igapäevase töö kõrval ei saa ema kunagi pühendada lapsele nii palju tähelepanu, kui seda tehakse lasteaias, kus selleks on inimesed, kellele on antud vastavad teadmised, ja kus töö lastega toimub plaanikindlalt ja süstemaatiliselt.

Kogu sotsialistliku ühiskonna elu nõuab inimestelt oskust töötada kollektiivis, elada kogu rahva huvidega. Kollektiiv on allikas, millest nõukogude inimene ammandab jõudu, rõõmu ja perspektiive loovaks tööks.

Nõukogudemaal on ühiskondliku kasvatuse ülesandeks ette valmistada last varasest east peale elu jaoks kollektiivis. Nõukogude lasteaias, olgu see linnas või kolhoosis, on lastele loodud kõik võimalused igakülgselt arenemiseks, et sirguda nõukogude ühiskonna täisväärtuslikeks liikmeiks.

Kodanlikus Eestis olid lapsed töötava talupoja ja töölise perekonnale suureks mureks. Teadlikust kasvatusest ei olnud sageli juttugi, pigemini vaid sellest, kuidas lapsi ära toita. Eelkooliealised lapsed jäeti mõne jõuetu vanakese või vanema lapse valvata. Lapse järelevaataja mureks oli, et laps ei nutaks. Sageli oli kuulda, et mõni 5—6-aastane „lapsehoidja“ oli lapse sülest maha pillanud ja teda vigastanud. Ei olnud harvad juhtumid, kus lapsed

üksinda kodus olles tuletikkudega mängides süütasid hooned, põletasid endid keeva veega või jõid teadmatuses seebikivilahust, mis tekitas surmavaid vigastusi.

Kodanliku korra ajal oli Eestis lasteasutusi vähe, maal puudusid need täiesti. Olemasolevad lasteaiad olid rikaste kodanlaste tarvis. Töölislapsed ei pääsenud sinna liialt kõrge maksu tõttu, ka töötasid lasteaiad päevas lühikest aega (4—6 tundi) ja selletõttu ei olnud töötaval emal nendest mingit kasu. Samuti puudus lasteaeades korrapärane toitlustamine.

Nõukogude kord tõi põhjaliku pöörde ka lasteasutuste seisundisse. Nõukogude lasteaead teenindab töötavat ema. Ema, kes läheb kolhoosipõllule tööle, viib oma lapse kas lastesõime või lasteaeda ja jätab ta sinna kuni töölt tagasitulekuni. Pingerikastel tööperioodidel jäävad lapsed ka ööks lasteasutusse. Emad võivad rahulikult töötada, andes oma tööjõu kommunismi ülesehitamiseks, rahu kaitseks, teades, et nende laste kasvatamise ja igakülgse arendamise eest on hoolitsetud.

Laps on juurdlev ja teadmistehimuline. Kodus peavad lapsed sageli ise endale tegevust ja ajaveedet otsima, haarates mõnikord ka ema või isa tööriistade järele, et rakendada neid mängus oma fantaasia kohaselt. Kuid lasteaias antakse lastele mängimiseks mänguasju, korraldatakse laste huvi ja arenemise kohaseid mängu ning tegevusi.

Ka toitlustamine on nõukogude lasteaias otstarbekohane ja küllaldane ning toimub kindlate kellaaegade järgi, vastavalt lapse organismi vajadusele. Lasteaeda külastab regulaarselt arst, kes jälgib iga lapse tervislikku seisukorda ja lapse füüsilist arenemist. Kodus olles märkame lapse haigust alles siis, kui see on juba muutunud akuutseks, ning alles siis pööratakse arsti poole. Seepärast on väga tähtis, et vanemad suhtuksid tähelepanelikult lasteaias kasvatusliku ja meditsiinilise personali arvamustesse, et vältida haigusi.

Lasteaed valmistab last ka koolile ette. Laste üleminek lasteaiast kooli on üheks tähtsaks sündmuseks lapse elus. Lasteaias harjub laps juba omataoliste kollektiivis elama, ja üleminek kooli ei ole tal enam nii raske. Lapsed, kes on lasteaias käinud, on julged ja kindlad oma esinemises ja klassikollektiivis. Sellest, kuidas lasteaead on suutnud last koolile ette valmistada, oleneb ka lapse edaspidine õppimine koolis. Üheks tähtsamaks ülesandeks laste ettevalmistamisel koolile on kasvatada neis elementaarseid oskusi ning vilumusi organiseeritud käitumiseks kollektiivis ja vaimseks tööks.

Lähtudes partei ja valitsuse juhtnõõridest ning toetudes kolhooside stalinlikule põhikirjale, on meie vabariigi paljudes eesrindlikes kolhoosides juba asutatudki lasteaiad. Need tublid kolhoosid saatsid oma eesrindlikud naiskolhoosnikud õppima vastavale seminarile, mille korraldas Haridusministeerium rajoonikeskustes (samasugused seminarid tulevad ka eeloleval aastal korraldamisele). Suurt algatusvõimet näitasid siin kolhooside naiskomisjonid, kolhooside esimehed-kommunistid ja kolhooside juhatused. Nii organiseeriti ja töötab meie vabariigi kolhoosides praegu üle 100 lasteasutuse, kus teenindatakse kolhoosiliikmete lapsi.

Hästi organiseeritud on Orissaare rajooni Pöide kolhoosi lasteaead, kus juhatajaks on em. Kurqpõld, kes on õppinud vastaval seminaril. Lapsi on lasteaias 22. Lastele on eraldatud nõuetekohased ruumid ja sisustatud need lastekohase mööbliga, mis on valmistatud kolhoosis.

Paide rajooni Vao kolhoosi lasteaia kasvandikke huviküllases tegevuses lasteaia juhataja Selma Ruudo juhtimisel.

Laste mänguplatsil kasvavad õunapuud ja marjapõõsad; siin leidub liivakast puhta liivaga, mis on lastele armastatuimaks mängupaigaks. Ruumidena on kasutada lastele 5 tuba ja köök. Järgneval aastal on kolhoosil kavatsus lasteaiale juurde ehitada rõdu, kus lapsed võivad puhata värskes õhus ja päikese käes. Ruumid on kaunistatud bolševike partei ja Nõukogude riigi juhtide portreedega ja lastekohaste piltide ning loosungitega. Ka mänguasju on kolhoosi puusepp ise lastele valmistanud.

Samuti võib esile tõsta Rakvere rajooni Energia kolhoosi (esimees sm. Toomre) lasteaeda, kus lasteaia sisustamiseks määrati 6000 rubla. Kolhoosi liige Hilda Kants saadeti õppima Rakverre kolhoosi lasteasutuste kaadri ettevalmistamiseks korraldatud seminarile. Kasutades seminaril omandatud teadmisi on sm. Hilda Kants organiseerinud rõõmsa ja mugava lasteaia oma kolhoosi lastele.

Ei saa nimetamata jätta ka Tapa rajooni Uhisjõu kolhoosi (esimees sm. Schmidt) lasteaeda, kus kolhoosi juhatus ja naiskomisjon on igati abistanud ja toetanud lasteaia asutamist, mille tagajärjel on Uhisjõu kolhoosi lasteaed eeskujulikumaid rajoonis. Kolhoosi juhatus on andnud lasteaiale kasutada hobuveoki, millega lasteaia juhataja ja kasvatajad toovad lapsi hommikuti lasteaeda ja viivad õhtul koju.

Suurt algatusvõimet ja abi on osutanud kolhoosi lasteaedade organiseerimisel rajooni parteikomiteede naistööosakonnad, näit. Rakvere, Tapa, Võru, Jõgeva ja Haapsalu rajoonis.

Kolhooside lasteasutuste võrgu väljaarendamisel ja kasvatustöö korraldamisel saab igakülgset abi osutada ka kool, võttes oma šefluse alla läheduses asuva kolhoosi lasteaia või abistades kolhoosi lasteasutuse organiseerimisel.

Eesti NSV haridusministri poolt koolidele saadetud üleskutsesele abistada kolhoose lasteaedade organiseerimisel on koolid, eriti maakoolid, väga aktiivselt reageerinud. Niihästi koolijuhatajad kui ka õpetajad on esinenud ja esinevad kolhoosi liikmetele selgitavate sõnavõtudega eelkoolikasvatuse tähtsusest ja lasteaia vajadusest kolhoosis. Paljud koolid on asunud kolhoosi lasteaedu konkreetset abistama. Rakvere 3. Seitsmeklassiline Kool andis Energia kolhoosi lasteaiale pioneeride poolt kogutud pildiraamatud ja mänguasjad. Paide rajoonis abistas Vodja Algkool (juhataja sm. Kask) Punalipu kolhoosi lasteaeda remondi tegemisel, samuti kaunistasid pioneerid ja õpilased lasteaia ümbrust. Pidevalt abistatakse lasteaia juhatajat meetodilistes küsimustes. Taheva Seitsmeklassilise Kooli pioneerid esinesid ettekannetega Molotovi-nimelise kolhoosi lasteaia Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 34. aastapäeva puhul, milleks õpiti laule, tantse ja deklamatsioone. Jõgeva rajoonis andis Visusti Algkool Stahhaanovlase kolhoosi lasteaiale üle palju omavalmistatud mänguasju, nagu lennukid, autod, nukud, nukumööbel, ehituspakud jne. Kõik mänguasjad on valmistatud klassivälises töös, pioneerikoondustel.

On tähtis, et iga kooli pedagoogiline kollektiiv arutaks kolhooside lasteaedade abistamise küsimust ja võtaks vastu konkreetse otsuse ses asjas. Õppejõud suudavad teha väga tulemusrikast selgitustööd kolhoosnikute hulgas lasteasutuste tähtsusest ja vajadusest kolhoosis. Kasutatagu selleks ka kohalikku ajalehte ja raadiosõlme. Nagu kogemused näitavad, saavad koolid väga palju ära teha kolhooside lasteasutustele mänguasjade valmistamiseks. Kolhoosi lasteaiale on tõeliseks suursündmuseks, kui kool teda külastab ja õpilased, olgu jõukohaste ettekannete või siis nägusate omavalmistatud mänguasjade näol, meeldivat külakosti toovad.

Kuid meil on veel rajoone, kus kolhooside lasteaiaid täiesti puuduvad, nagu Viljandi, Kose, Märjamaa, Räpina ja Otepää rajoonis. Nende rajoonide haridus-, tervishoiu- ja põllumajandusosakonnad on suhtunud passiivselt lasteasutuste organiseerimisse.

Rajooni täitevkomiteed peavad rakendama vajalikke abinõusid, et igas kolhoosis, kus see on vajalik, organiseeritaks lasteasutused. Rajooni täitevkomiteede kohustuseks on kontrollida lasteasutustele toiduainete ja rahaliste fondide määramist ja nende kasutamist kooskõlas põllumajandusliku artelli põhikirjaga ning lasteasutuste töötajatele normipäevade arvestamist. Paljude kolhooside esimehed ei mõista veel lasteasutuste organiseerimise tähtsust kolhoosides. Neile on vaja meenutada seltsimees Stalini sõnu: „Naised on kolhoosides suur jõud. Kuritegu on seda jõudu vaka all hoida. Meie kohus on naised kolhoosides esile tõsta ja see jõud tegevusse rakendada.“*

Töötavad emad, avara silmaringiga lastevanemad hindavad kõrgelt kõiki neid ühiskondliku kasvatuse hüvesid, mida pakub nõukogude lasteaed. Seepärast on meie koolide ja haridusorganite ülesandeks lähemalt tundma õppida meie noorte kolhoosilasteaedade tööd, tutvustada seda laialdaselt kolhoositalurahvale, eriti aga naiskolhoosnikutele, ja aidata saavutada seda, et lasteaed leiaks kindla koha igas kolhoosis.

* J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 371.

Из опыта преподавания русского языка в добукварный период.

Ниже мы публикуем отклики на статьи товарищей Тотцель и Аннило, помещённые в нашем журнале (№ 8 с. г.). По поводу статьи тов. Пентре редакция считает нужным добавить, что практика советских национальных школ всё же говорит в пользу добукварного периода.

Наши соображения по этому вопросу.

Н. ПЕНТРЕ,

старший преподаватель Таллинского учительского института.

Методика обучения добукварного периода в национальных школах почти совсем не разработана, несмотря на то, что при изучении русского языка решающее значение имеет прежде всего овладение звуковым его составом, которое зависит от правильной постановки работы над произношением.

Вот почему статьи товарищей Тотцель и Аннило являются ценным вкладом в методику по этому вопросу. Особенно ценна тут проведённая работа товарищей Тотцель и Гебрук, т. к. они в своей работе при подборе слов для разговорного урока имеют в виду именно особенности и трудности русского произношения для эстонцев, а не подбирают слова только по тематическому принципу, который не всегда дает возможность соблюдать последовательность нарастания фонетических трудностей.

В последнее время на страницах «Учительской газеты» мы встречаем статьи, в которых поднимается вопрос: является ли теоретически и практически обоснованным выделение такого специального предварительного курса? Советская психология твёрдо установила, что многостороннее восприятие одного и того же объекта (в данном случае восприятие слова через слух, зрение, произнесение) способствует наилучшему его усвоению и закреплению. Разговорные уроки предварительного устного курса, на которых учащиеся в течение 45 минут только слушают учителя и повторяют за ним русские слова и фразы, однообразны по своему характеру и по методическим приёмам. От этого однообразия дети быстро устают, и даже у опытных преподавателей при отличной подготовке к уроку внимание детей рассеивается и дисциплина в классе нарушается. Не случайно многие учителя национальных школ стараются сократить добукварный период.

К тому же на всём протяжении устного курса исключается какая-либо домашняя работа учащихся по русскому языку.

В мае прошлого учебного года была объединённая научная сессия Академии наук Узбекской ССР и Министерства просвещения УзССР, посвященная трудам И. В. Сталина по языкознанию и вопросам преподавания языков в школах республики. Сессия после обсуждения вопроса о предбукварном периоде определила, что обучение русскому языку в узбекских школах надо начинать одновременно с обучением устной речи, чтению и письму. Разговорные уроки не следует сбосовлять в самостоятельный предварительный курс, а они должны чередоваться и органически сочетаться с уроками чтения и письма.

Тематические же разговорные уроки, предусматриваемые программой для предбукварного устного курса, должны иметь место после окончания изучения всех звуков и букв русского языка. Базовая школа при Таллинском учительском институте заинтересовалась этим решением и теперь с разрешения Министерства просвещения в одном из II классов проводит обучение устной речи одновременно с чтением и письмом.

Хорошим учебным пособием нам служит разрезная азбука с цветными картинками (И. Н. Шапшиников), которую мы приобрели уже весной в магазине учебных пособий (цена 1 рубль). На одной стороне листа буквы, на другой цветные картинки. Так букве *ш* соответствуют две картинки: *шкаф, шапка*; букве *м*: *мак, мышка*; букве *л*: *лук, лампа* и т. д. Эти листы находятся на руках у преподавательницы. Ученикам же даются на руки по две картинки по мере прохождения того или другого звука и буквы. Это учебное пособие пользуется у детей большим успехом, и они с нетерпением ждут новых картинок-слов. Правда, это пособие составлено для русских учащихся, и в слове встречаются две трудности, но несмотря на это, оно вносит в урок большое оживление. Думаем, что такое учебное пособие, составленное спе-

циально для эстонских школ с учетом трудностей произношения русского языка для эстонцев, было бы незаменимо.

Пользуясь разрезной азбукой, можно проводить урок примерно по следующему плану: 1. Организационный момент (приветствие, регистрация отсутствующих и т. д.) — 2 мин. 2. Повторение пройденных слов и фраз по картинкам или подыскивание знакомых слов с определенным звуком — 8 мин. 3. Фонетическое упражнение: повторение пройденного на предыдущем уроке — 3 мин. 4. Знакомство с новой буквой и работа с разрезной азбукой — 12 мин. 5. Письмо — 10 мин. 6. Задание на дом — 2 мин. 7. Закрепление слов — лото или игра — 8 мин.

Veel vene keele õpetamisest aabitsaeelsel perioodil.

E. KOOVISTE,

Laane Algkooli juhataja.

Õppeprogramm nõuab, et seitsmeklassilise kooli lõpetaja oskaks vabalt ja õigesti väljendada oma mõtteid vene keeles nii suuliselt kui ka kirjalikult. Meie seitsmeklassilise kooli lõpetajad ei vasta üldiselt kaugeltki sellele nõudele. Selle üheks põhjuseks on ka asjaolu, et koolides osutatakse vähe tähelepanu elava kõnekeele õpetamisele, vähe praktiseeritakse kõneharjutuste korraldamist vene keeles.

Heade tulemuste saavutamiseks vene keele õpetamisel on oluline äratada õpilastes huvi vene keele õppimise vastu. Vene keele õpetus algab meie koolide 2. klassis nn. aabitsaeelse suulise kursusega. On äärmiselt tähtis, et just need esimesed elava kõnekeele harjutamise tunnid sisendaksid õpilastesse sügavat huvi ja armastust suure vene rahva keele vastu. Paljud õpetajad aga alahindavad suulise sissejuhatava osa tähtsust ja algavad vene keele õpetamist otse aabitsa järgi.

Vene keele aabitsaeelse kursuse läbitöötamise meetoodika on meil veel sõõtis ala. Oieti „esimesteks pääsukesteks“ on siin hiljuti ilmunud artiklid: Э. Тотцель, „Как мы провели предбукварный период“ ja M. Аннило, „Мой опыт“ (vt. „Nõukogude Kool“ nr. 8, 1951). Sellega on autorid andnud omapoolse panuse aabitsaeelse kursuse käsitlemisel. Õigusega märgib sm. Tottsel, et vene keele hääldamine on paljudes meie koolides puudulik. Et asja parandada, on vaja teha erilisi hääldamisharjutusi ja õpitud häälikuid korrata, aga ka õpitud sõnade kordamine on tarvilik. Kuigi iga uus tund algab eelmise tunni materjali kordamisega, on peale selle vajalikud erilised kordamistunnid.

Sm. Tottsel toonitab, et kõik uued sõnad anti vendluses teatud teemale. Autor ei too aga ühtegi niisuguse vendluse näidist. Ka ei selgu artiklist, kuidas saab tarvitada õpitud sõnu kõnes, kuidas neist saab koostada lühijutukest.

Vajeldav on ka küsimus, kas suuline kursus peab kestma just 40 tundi. Peaks piisama 15—20 tunnist, sest ka aabitsa õppimise perioodil tuleb sõnad enne suuliselt läbi töötada. Liiga pikk suuline kursus võib tekitada raskusi iseseisvate tööde andmisel liitklassides: alatine joonistamine muutub šablooniliseks ja huvituks.

Sõnade valikut ei saa pidada täiesti õnnestunuks. Aktiivsesse sõnavarasse on võetud niisugused sõnad, nagu: *коса* (juuksepealmik), *указка*, *хвост*, *усы*, *лапа*, *сноп*, *снопы*, *солома*, *палка*, *кусты*, *воз*, *возы*, *дым*, *труба*, *крыша*, *горох*, *бобы*, *нитки*, *ножницы*, *иголка*, *убирают*, *рожь*, *цветы*, *растёт*, *собирает*, *на перемене*, *котёнок*, *котятя*, *козлёнок*, *фартук* jne. Samal ajal puuduvad seesugused hädavajalikud sõnad, nagu: *шкаф*, *яблоко*, *яйцо*, *печь*, *пила*, *часы*, *звонок*, *булка*, *вилка*, *газета*, *гусь*, *груша*, *линейка*, *пальто*, *радио*, *сани*.

Sm. Annilo artiklis „Мой опыт“ väärib esiletõstmist hääldamise osa, mis on huvitavalt ja hästi läbi töötatud.

Imiteerimismängu „Rong sõidab“ abil toimub huvitavalt häälikute *з*, *ж*, *ш*, *щ*, *ч* õppimine ja nende õige hääldamine. Teretulnud võiteks on ka kuulmise järgi hääliku äramääramine ja harjutused riiemis, mis õpilasi kindlasti huvitavad. Mängu-elemendi sissetoomine (teemad „Нерушки“, „Одежда“, „Кухня“) aitab kaasa tunnide huvitavaks muutmisele. Töövõtteist on mainitud: etteütlused-joonised, pildiloto õpitud sõnade kordamiseks ja õpitu kordamine suurte piltide järgi. Oleks tahtnud aga näha ka, kuidas kordamistundi anda. Või ei pea artikli autor erilisi kordamistunde tarvilikuks?

Allakirjutanu arvates on sm. Annilo andnud päris vastuvõetava tunni käigu aabitsaeelsel perioodil. Olgu rõhutatud, et igas tunnis on tingimata vaja korrala eelmises tunnis õpitud sõnu.

Eelmisega võrreldes samm edasi.

A. Kask, G. Laugaste, M. Teder jt.

Eesti keele grammatika VIII klassile, Tallinn, 1951. a.

H. REINUP,

Tallinna 7. Keskkooli õpetaja.

Seltsimees Stalini geniaalsed tööd keeleteaduse alalt püstitasid vajaduse uute kooligrammatikate järele ka eesti keeles. Vaadeldav õpik, mille käsikirja on koostanud häälikuõpetuse osas G. Laugaste ja vormiõpetuse osas M. Teder, on esimene uus õpik süstemaatilise vormiõpetuse alalt.

Õpiku kasutajad loodavad raamatust leida palju uut selle kohta, kuidas rakendada seltsimees Stalini seisukohti eesti keele õpetamisel. Õpiku koostajad ongi lähtunud seltsimees Stalini seisukohtadest ja neid rakendanud oma teoses, kuigi vahest mitte just sel määral, kui raamatu kasutajad seda ootasid.

Õpiku sissejuhatuses on antud lühike ülevaade seltsimees Stalini tähtsamatest keelealastest seisukohtadest. Õppekava näeb ette seltsimees Stalini keeleõpetuse tutvustamiseks 8. klassis 2 tundi, õpikus antud materjalist aga ei piisa tunnikski. Siin ei ole esitatud seisukohti baasist ja pealisehitusest (mõistagi ei tuleks kasutada neid termineid), keele seosest tootmisega ja ühiskonna arenemisega, grammatikaõpetuse arendavast väärtusest ja keele grammatilise struktuuri püsivusest võrreldes sõnavaraga.

Peale sissejuhatuses on seltsimees Stalini seisukohtadele osutatud veel mõnede peatükkide alguses, näiteks lk-l 5 ja lk-l 48, kuid ka seal väga lühidalt.

Seltsimees Stalini õpetusest lähtumine peab avalduma kogu aine käsitluses. Teoses ongi loobutud marristlikust semantikaga liialdamisest, mis eelmises 8. klassi grammatikas esines eriti ühenduses käänete tähenduse ja tarvitamisega. Samuti on püütud käsitluse teaduslikkuse huvides seletada nähtusi keeleajalooliselt (astmevaheldus, omastav käänne, keskvärde tunnus, *sõber*-, *padi*-tüüpi sõnade välde) ja võrdlevalt (võrdlusi vene keelega ühenduses võõrhäälikute ja tähtedega, vene nimede õigekirjutusega ja mõnede asesõnade tarvitamisega lk-l 151).

Õpiku materjal vastab üldiselt 8. klassi programmile. Puuduvad ainult mõned kokkuvõtted, näit. eesti keele häälikulisest ja morfoloogilisest struktuurist. Ula-

tuselt ei vasta programmi nõudeile sissejuhatus, nagu eespool juba märgitud. Peatükile häälikuist ja tähtedest on ette nähtud ainult 2 tundi, kuigi see on väga laialdane küsimus. Siin tundub kogu õpikus antud materjal (lk. 5—20) paratamatult vajalik, tunde peaks olema 2 asemel 4. Seevastu peatükile häälikuühendeist on ette nähtud 2 tundi, õpikus aga on materjali vähe, eriti harjutuste osas (näit. konsonantühendite õigekirjutuse alal). Programmis on liiga palju aega määratud määr- ja abisõnade käsitlemisele (kokku 5 tundi). Õpik selleks nii palju materjali ei anna, ja see ei ole praktiliselt niivõrd tähtis ega raske küsimus.

Muudes küsimustes vastab õpik nii ulatuselt kui ka järjestuselt programmi nõuetele.

Peale nende juba eespool nimetatud positiivsete omaduste on vaadeldaval õpikul veel terve rida häid jooni. Õpik on koostatud süsteemikindlalt: kõigepealt antakse reeglid, mis on enamuses hästi sõnastatud. Reeglitele järgnevad näited, kus peale üksikvormide on näidatud ka nende kasutamist lauseis. Lausenäited on ilmekad, enamasti seotud meie nõukoguliku tänapäevaga või võetud mineviku progressiivsete autorite teoseist. Käsitletud teemadele järgnevad enamasti ülevaatlilikud ja metoodiliselt head koondreeglid, kokkuvõtlikud tabelid ja harjutused. Harjutused, eriti vormiõpetuse osas, on head, ideeliselt kasvatavlikud (näit. katkendid A. Jakobsoni, H. Leberechti, J. Lilibachi, E. Vilde, A. H. Tammsaare jt. kirjanike teoseist), pealegi on neid ohtrasti, nii et õpetajale jääb valikuvõimalusi. Omapärane on see võte, et paljude harjutuste puhul ei esitata kogu harjutusele üht ühist täitmise juhendit, vaid antakse iga vormi puhul eri juhatus vastavalt lause sisule. Selle mooduse tõttu on harjutused vaheldusrikkad ja painduvad kui senini.

Hinnatav on see, et õpikus on püütud anda võimalikult kindlad seisukohad mitmes senini vaieldavas küsimuses. Nii on esitatud kindel seisukoht rahvusvahelistes sõnades *h* kirjutamise kohta:

mehhaaniline, psühhoos, aga ka stahhaanovlane, seevastu aga psüühiline, olenevalt eelneva vokaali pikkusest. Fikseeritud on üldreeglile vastavalt *Esimene maailmasõda*. Käänamise alal sõna kirju kuulub ainult *tubli*-tüüpi, sõna *küps jalg*-tüüpi. Kindlus on keeleküsimate õpetamisel ülitähtis tegur ja soovivat oleks, et nendes küsimustes antud seisukohad jääksid püsima. Hinnavatavaks jooneks raamatus on üldiselt ka rahvalikkuse põhimõtte arvestamine *d*-mitmuse ja *kõige*-ülivõrde kui rahvapärasmate vormide eelistamiseks.

Peale nimetatud positiivsete joonte esineb õpikus mõningaid vähe põhjendatud seisukohti ning ka ilmseid komisusi.

Häälikuõpetuse osas väidetakse sõnaalgulise *h* puhul, et selle kasutamine on ainult märkimise traditsiooniks, aga „enamasti seda ei hääldata“ (lk. 6 ja 17). Kas seda tuleb võtta reeglina ja loobuda sõnaalgulise *h* hääldamisest tegelikult? Ometi esineb sõnaalguline *h* nii murdeti kui ka ühiskeeles.

Peatükis võõrtähtedest oleks soovivat anda näpunäiteid vastavate häälikute hääldamiseks. Nii tahaks näha ka reeglit, millal ladinapärase nimeses ja sõna des *c* hääldatakse *ts*-na, millal *k*-na. Pole õige, et tšehhi nimi *Fučik* hääldatakse *fužik* kujul.

Peatükis „*b d, g* sõna algul“ on sõnastus ebaselge: „Hoolimata kaashääliku lühidusest kirjutatakse eesti keeles sõna algul *p, t, k*“ (lk. 15). Missuguse kaashääliku lühidusest hoolimata? Selles peatükis oleks kasulik kõnelda võrdlevalt ka vene häälikute *b, d, g* hääldamisest ja näidata eesti vastavate häälikute helitust.

Silbitamise ja poolitamise käsitlemisel oleks võinud rohkem tähelepanu pöörata rahvusvahelistele sõnadele ja vene nimedele, mis harilikult valmistavad õpilastele raskusi.

Väldete käsitlemisel on õigesti pööratud tähelepanu rahvusvaheliste sõnade järgsilpide vokaalide õigekirjutusele (lk. 28). Arvatavasti tähelepanematusel on tingitud, et üldpealkirja alla „Vokaali välte õigekirjutus“ (lk. 27) kuulub ka konsonandi välde (lk. 28). Konsonandi väldete alal on õpilastele uus, et sõnas *olja* *j* ei esine 3. vältes, mistõttu küsimust tuleb oskuslikult käsitleda, teritades eriti õpilaste kuulmist sõnade *olja* ja *majja* hääldamisel. Välte ja astmevahelduse nähtuste puhul oleks vahest võinud rõhutada, et just need on eesti keelele tüüpilised erijooned.

Astmevahelduse selgitamiseks oleks võinud enam esitada keeleajaloolisi põhjendusi, mis oleksid õpetajatele suureks abiks.

Kui vormiõpetuse osas õpik sisaldab väga rikkalikult harjutusmaterjali, siis väldete ja eriti astmevahelduse osas tuleb harjutustest puudus, eriti oleks vaja üsna tavalisi sõnaharjutusi tugeva ja nõrga astme määramiseks. Õpikus on antud ainult kaks lauseharjutust astmevahelduse alalt.

Vormiõpetuse alguses esitatakse sõnade liigid, kõigepealt lähtudes sõnade iseseisvusest lauses: iseseisvad ja abisõnad. Hiljem antakse senituntud jaotus, mis oleneb sõnade muutmisest: käänd-, pöörd- ja muutmatud sõnad. Lõpuks opereeritakse aga jaotusega: käändsõnad, tegusõnad, määrsõnad ja abisõnad. Miks nii mitu süsteemi?

Suure ja väikese algustähe küsimus on praktilises keeleõpetuses üks raskemaid. Siin oleks vaja anda kindlad üldkehtivad seisukohad, et ei esineks erinevusi õpikute, ajakirjanduse ja igapäevase kirjapruugi vahel. Üks niisuguseid lahtisi küsimusi on kolhoosinimede küsimus, milles õpik jätab ka kaks võimalust. Üldiselt soovitatakse kirjutamist ilma jutumärkideta, jutumärkides ainult siis, „kui kolhoosi nimi ei esine omastavas käändes“, nagu kolhoos „Teel kommunismile“. Ameti- ja isikunimede üldreeglit on erandina esitatud *Nõukogude Liidu Kangelane* ja *Sotsialistliku Töö Kangelane* (lk. 58). Need erandid on uudsed. Arvestades reeglit on aga erinevus sellest harjutuses nr. 4 — *Nõukogude Liidu kangelane* (lk. 13).

Suure ja väikese algustähe alal oleks õpiku kasutajate sooviks, et reeglites ja näidetes esitataks võimalikult kõik raskemad keelendid, näit.: *nõukogude kord, nõukogude võim, Nõukogude (Liidu) saadik, Nõukogude (Liidu) kodanik, Nõukogude Eesti külad, ameerika-inglise sõjaõhutajad* jne. Liiga lühidalt on käsitletud organisatsioonide ja asutuste nimede kirjutamise küsimust.

Peatükis sõnaosadest ei ole üldse juttu sõnajuurest ja täpsemalt ei ole määratud, kuidas leida näit. vokaaltüve, kui omastav ja osastav on erinevate lõppudega.

Käänete tutvustamisel oleks õpetajatele väga kasulik saada ülevaade keeleajaloolisest kujunemisest ka teiste käänete puhul peale ainsuse genitiivi.

Põhikäänete peatükis esitatakse õpikus peale ainsuse ja mitmuse omastava ka *i*-mitmuse sisseütlev. Viimane on aga ise tuletatud kääne ja kas see sobib põhikäändeks?

Sõnade jaotamisel käändkondadesse ei ole olulisi muudatusi meil seni kodunenud ja otstarbekaks osutunud praktika ja võrreldes. Erinevusi on ainult mõnedes tüüpsõnades, mis aga oluliselt midagi ei

muuda. Tüüpsõnadele järgnevates samatüübiliste sõnade loeteludes peaksid kindlasti esinema just raskemad sõnad, milles tihti eksitakse. Nii ei ole *jalg-tüübis* nimetatud sõna *kõrb*, *käändat-tüübis* puudub sõna *album*, *raskus-tüübis* puuduvad sõnad *põhjus* ja *tervis*. Neid ja teisi raskemaid sõnu tuleks põimida ka harjutustesse. Seitsmenda käändkonna sõnal *manner* on lubatud kaks osastavat — *mannert* e. *mandrit*. Sealsamas aga ei ole midagi öeldud sõna *tanner* osastavast, mis peaks olema analoogiline eelmisele.

i-mitmuse moodustamise juhü (lk. 106) on sõnastatud ebaselgelt: „Kuuenda käändkonna sõnaidel, s. o. sõnaidel, mille mitmuse osastava lõpul on vokaal, peab mitmuse osastava vormi astmelt nõrgendama, enne kui lisada käändelõpud“ (lk. 106).

Peatükk pärisnimede käänamise kohta on põhjalik ja hästi läbi töötatud.

Üksikuist käändeist vaadeldakse kõigepealt ainsuse osastavat, üldse ei ole aga puudutatud ainsuse nimetatavat ja omastavat. Teatavasti valmistavad mõned sõnad raskusi ka neis käändeis.

Nimetuste suhtes ebajärjekindlusi esineb näit. järonevail juhtudel: *d*-mitmus (lk. 124) ja *de*-mitmus (lk. 126); *lühike mitmuse sisseütlev ja osastavaline sisseütlev* (lk. 133), aga ka *lõputa mitmuse sisseütlev* (lk. 131); *lõputa mitmuse osastav* (lk. 66), *lühike mitmuse osastav* (lk. 78) ja *vokaallõpuline osastav* (lk. 105).

Arvsõnade puhul ei ole nimetatud, et järjarvu moodustamisel asendub sõnas miljon tüve *-i* e-ga: miljones (lk. 141).

Tegusõna vormistik on õpikus esitatud kolm uut aega: *käskiva kõneviisi täisminevik*, *kaudse kõneviisi liht- ja enneminevik*. Neist tundub eriti võrastavana viimane: *ma olen tulnud, olnud tulnud*. Nähtavasti on rahvapärasus olnud aluseks ka sõna *minema* seni õpikus puudunud käskiva vormi *lähme* kasutuselevõtus.

Kattuma-tüüpi sõnade iseloomustamiseks oleks võinud juba lk-l 175 rõhutada nende sõnade enesekohasust ja sellega siduda nende erinevat muutumist, võrreldes astmevaheldusliku *õppima-tüübiga*. Vastav märkus on alles lk-l 193 ja sealgi peenkirjas.

Kui üldiselt õpik annab kindlad vastused kaeldavates küsimustes, siis *käsitleva-tüübis* on antud kolm pööramise võimalust: *käsitleva*, *käsiteleva* ja segatüüp. Autor ei soovita tarvitada viimast, aga just puhtal *käsiteleva-tüübil* on vorme, mida rahva seas üldse ei kasutata, nagu *käsitelin*.

Tegijanime *i*-tüveliste juhtude kõrval võiksid tabelis selguse mõttes olla esitatud ka *e*-lised, niisiis: *olija*, *tegija*, aga: *mineja*, *vaatleja*, *õmbleja*.

Väike stiilikonarus esineb harjutuse 90 (lk. 192) teostamisjuhendis: „... ja märkige taha...“ Mille taha? Harjutuse 94 juhendis kõneldakse umbisikulise tegumoe ja atavast vormist, harjutuse lauseis esineb aga ka eitavaid vorme.

Mõnikord on tabel tekstist eraldi ja sel ei ole selgitavat pealkirja (lk. 163) või ei ole tabelist tehtud selgeid kokkuvõtteid (lk. 202 *da*-tegevusnime ja umbisikulise tegumoe oleviku eitava kõne kohta koostatud tabelis).

Kildsõna definitsioon on ebaselge: „Üldiselt väljendavad kildsõnad rõhutamist...“ Reegleid ja definitsioone tuleks sõnastada kindlalt ja selgelt.

Trükitehniliselt ja keeleliselt on õpik korrektn. Trükivigu esineb õpikus vähe: lk-l 14 vokaalharoonia (p. o. *vokaalharoonia*), lk-l 25 kiost (p. o. *kiosk*), lk-l 31 *troopika*, kus aga peaks olema rasvasel trükitud täht p; lk-l 175 käändkond (p. o. *pöördkond*) lk-l 211 *seesütlev* (p. o. *seestütlev*).

Väikestest komistustest hoolimata on õpik hästi koostatud ja see on õpetajatele heaks abiliseks emakeele hääliku- ja vormiõpetuse selgeksõpetamisel.

Toimetuse kolleegium: L. Hallop (toimetaja kt.), E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11, telef. 307-96. Ladumisele antud 16. X 1951. Trükkimisele antud 10. XI 1951. Trükiarv 3000. Paber 70 × 108, 1/16. Trükipoognaid 4,25. Formaadile 60 × 92 kohaldatud trükipoognaid 5,82. Arvutuspognaid 6,09. MB-13849. Tellimise nr. 1834. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk tänn. 54/58.

Eesti Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla.

Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

«Ньюкогуде кооль» («Советская школа»). Орган Мин. Просв. ЭССР.

На эстонском языке.

СОДЕРЖАНИЕ.

Передовая. Конституция победившего социализма . . .	653
К. Приикман. Педагогическая деятельность М. В. Ломоносова	658
Советская школа в борьбе за мир	670
Б. Толбаст. Провести в жизнь постановление VII пленума ЦК ВЛКСМ «О работе пионерской организации имени В. И. Ленина»	678
А. Ососков. К вопросу о преодолении неуспеваемости и второгодничества в школе	687
В. Морозов. К вопросу о преемственности в обучении . .	700
Р. Халлимяэ. О работе учебной географической и астрономической обсерватории	705
Э. Суйтс. Помощь школ детским учреждениям в колхозах	708
<i>Из опыта преподавания русского языка в добукварный период</i>	
Н. Пентре. Наши соображения по этому вопросу . . .	712
Э. Коовисте. Обучение русскому языку в добукварный период	713
<i>Критика и библиография</i>	
Х. Рейнуп. По сравнению с предыдущими шаг вперед . .	714

Rbl. 5.—